

BARTÓKY JÓZSEF

ŐSZI ESTÉK

F

BUDAPEST, 1922
FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAK IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

KIADÁSA

FRANKLIN TÁRSULAT NYOMDÁJA

ELŐSZÓ.

Egyszer volt egy ember, annak volt egy larab földje. Az ember ezt a földet szántogatta, bevetette, learatta, évről-évre s mikor nár azt gondolta, hogy kihasználta, ki-íсарolta teljesen, akkor túladott rajta. Az új tulajdonosa pedig odaállt, nézte a kizsarolt földet és azon töprenkedett, hogy hogyan mit kezdjen vele. Amíg pediglen ezen lünődnek, ime jött karonfogva a szélviharral zápor, nekiesett a földnek és elhordta róla régi termő humuszt. S álmélkodva lát a földje feltárt rétegében az új gazda valami fényességet, mely, midőn megérintené, arany-nak bizonyul. Ennek a földnek igazi értéke hem a termő humusza volt, hanem az, amit fez a humusz évről-évre való használata idején eltakart.

Nem tudom Bartóky József nyugalmazott földművelésügyi államtitkárnak hosszú hiva-

talos ideje alatt szerzett érdemeit, munkája eredményeit, tevékenysége alkotásait felsorolni. Bizonyos, hogy mint állami tisztviselő is derekas és érdemes munkát végzett, mert hiszen mint államtitkár és valóságos belső titkos tanácsos fejezte be hivatalnoki karrierjét, ami nem minden halandó tisztviselőn esik meg. De az ő nyugalombavonulása nem jelent a szó prózai értelmében pihe- nést. A hivatalnoki humuszt lehordta róla szél és zápor és igaz értékének csillogó aranya napfényre lép ebben a kötetben, melyhez a bevezető sorokat írni az én szerencsém lett.

Megfoghatatlan titokzatossága nem az általános embernek, hanem az egyéni jellemnek, hogy szinte egy életen át hord magában kincseket, lelki kincseket, adományokat, napvilágért kiáltó képességeket és ő némán teljesít másnemű, saját nemesebb tartalmával szinte ellentétes mindennapi munkát.

Ezzel a kötettel Bartóky József legjobb elbeszélőink, legkiválóbb prózáiróink sorába lép. Élettapasztalat, egy kialakult, teljes erkölcsi világnézet, egy öntudatos filozófia: ezek azok az elemek munkáiban, amik hosszú önmegettartóztatásáért megjutalmaz-

zák. Emellett egy fiatal, fogékony, a múlt idő minden romboló hatásával dacoló költői tehetség fénye, kedve, találékonysága és frissessége lép elragadó bájjal könyvében elejbénk. Iskolája a régi, szolid, komoly, becsvágyó írók iskolája. Szelleme, szemlélete, megfigyelése teljesen modern, de nemesebb világban jár, értékesebb anyagot búvárol, mint azok, akiket moderneknek szoktunk nevezni. Nem az idegeket táncoltatja, nem az érzékiségre pályázik, nem csiklandós helyzeteket vadász, nem hurcol oly dolgokat az ntcára, amiket a legmerészebb író maga is csak zárt ajtók mögött szokott, mer és szeret gyakorolni és emellett oly érdekes, oly izgató, oly vonzó tollának legegyszerűbb témája is, hogy az ember nem tud olvasásával betelni. És minden történetének van egy-egy, léha megrendítő tanulsága, amely szinte epigrammatikus befejezést ad elbeszéléseinek. Elkalandoz a históriába is, de ideplánja a múlt tartalmát a jelen gondolkozás meretébe. Kimegy az állatvilág területeire s mély emberi igazságokat hoz zsákmányul vissza. Legtöbbit a magyar nép lelki életét festi megkapó egyszerűséggel, de misztikus

lélekezés árad soraiból felénk. És a hova lép, otthon van. Biztosan mozog a faluban, a falusi ház udvarán és helyiségeiben, valamint emberei lelkivilágának rejtelmes ösvényein. Könyvét élvezettel fogja olvasni a legraffináltabb modern olvasó, meg a legnaivabb lélek is. Az öreg ember és a fiatal leány is, sőt a serdülő fiatalember. Művésze, lelki tartalma, életigazságai, tisztaszíve és elbeszélésének értékes anyaga, ízlés, humor, fordulatosság, természetesség és az a hit, mellyel írói hivatásához lát, a legjobb könyvek sorába emelik Bartóky József kötetét és ha e soraim nem válnak be épen mustra-előszónak, tanúságot tehetnek a hatásról, melyet rám a könyv tett. És ha valakinek van valakije, akit nagyon szeret s akinek kedves karácsonyi ajándékot szánt: annak nem ajánlhatok jobbat, mint ezt a könyvet.

Budapesten, 1921 november havában.

Rákosi Jenő.

KIRÁLYOK.

István király lenyugvás előtt szokás szerint a földből vert bástyákon sétálgatott az öreg Estemás várispánnyal. A holdvilágos csendes estén sokáig szótlanul lépegettek egymás mellett. Egyszer a király hirtelen megállt, s felfigyelt: valahonnét a bástya túlsó végéről, valami regős énekéből egy pár zengő hangot hozott idáig az alvó erdőkből éjszakai kalandozásra kiszökött pajkos szellő.

— Látod, Estemás! —szólt a király — A papok folyton azt zakatolják a fülembé, hogy csináljak már valamit ezekkel a regősökkel, kobzosokkal, énekesekkel, mert ezek folyton a régi időket emlegetik. Azt is mondják ró-luk, hogy visszasírják a pogányságot és így voltaképen folyton az én munkám ellen dolgoznak! Arra biztatnak a papok, hogy tereljem össze valamennyit valami klastromba s adjam őket a Szent Lázár szerzeteseinek felügyelete alá.

A király elhallgatott. Az öreg Estemás nem szólt semmit, pedig a király nyilván azért hozta szóba a dolgot, hogy az öreg várispány tanácsát kikérje. Egy kis hallgatás után megszólalt a király megint:

— Hát te, az én helyemben, mit tennél velük?

— Én? Azt tenném amit Te, Uram Királyom!

— Hiszen én semmit sem teszek ellenök!

— Ez az épen! Én se termék, ha helyedben lennék, semmit ellenök, mert hiszen, ha a Szent Lázár szerzeteseinek felügyelete alá parancsolnám valamennyit, akkor Uram, Királyom— Téged is oda kellene rendelnem!

— Engemet!? — kérdezte csodálkozva a király.

— Igen Uram, mert szíved, s lelked szerint Te is olyan regős, kobzos, énekes vagy, ki a magyarság nagy jövőjéről álmodik! Aki igazán nagy király, mint Salamon és Dávid, az, Uram, mind regős, ha hangosan nem is énekel I . . .

A király megállt és mélyen szemébe nézett az öreg magyarnak.

— Estemás! Mások előtt ilyet ne mondj soha, mert amíg a fegyvert tartják a legerősebb hatalomnak a földön, a királyokról nem szabad tudni, hogy azok között is van, aki nem azt tartja legtöbbre!

— Eddig sem szóltam Uram, nem szólok ezután sem, — mondta csendesen az öreg. — Hiszen én is ismerem a népeket és így tudom, hogy azok nem is sejtik, hogy a regősök, kobzosok és énekesek között olyan hatalmasságok vannak, mint egy-egy király!

István király szemében lángot vetett lelkének rejtegetett mély érzése s mintha valami regős vagy kobzos szólalt volna meg, szinte felcsendült a hangja:

— Jól mondd, Estemá?! Mint egy-egy király! Hiszen csodálatossá tenni az elmúlt időket, gyönyörűvé tenni azt, ami csak szép volt, óriássá tenni, ami csak nagy volt, a régít összefűzni az újjal, a kétségbeesés idejében boldog jövő bizonyos reményét hirdetni, a nép lelkének szavát találni, s megpörgetni azt az orsót, melyen a legendák, mesék és históriák arany szálaiból van a fonál, — azt se a királyok, se a törvények, se a papok, se a várispányok nem tudják, azt csak azok az igazi regősök, kobzosok és énekesek tudják, akik a szívek, a lelkek, az álmok, az ábrándozások tartományában királyok és vezérek! Ezeknek nincs koronájuk, de süvegjük mellett ott van, láthatatlan, a pusztai sas szárnyatolla, mely azt hiideti, hogy új hitben, új szokásokban élve, ők azok, akik sohasem hagyják elfelejtenünk, hogy valahonnét a Volga mellől jöttünk egyedül, magunk, barát nélkül, atyafi nélkül, árva magyarok . . .

István király és a várispány a bástyafokhoz értek. A király megállt a fokon, háttal a holdvilágnak, s egy darabig úgy nézett le fölülről a kapuőrségre, ahol jöttére elhallgatott az ének.

— Gyerünk le a vitézekhez, — szólta egy kis idő múlva s leballagott a lépcsőzeten.

Az őrálló vitézek tisztelettel üdvözölték Urokat, ki szívesen köszöntötte embereit.

— Nohát hadd hallom az énekedet regős! Messziről úgy tetszett, hogy valami új ének.

A regős előállott:

— Igen, Uram, Királyom! Mostanában termett ez az ének. Mondjam?

— Mondjad!

A regős elkezdte:

«Amott kerekedik,
Egy kis kerek pázsit.
Azon legelészik
Csodafiú szarvas.
Cscdafiú szarvasnak
Ezer ága-boga;
Ezer ága-bogán
Ezer misegyertya.
Gyújtatlan, gyulladjék,
Oltatlan aludjék
Ej regű rejtem
Ej regű rejtem.....

A király és a vitézek nagy csendben hallgatták végig az éneket, s lelkük az ének lágyan szárnyaló zengésével elkalandozott innét messzire: oda, ahol a kis kerek pázsiton legelészik a csodaszarvas.

A királyt szinte elbűvölte az az egyszerű

művészet, mellyel a regős a pogány idők csodaszarvasát az új vallás jelképeivel felékesítette és az ének végeztével megindultan kezelt a regőssel.

— Nagyon szép az új éneked» nagyon szép ...

— öh, Uram, Királyom! —szólt meg az egyik öreg vitéz a regős helyett, ki ügyetlenül állt a király előtt — Mind szép amit ez a mi regősünk mond! Hiszen az imént is, hogy ott álltál fenn a bástyafokon, s a holdvilág a fejed fölött látszott, azt mondta a regős: nézzétek emberek, a király feje körül olyan glória van, mint az oltárképeken a szentek feje körül!!

A király és a regős szeme összevillant; a regős elvörösödött, a király meg elhalványodott és mintha nem is hallotta volna mit mondott ez a csacska vitéz, sietve elköszönt és elindult a várspánnyal királyi háza felé.

Jó messzire jártak már az őrhelytől, mikor a király megszólalt:

— Tudod, hogy hívják?

— Nem tudom Uram, csak azt tudom, hogy ezt soha többé nem látjuk, mert ez a hajnali homályban elszökik innét, ki a síkra, a pusztára, nehogy valami ajándékkal, vagy jutalommal megbánthassa az ő büszke, királyi méltóságát a koronás király, kinek feje köré, nem hízelkedésből, hanem az új hitben

és új szokásokban élő magyarok biztatására, ő, az idegen papok által gyanúval üldözött regős, — szent glóriát jövendölt!

— Tudom, hogy elmegy! — szólt elmélázva csendesen István király — Hiszen láttam a süvege mellett a pusztai sas szárnyatollát.

Pedig a regős süvege mellett nem volt más, csak egy szál rozmaring. Legalább az őrálló vitézek nem láttak egyebet.

GYÁSZVITÉZEK.

Akármilyen vigyázva és csendesen járta is az erdőt az őszi szél, bizony mégis úgy hullott a fáról a sok sárgult, piros, vörös-barna levél, hogy az a halálra fáradt, kiéhezett hét magyar szinte bokáig járt az avarban. Szótlan, némán vánszorgott előre az erdő szélén a kis csapat. Nem volt közöttük ép ember egy sem: kinek a fél lába, kinek a fél keze, kinek a fél szeme hiányzott s az ágostai ütközet emlékéül rettenetes sebek rúttották el mindegyik orcáját s hosszú, vállig érő, összezsapzott hajuk sem tudta eltitkolni, hogy az embertelen ellenség gyalázatosan megcsonkította a fülét valamennyinek.

Amint ott haladtak az erdő szélén, egyszer csak megszólalt közülük az, amelyik elől járt:

— Nézzétek csak, egy ember jön ott ránk szembe!

A kis csapat megállt, s valamennyien előre figyeltek. Kisvártatra a legjobb szemű megszólalt:

— Nem ellenséges kopók kerülgetnek bennünket, hanem valamiféle szerzetes jön erre!

— No akkor csak haladjunk — mondta egy vitéz, — hiszen annyi klastromot felper-

zseltünk s annyi embert hánytunk már kard-élre, hogy ezzel az eggyel, ennyien, talán még most is megbírnánk!

A keserű beszédre nem válaszolt senki és megint szótlanul ballagtak tovább. Mikor egy hajlásban aztán találkoztak a szerzetessel, úgy akartak elmenni mellette, mintha meg se látták volna.

A szerzetes köszöntötte őket:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Erre a magyar szóra, — bár nem az ő hitök szerint való volt ez a köszöntés — a hét magyar szinte megdermedve megállt s csodálkozva nézték az ifjú szerzetest, hogy hol veszi magát itten, ezen idegen országban olyan, aki magyar szóval köszön.

— Úgy-e csodálkoztok, — szólt a szerzetes, — hogy magyarul szólok?! Ott jártam a ti országotokban és megtanultam a magyar beszédet.

— Hát onnét jössz? kérdezte az egyik magyar és szinte reszketett a hangja.

— Onnét jövök; ott jártam, mint az egy igaz Istennek szolgája s most hazafelé iparkodom, hogy hírt vigyek a ti hazátokról az én püspök-atyámnak.

— És mi újság otthon a mi hazánkban? kérdezte a legifjabb magyar s a végén egy kicsit elcsuklott a szava.

— Nagy szomorúság van most ott és nagy

gyászba borult az egész nemzet, mert ellenségeitek megsegítette az Isten s Augsburg alatt a császár tönkrevverte a magyarok seregét!

A hét magyar búsan hallgatott: csakugyan nem emberi dolog, hanem valami isteni csodatétel tehette azt, hogy a magyar sereget elpusztíthatta az ellenség császára.

— Hát ti honnét jöttök? kérdezte aztán a szerzetes.

— Mi, uram, a császár fogságából jövünk, Bulcsú vezérrel együtt, mi is fogságba estünk. őt és a többi jelesek gyalázatosan felakasztatta a császár, rengeteg sok fogoly vitézt leöletett, bennünket pedig, bár a sok sebtől úgy is egy rongy volt már a testünk, csúful megcsonkított s így veretett ki országából, hogy hazamennénk hírmondónak . . .

Az ifjú szerzetes meleg részvétellel nézett a megcsonkított emberekre.

— Jó emberek, — így szólt aztán szánalmas szívvel hozzájuk, — ne menjetek haza! Szégyen, megalázás és átok vár otthon arra, ki a seregből élve hazakerül.

A hét magyaroknak minden behegedt sebei láthatatlanul vérezni kezdtek és piros-ság öntötte el a fakó arcokat.

— Ki merné azt mondani, hogy mi gyávák vagyunk?! horkant fel az a vitész, kinek a nyakába Ágosta alatt beletörött egy német dárdája.

— Ki merné azt mondani? — felelt a szerzetes — Az egész nemzet ezt mondja s bár még nem is tudja, maradt-e egy is hírmondónak, gyászvitézeknek nevezi és kipellengérezzi azokat, akik élve visszajönnek onnét, hol a nagy sereg elveszett.

Sötét tűz lobogott fel a magyarok szemében s mogorván hallgattak jó ideig.

A szerzetes aztán újra beszélni kezdett.

— Én elhiszem, hogy vitézek voltatok és egy sem futamodott meg közületek, de a kit saját nemzete elítél, sehol sem találhat vigaszt egyebütt, csak az isteni kegyelemben. Ne menjetek hát oda, ahol átokkal várnak, hanem jöjjetek inkább én velem: térjete meg az egy igaz Istenhez s mint ennek alázaatos hívei, valamelyik klastromban helyet kaphattok az én püspök-atyámtól s lelketek békességében holtig boldogan élhettek ottan!

A legvénebb vitéz rögtön ráfelelt erre:

— Köszönjük, uram, jószágodat, de mi már csak hazamegyünk!

Egyet lépett az öreg, mint aki már indul; a többi is mozdult utána.

A szerzetes próbálta tartóztatni őket:

— Hát miért mennétek oda, ahol, mondom, megvetés, szégyen, átok és gyalázat fogad? Talán nem hiszitek, hogy igazat mondok?

— Nemcsak hisszük, hanem tudjuk is, uram, hogy igazat szóltál!

— Miért mentek hát akkor mégis oda?
Asszony, gyerek, vagy mátká vár reátok?

— Nem vár bennünket senki . . .

— Kincseknek s jószágoknak vagytok talán urai?

— Mindnyájan koldusszegények vagyunk ..

— Előljáró, hatalmas emberek voltatok talán?

— Senkik és semmik se voltunk . . .

— Nem értem, miért mentek hát mégis oda, ahol nincsen sátor, mely befogadjon, nincsen kéz, mely megsegítsen s nincsen szív, mely megsajnáljon!?

Erre a kérdésre a hét közül megint a legöregebb felelt:

— Ha az anyánk azért, hogy gyáva magyart sohase láthasson a világ, rémítő például hét vitéz fiát most megteszi gyáva gyászvitéznek, mi uram, nem lázadozunk az ő akarata ellen, mert tudva jót cselekszik az édesanya akkor is, mikor az idegen mostohának látja!

A vén vitéz egyet rántott a vállán, mintha a rongyos condra helyett még kacagány lógott volna azon, — aztán elindult hetedmagával hazafelé.

A szerzetes, mint aki nem érti a dolgot, karikára nyitott szemmel nézett a hét vitéz után, kik emelt fővel mentek a gyávaságot, gyalázatot magukra venni. Nem csoda, ha

csodálkozott a jámbor, — hiszen, ha jártában keltében sok magyart látott is s el is tanulta azok beszédét, de csak nem tudta ő azt mégse, hogy voltaképen: milyen a magyar!

ROSSZ ÓMEN.

Esteledett. A madarak már behúzódtak fészkeikbe, csak egy-egy elkésett varjú szárnyalt nagy sebesen hazafelé.

Miska gyerek, a vakvezető, maga is szívesen indult volna már vissza a kolostorba, de mert az apát úr azt parancsolta neki, hogy kérdezetlenül ne szóljon sohasem, most sem szólt; nem mondta, hogy este van már s ideje volna hazamenni. Néha-néha azonban türelmetlenül rá-rá nézett a vak fráterre, aki a kolostortól egy-két nyíllövésnyire az erdő alján valami kidült korhadó fa törzsén üldögélve világtalan szemeivel némán meredt bele a világba.

A fráter sokáig nem mozdult. Ki tudná, hogy gondolatai, onnan a pécsváradi kolostor mellől, merre s hova szálltak?!

Egyszerre megszólalt a fráter:

— Kik jönnek erre a kolostor felől?

A mezítlás jobbágy-gyerek hátrakapta fejét és a kolostor felé nézett.

— Hárman jönnek: az apát úr meg két fegyveres ember!

A vak fráter hirtelen felpattant ültéből, de aztán a lélek erejével legyőzvé a test felriadását, lassan, nyugodtan a kolostor felé fordult, mintha szemközt akarná fogadni a

halálos csapást, melyre régen, rettenet nélkül készen állott. Hiszen jól ismerte nyomorúságának bús történetét, tudta miért rejtegettek kis gyermek kora óta hallgatag barátok kolostorában, s tudta, hogyha rejtőzésének titka kipattan az elkerült halál lecsap rá könyörtelenül! Oh, aki semmit sem láthat Istennek szép világából, az mindig látja a múltat s azt nem találja készületlen a jövő, akármilyen rosszra fordul is!

Amint az apát úr a két fegyveressel közelebb jutott, Miska gyerek akaratlanul is megszólalt:

— Nagy urak lehetnek akik jönnek, mert ruhájuk és fegyverük nem akármicsodás!

A vak fráter kiegyenesedett és úgy állt ott, mint valami szálfá. Úgy is illik — gondolta magában — hogyha már a királyi gyűlésnek ez a parancsa, ne kócos csatlósok, hanem vitéz urak adják Árpád vérét a hóhér kezére!

Mikor az apát úr a két vitézzel már egészen közel ért, intésére azok megálltak, ő maga meg egy-két lépéssel előre sietett és oda lépven a mozdulatlanul álló fráterhez az önzetlen öröm önkéntelen kibuggyanó melegségével így szólt:

— A királytól követek jöttek! A király követeket küldött hozzád, Béla herceg!

Béla herceg, aki nevét talán most hallotta először így, hangosan kimondani, megrendült

és megremegő kezével akaratlan végigsimította világtalan szemeit, mintha vakságának örök sötétségétől e nagy pillanatban így remélt volna megszabadulást.

— Igen uram — beszélt tovább az apát — a király követei meghallgatást kérnek! Hallgasd meg őket uram! — Jöjjetek urak, lépjetekek közelebb!

A két királyi küldött a herceg elé lépett. A királyi herceg elhaloványodott, s remegő kezét dobogó szívére szorította. Az öregebbik magyar úr megszólalt:

— A királyi küldöttei vagyunk, uram, aki nagyon megörült mikor megtudta, hogy életben vagy és így ő utána örököse lehetsz István királyunk szent koronájának. Feledjük a rettentő múltat, ezt izeni s arra kér, hogy sietve jönnél velünk, hozzá, királyi udvarába! A király nagy betegen sínylődik és nehezen várja érkezésedet! ímhol, uram, a királynak ránk bízott izenetén felül ez írott levelét is hoztuk!

Az öreg magyar úr Vak Béla felé nyújtotta a királyi levelét.

A herceg, vak ember módjára, tétován nyúlt utána.

Az öreg magyar keze is megremegett, mikor a királyi hercegnek nyomorúságát látta, az ifjabb magyar úr meg balkezének önkéntelen mozdulatával a kardjához kapott s

halálos bosszú gondolatával gondolt azokra, akik Béla herceget megvakították.

Egy pillanatnyi csend után, a herceg megrendülését látva, az apát úr megszólalt:

— Menjetek jó urak előre a kolostorba! A királyi herceg még itten megpihen egy kicsit és aztán mi is megyünk majd.

Mikor a királyi küldöttek elmentek, Vak Béla visszaült a fatörzsre. A váratlan hírnökök ez a soha 'nem várt híradása egészen megzavarta. Szinte szédült.

Az apát úr jó darabig szótlantul állt előtte, aztán megkérdezte:

— Olvassam a levelet?

A herceg igent intett a fejével.

Az apát úr széttárta az írást és fennhangon olvasta a levelet. Az volt abban, ami az izenetben: engesztelés, békítő szeretet, kérve hívó szó s jobb jövőnek óhajtott reménye.

— Emlékszel uram?! — szólt az apát az írást összegöngyölve. — Emlékszel uram, de hányszor mondtad, hogy minden magyar szívében maradt még egy csepp pogányvér a Volga mellől s olykor ez a keserű, szilaj, dacos viszálykodó vércsepp az indulat lázas betegévé teszi a magyart. Lásd uram, igazam volt, mikor én erre meg mindig azt mondtam, hogy a krisztusi szeretet lassan-lassan azt az egy pogány vércseppet is meg fogja egészen

szelídíteni. Lám a király szívében a mi Urunk Jézus Krisztus lakozik ...

Vak Béla elmerülten sokáig hallgatott, aztán csendesen, halkán, szinte csak magának mondta:

— Megnyugszom az Úrnak rendelésében! Holnap indulok. Pedig olyan jó volt itt békében, szeretetben, ismeretlenül élni! Ki tudja milyen lesz ezután az életem? A vak király élete ...

A herceg, mintha nehéz teher súlya nyomta volna vállait, sóhajtva felállt, karját az apát úr karjába öltötte és lassan, szótlanul megindultak a kolostor felé.

A mezítlábas jobbágy-gyerek, akinek senki sem mondta, hogy most már semmi dolga sem lesz többé a vak fráter mellett, messziről baktatott utánuk s mintha mesét álmodott volna, karikára meresztett szemmel bámult arra, akit eddig ő vezetett és akiből király lesz!

A kolostor komor tornácán a barátok üdvözölték a királyi herceget.

Vak Béla sorra megölelte titkának hű őrzőit.

Aztán estebédhez ültek.

Az apát úr helyére most a herceget vezették, aki magába mélyedve úgy ült ott, mintha világtalan szemével a jövőbe nézett volna.

A kurta vacsora végén bort hoztak. A her-

ceg elé arany serleget tétetett az apát úr, aki felemelvén a maga kupáját, szép szavakkal köszöntőt mondott a királyi hercegre. Amíg az apát úr beszélt, az öreg magyar szemében békés szelíd jövőre reménye mosolygott, az ifjabb magyar szemében meg a nem csituló gyűlölet lobogott egyre azok ellen, akik a herceget nyomorulttá tették.

Az apát úr köszöntőjére felzúgott az éljen.

— Éljen Béla herceg! Éljen Béla herceg!

A herceg csendet intett s megszólalt:

— Nem, nem urak! Legelőbb a magyar nemzetre köszöntsük el borunkat s azt kívánjuk, hogy a magyarok földjén én legyek a legutolsó áldozata a viszálykodásnak és a gyűlölködésnek! Erre igyunk urak, először erre!

A herceg az elébe tett serleg felé nyúlt és amint vakon tapogatott utána, kezének elvétett érintésétől megbillent és felborult az arany serleg és a piros bor szétfolyt az asztalon.

Vak Béla halotthaloványan hátradőlt székeben, aztán kicsordult a könnye s jövőbe meredt világtalan szemének hulló könnyei a rossz omen megdöbbenő néma csendjében, hangtalanul elsiratták azokat, akik a magyarok földjén a gyűlölködésnek s viszálykodásnak évszázadok során, ő utána még bús áldozatai lesznek . . .

RAB MAGYAROK.

A nagy gálya fedett farán szép tarka selymekből sátrat húztak, perzsiai szőnyegekkel rakták be a padlót s az evezős rabokra fehér inget adtak.

Bár senki sem mondta nekik, hogy ki fog a hajóra szállni, a sínylődő gályarabok ennyiből is megértették, hogy valami igen nagy méltóság indul majd velük a jerikői partról valahová. Talán maga a szultán vagy a fia, vagy a nagyvezir, vagy ilyen valaki.

Az evezős-padokhoz láncolt s örökös némaságra ítélt nyomorultak nagy örömmel várták az ismeretlen nagy méltóságot, hiszen tudták, hogy, ha ilyen utasa van a gályának, akkor embernek való eledelt adnak nekik is s a lelketlen hajcsárok ilyenkor egy-egy súgva mondtak szóért nem ütök-verik őket, nehogy a véresre vert rab üvöltését valahogy meghallják.

Mikor a méltóságos vendég a maga embereivel beszállt a gályára, az evezős rabok közül senki se látta, hogy kik jöttek, hányan jöttek, mert mind háttal ültek a palánk alatt.

Alig hogy beszálltak a vendégek, süvöltöttek az örök, a gályarabok nekidőltek a nagy evezőknek és a gálya lassan elindult.

Olyan pokoli módon csörögtek a hajszott evezősök láncai, hogy semmi szó nem hallott le a gálya hasába a selymes sátrak alól.

Alkonyat tájban jó szél támadt: felvontatták hát a vitorlákat, a láncok csörgése elhallgatott s a nagy hajó simán siklott a csendes Marmora-tengeren.

Fent a palánk szélén két ember álldogált és onnét néztek le a rabokra, kik holtra fáradva pihogtak a padokon.

— Szegények, — szólt az egyik — olyan nyomorultak ezek, mint mi vagyunk! És ezeknek itt örökös szótlanságban kell szenvedniük. Borzasztó ez a némaság! Ha csak suttog is valamelyik, véresre verik az örök.

— Hadd el, — felelt a másik — talán jobb a sorsuk, mint a mienk! Lám, mi beszélünk és ki hallgatja meg a mi panaszunkat? És az a lánc, ami nem látszik és azért nem csörög, mert selyembe és bársonyba van bújtatva, talán nehezebb, mint ezeknek a rabláncá . . .

A gályarabok padján a harmadik sorban három rab egyszerre felrezzent.

A középső, aki rácországi ember volt, de tudott magyarul, a könyökével meglökte a két szomszédját. Azok intettek a fejükkel; hogy: igen, hallják a magyar szót.

A két magyar úr ott fent a palánk mellett tovább beszélgetett.

— Hányféle ország szerencsétlenei sínylődnék itt együtt?!

— Igaz, igaz! Bizonyosan akad ezek között magyar is. Én engedelmet kérek a kapicsi basától, lemegyek közibük és ha van magyar köztük, megvigasztalom.

— Ej, ej, Mikes! — szólt az idősebbik magyar — poétás ember vagy te csakugyan! Mikor vége a magyar szabadságnak s a Fejedelemmel együtt bujdosunk, ugyan kit akarsz te s ugyan mivel tudhatnál te valakit megvigasztalni?

Sas István s a másik magyar, Vad Lőrinc úgy megrendült ettől a beszédétől, hogy nehéz láncuk megcsördült. Hát vége a magyar szabadságnak s a Fejedelem bujdosó?! Iszonyú, rettenetes ilyet hallani!

Egy kis idő múlva Mikes egy tömzsi kis basával csakugyan lekerült a rabok közé. Megállt a padsorok középső útján s megszólalt:

— Tudom, hogy itt soha még csak sutogni se szabad, de a basa megengedte, hogy lejöjjek ide közétek és szólhassak veletek; azért azt kérdem, hogy van-e magyar köztetek?

A kis tömzsi basa integetett a fejével, hogy mindez igaz, s most kinyithatja a száját aki magyar, de — senkisémet felelt Mikes kérdésére.

Mikes lassan végigjártatta szemeit a sok szenvedéstől eltorzult arcokon.

Egyszerre csak felpattant a helyéről a rácországi ember s megszólalt:

— Ezek itt magyarok, itt mellettem ez is, ez is!

Mikes odalépett Sas Istvánhoz.

— Hát te magyar vagy?

— Az . . . voltam uram, de most semmi se vagyok, gályarab vagyok . . .

— Hát te másik, ki vagy¹?

— Én Vad Lőrinc vagyok, húsz esztendeje itt vagyok. Otthon senkim sincs. Beletörődtem a sorsomba . . .

— Hát nem vágyakoztok haza, nem sóhajtatok a szabadságot?

— Eh, uram, — felelte erre zordon hangon Sas István — itt adnak annyit enni, amennyi kell, dolgozni meg mindenütt kell, hát hová a pokol fenekébe kívánkoznék innét az ember?!

Mikes elsápadt és szinte undorral fordult el azoktól a gyalázatosoktól, akik így megtagadták magyar voltukat . . .

Mikor Mikes a basával felment, sűgva megszólalt a rácországi ember:

— Megbolondultatok?! Eddig mindig a szabadulásról és otthonról beszéltek, most meg így beszéltek?!

— Nem érted te ezt, te rácországi ember! —

szólt halkán Sas István. — Aki magyar, nincsen annak lelke, hogy a maga baját panaszolja akkor, amikor a Fejedelem maga is bujdosó! Inkább higyjék, hogy gazemberek vagyunk, de a mi bajunk ne keserítse az ő szomorú napjaikat! . . .

A szél elállott, leszedték a vitorlákat, felszívították az örök, a rabok nekiestek az evezőknek, megcsördült a sok lánc és a gálya nagy evezőrándításokkal ment tovább.

Estére megpihentek valami part alatt.

A rabok a padon gubbaszkodva mélyen aludtak. Csak Sas István és Vad Lőrinc nem tudtak aludni. Nézték a csillagos eget . . .

Hajnalban felszívították az örök megint, megcsördültek a nehéz láncok, csapkodott a sok nehéz, öles evező és a gálya így haladt-haladt Rodostó felé.

Déltájban kikötöttek.

A bujdosó Fejedelem kiszállt kíséretével. A gályarabok most se láttak semmit. Hanem mikor a nehéz gálya már visszafelé haladt, Sas István egyszerre meglátta valahogy, hogy messze a magas, kopár parton ott megyén a Fejedelem kíséretével, lóháton, Rodostó városa felé!

Sas István egy darabig meresztgette a szemét, hogy a nagy messzeségben haladókat jobban beérje tekintetével, aztán önkéntelenül, valami ellenálthatatlan erő által kényszer-

rítve, íelugrott a padra s harsányan felkiáltott:

— Éljen Rákóczi! Éljen Rákóczi!

Többször nem kiálthatta már, mert az egyik ör a nagy tilalom ellen így vétkezöt vasszeges botjával úgy vágta fejbe, hogy kiloccsant az agyveleje és holtan omlott le a padok közé. . .

. . . A hullárol levették a láncot s a testet belevetették a tengerbe.

A gálya ment tovább.

A rácországi ember a nagy láncössörgés zajában lopva odasúgott Vad Lőrincnek:

— Ez megbolondult! Miért kiáltott, hiszen Rákóczi már olyan messze járt, hogy úgy se hallhatta meg az ő kiáltását! Bolond!

— Nem érted te ezt, te rácországi ember! — felelte erre Vad Lőrinc — Nem azért kiáltott ő, hogy a Fejedelem meghallja, hanem azért, hogy a mennybéli Úristen hallja meg, hogy: éljen Rákóczi!

És Vad Lőrinc felvetette a szemét az égre, mintha azt tudakolta volna tekintetével, hogy felért-e oda Sas István kiáltása? meghallották-e? s meghallgatják-e?! . . .

ZSÁKMÁNYOLÁS.

Mindszentek napján, délután, úgy két óra tájban, négy katona jött be az állomás felől a községbe. Virág volt a sapkájukon, puska a vállukon. A nagy utca elején a katonák elővették a puskákat, elkezdtek a levegőbe lövöldözni s egyre kiabálták, hogy «éljen a forradalom!»

Őszi csendességéből egy szempillantás alatt felriadt az egész falu. A varjak, a lövöldözéstől megriadva a nagy kopasz nyárfákról ijedt károgaással menekültek, kifelé, a földek felé, — az emberek, az asszonyok, a fiatalok s a gyerekek pedig a katonák felé szaladtak minden utcából. Persze a népek megértették, hogy a katonák éljent kiabálnak s gondolhatták, hogy aki a virágos sapkával, éljent kiabálva felfelé lövöldöz a levegőbe, az nem lehet ellenük rossz szándékkal, de a varjak ezt nem tudhatták. Különben, a szegény madarak, ha ott maradtak volna is a fákon, akkor sem igen értették volna meg az egész dolgot, mert a katonák csak egy pár szót vetettek oda a népnek, nem is sokat magyarázgattak s csodálatos módon az egész falu abból az egynéhány szóból is megérthette, hogy: kiütött a szabadság, s most már a

földi hatalmaskodók hatalma elmúlt egészen!

Az ősszel már lakatlan urasági kastély behunyta ablakszemei a csodálkozástól s a rémülettől nem pattantak fel, mikor a falu a kastély felé özönlött. A régi kastély ért már ilyen időket! A parkban egy-egy öreg fa meg-meg csóválta ugyan az őszi szélben tar fejét, mint akinek nem tetszik, hogy minden «szabadság» így kezdődik, — de bizony a falusiak ezzel éppen nem törődtek, mint ahogy nem törődtek a két boltoszidó jajveszékelésével sem, akik utoljára is örültek, hogy elevenen elmenekülhettek.

És mire besötétedett, a kastélyból, a magtárból, a majorból és a zsidóktól mindent elzsákmányoltak a népek s a hét órai esti harangozáskor olyan csendesség volt a faluban, mint más rendes hétköznapon, este.

Özvegy Révészné, mivel mint módosabb gazda özvegye, holmi kisebb dologgal nem akarta magát lealacsonyítani, — egy barna hímzett zongoratakarót, s két ezüst gyertyatartót zsákmányolt a kastélyból. Amíg ezzel a zsákmánnyal hazafelé baktatott, az öreg és beteges asszonyok rendes szokása szerint legelőször is arra gondolt, hogy a zsákmányt miképpen lehetne s kellene az ő temetésének díszítésére felhasználni s elhatározta, hogy majd meghagyja, hogy ezzel a barna

selyem takaróval temessék el s a két ezüst gyertyatartót pedig, állítsák a koporsó fejéhez, jobbról s balról.

Rozi néni hazaérkezvén, a takarót betette a nagy szekrénybe, a két ezüst gyertyatartót odaállította a fiókos szekrény tetejére, a szent Szűz képe alá. Azután a petróleumlámpát szedte elő, mely már hetek óta nem égett, mert nem volt petróleum. Most azonban már volt petróleum, mert az Istvánnak volt annyi esze, hogy petróleumot is zsákmányolt a zsidótól.

Amíg a lámpával babrált, amely úgy elszokott a mesterségétől, hogy csak nagy nehezen lehetett megint rávezetni, hogy rendszeren égjen, — az öreg asszony arra is gondolt, hogy talán kár is itt fogyasztani a petróleumot, mely ha ingyen van, akkor is drága, mikor lám, a hátulsó szobában, ahol a fia lakik a feleségével, már világolnak, de mégis csak abban maradt, hogy inkább itt fog imádkozni, mint odaát, mert ha ránéz a menyére, hát megakad az imádságban mindig!

Az öreg asszony elővette az imádságos könyvet, neki fogott az ájtatosságnak, de bizony sehogyse ment a dolog. Ahelyett, hogy Istenéhez fordult volna a lelke, egyre azon járt az esze, hogy micsoda rettenetes pusztulást csinált ez a háború! A kisebbik

fiú, a Gyuri, elesett. Kilenc golyó szaladt a testébe. Az alvégi Kerekes-fiú, mikor itthon járt, pontosan elmesélte, hogy hogyan történt a Gyuri halála. Akkor esett el a kastélybeli méltóságos úrfi is, aki hadnagy volt a Gyuri századában. Aztán, tulajdonképen a háború áldozata az öregebb fiú, az István is, aki most már egyedül lesz gazda az örökségben, mert ha nem lett volna háború, sohasem szedhette volna meg magát ez a marhakupec, ez a Szűcs úgy, hogy ezt a nyelves, rendetlen, cifrálkodó lányát egy gazda-fiú elvegye s ezzel örökre szerencsétlenné tegye magát.

Az öregasszony nem vette észre, hogy az imádságos könyv fölé hajolva, megint csak a menyé miatt évődik. Meddig jártatta így a gondolatait, meddig nem, ő maga se tudta, de az bizonyos, hogy özvegy Révészné akkor éjszaka nem aludt az ágyban s mikor István hajnalban, valamiért benyitott a szobába, úgy találta az anyját, az asztallába mellett a földön, — ahogy odaomlott a székről.

— Lássá édesanyám, minek égeti kend a petróleumot itt magába, helyett, hogy fel-feküdne az ágyra!

— Hát, fiam, imádkozni akartam és nyilván leszédültem. Jobb is volna, ha ilyen betegetsen nem sokáig vergődne az ember!

Itt azt gondolta Révészné, hogy most megmondja a fiának, hogy majd a selyemtakaró-

val és a két gyertyatartóval miképpen járjanak el, ha ő meghal, — de csak elhagyta most ezt a dolgot, mert látta, hogy István a petróleum miatt igen rossz kedvében van.

A reggeli mosakodástól egészen felfrissült Révészné, s mikor a szomszédasszony a kerítésen átkiáltott, hogy: «Rozi néni gyűjjék csak!» egészen fürgén sietett a kerítéshez.

— Hát, Rozi néni, — szólt a szomszédasszony — azt akarom mondani, hogy én mégis azt gondolom, hogy legjobb lesz, ha a holmikat behordjuk Pestre s ott eladjuk, mert mégse lehet az ilyeneket megtartani. Én holnap a reggeli vonattal bemegyek.

— Jól teszi szomszédasszony. Lehet, hogy én is bemegyek; tojást ígértem egy helyre.. ..

Mivel a szomszédasszony igen óvatosan beszélt a holmikról, amit tegnap még zsákmánynak hívtak, Rozi néni is olyan vigyázva válaszolt, hogy a szomszédasszony ennyiből bizony még nem tehetett volna tanúságot arról, hogy Rozi néni tegnap zsákmányolt-e vagy se. Hiába, az már úgy van, hogy mikor egy csomóban vannak a népek és mint valami ragadós lázbetegség a forróság előnti a feje ket, akkor nem igen gondolkozik senki, csak megy ész nélkül s másnap azután, ha maga van az ember, s látja azt is, hogy mások is tudnak a dologról, akkor kezdi érezni, hogy amit tegnap cselekedett, talán az nem is

volt jó dolog s hogy, amit tegnap cselekedett, azt tulajdonképen talán nem is ő cselekedte!

A barna selyemtakaró és a két ezüst gyertyatartó dolga elkezdte a Rozi néni lelkét kínozni. Mert, hogy ez igazi rablás lett volna, ha — nem ütött volna ki a szabadság! De még így is igen furcsa és igen különös egy dolog ez, már csak azért is, mert: a tíz parancsolat nem a földi hatalmaskodók törvénye!

Rozi néni valami megnyugtató végett, szokás szerint elment a templomba. Ott az asszonyokkal együtt énekelt, mondta az imádságokat, de ha az oltárra nézett, mindig a barna selyemtakaró és az ezüst gyertyatartó jutott az eszébe s minduntalan elmaradt az énekben is, az imádságban is. De mintha a többi asszonyok is akadoztak volna az énekben s az imádságban! . . .

Mikor Rozi néni a templomból hazafelé ballagott, egy kis kerülőt tett, hogy lássa: a kastély milyen most? Bizony a kastély minden ablaka feketén meredt rá, mintha a vén kastély panaszképen mutogatta volna kivert szemeinek sötét gödreit a falusiak felé.

Otthon a menyé már a főzéshez látott. Annyira nem állott kezeihez a munka, hogy Rozi néni nézni se akarta. Bement hát a szobába, de ott se tudott békén maradni; valami nyugtalanság vett rajta erőt, legfőképpen a barna selyemtakaró s a két ezüst gyertyatartó

miatt. Egyszerre az is eszébe jutott, hogy hátha még sem múlt el a földi hatalmasok hatalma egészen és csendőrkézre kerül, amit nem lehetne egy gazda özvegyének túlélni! Igazán legjobb túladni azokon a dolgokon, amik emlékeztetők, vagy pedig árulók lehetnek! A koporsóban nem is tudna békében pihenni, ha — még tegnapi kívánsága szerint — a barna selyemtakaró rajta volna, s a két ezüst gyertyatartó ott állna jobbról, s balról, a fejénél! Meg azután az is eszébe jutott, hogyha ő magával vinné is a barna selyemtakarót a sírba, a két gyertyatartó itt maradna örökségül a menyére. Ez a gondolat aztán végkép megérlelte tépelődő lelkében azt az elhatározást, hogy beviszi a holmit Pestre, még pedig ma, az esti nyolc órás vonattal. Ez lesz a legjobb szabadulás, más út nincsen is!

Minthogy a vonatok akkoriban mindig sokat késtek, Rozi néni csak a hét órai harangzás után indult kifelé a vasúthoz. A selyemtakarót és a két gyertyatartót batyuba kötve a hátán vitte, a két kezében pedig két kosarat cipelt. Az egyikben tojás volt, a másikban vaj meg túró. A háború óta a legnagyobb gazdák asszonyai is rákaptak a kereskedelemre, mert leginkább így lehet dohányt, petróleumot, cukrot szerezni, cserébe.

A múlt heti hónap nyoma se volt, s így sötét volt az úton. Egy kis köd is ereszkedett.

Rozi néni botorkálva mendegélt a faszor mentén.

Mikor az állomástól egy jó puskaövényire lehetett, hirtelen valami fényesség szökött a szemébe

Azt gondolta, hogy az állomás ablaka, vagy a vasút lámpája.

De a fényesség nem állt egy helyben, hanem jött rá, szembe s mindig ragyogóbb lett!

A nagy ragyogásban egyszer csak látta, hogy hárman jönnek feléje!

Nem is jöttek azok tulajdonképpen, hanem úgy lebegve suhantak a sár felett!

Az öregasszony alig lépett még egyet-kettőt, s íme: előtte állott maga az Úr-Jézus, jobbján a Gyuri, baloldalán pedig a kastélybeli méltóságos úrfi, aki Gyurival egy csatában esett el!

Rozi néni ijedtében kiejtette a kosarakat a kezéből s térdre esett.

A Megváltó pedig, akinek a feje felett olyan fényes csillag tündöklött, mint a nap, megszólalt, s ezt mondta szelíden:

— Lányom, lányom, miért hagytatok el engemet?!

Azután megszólalt a Gyuri, jobbkezeit golyóval átvert szívére téve s ezt mondta szomorúan:

— Nem ezért haltam én meg életem virágjában!

Erre megszólalt a kastélybeli fiatal méltóságos úr, balkezét golyókkal átvert szívére téve s azt mondta ő is szomorúan:

— Nem ezért haltam én meg életem virágjában!

Azután egyszerre eltűntek mind a hárman.

Révésznét ott találta meg az úton Kerekesné, aki a zsákmányolt holmival titokban szintén a vasútra igyekezett. Kerekesné ott a sötétben egymaga nem tudott mihez kezdeni, bement tehát az állomásra hírt adni, hogy valami baj történt s két vasutas ember jött ki lámpákkal. Ezek azután bevitték az eszméletlen öreg asszonyt a várószobába, amely már tele volt emberekkel, s asszonyokkal, akik nyilván a zsákmányolt holmikkal szintén a városba szándékoztak. Révésznének helyet csináltak egy padon. Kis vártatva feleszmélt s nagy szemekkel úgy nézte a csüngő-lámpát, mintha valami csodálatos dolog volna. Az ismerős asszonyok addig szölongatták, kérdezgették, hogy végre megjött a szava és reszketve s rebegve elmondta, hogy milyen találkozása volt, hogy sötétkék bársonypalást volt az Úr-Jézus vállán, hogy a Gyuri és a méltóságos úr ruhája csupa vér volt és hogy milyen szépen zengett a Megváltó szelíd szava s milyen búsan zengett a két halovány ifjú panasza . . .

A várószobában Révészné beszédeire va-

lami megborzongatta a népeket. Szólni nem szólt senki semmit és ha talán volt is olyan, aki máskülönben bitetlen és kételkedő, most az is hallgatott, mert manapság igazán olyan mindenféle, soha nem hallott dolgok történnek, hogy az se lehetetlen, hogy a végén maga az Úr-Jézus száll le a földre békességet csinálni az emberek között.

Az állomási főnök igen okos ember lévén, amikor megtudta, hogy mi van a várószobában, azt mondta az embereknek, hogy hamar valaki szaladjon be a faluba kocsiért. Tudniillik arra gondolt a főnök úr, hogyha ez a szél ütött asszony itt hal meg a várószobában, abból sok keveredés lenne, mert be kellene jelenteni az esetet, bizottsági jegyzőkönyvet kellene írni, fel kellene mosatni a szoba padlóját, hogy elhigye a felsőbbség, hogy most már desinficiálva van — az egész állomás!

Az állomási főnök felhívására igen fürgék, készségesek lettek az emberek s olyan jószívvvel iparkodtak kocsit hozni a beteg asszonyért, annyian ki-kimentek utána nézni, hogy jön-e már az a kocsi, hogy mire a vonat besistergett az állomásra, a falubeliek közül már senki sem volt ott, mert a holmival, egymás előtt is titkolódzva, valamennyien szépen visszaszállingóztak a faluba.

Nagysokára megjött István a kocsival az anyjáért; két vasúti málházó segített neki

feltenni a párnákkal kibélelt kocsira a beteget, aki odahaza az ágyban még egyszer el tudta mondani az odagyülekezett szomszédoknak a csodálatos találkozást.

Valamit még dadogott a selyemtakaróról és a gyertyatartókról is, amiből némely asszonyok azt gondolták, hogy a temetés felől akar valamit rendelkezni, azután elcsendesedett s valamivel a reggeli harangozás után szépen átszenderült a másvilágra idősebb Révész István özvegye.

Reggel, amikor kivilágosodott, a kastély ablakai nagy csodálkozással néztek le a falura s a két zsidó boltjának ajtaja tátva maradt az álmélkodástól. Az történt tudniillik, hogy ezen az éjszakán mindazt, amit elszákmányoltak a népek, szépen visszahordták a kastélyba is, meg a zsidókhoz is.

Hogyan, s miként történt ez, azt nem lehet tudni, de az bizonyos, hogy ezen az éjszakán sok apró fényesség libegett-lobogott a faluban, hol itt, hol ott. Lehet, hogy az Úr-Jézus a két halott katonával másoknak is megjelent, de az is lehet, hogy az emberek jártak lámpával a kamarában, a fészterben, s az istállóban, összeszedni az eldugdosott zsákmányolt holmikat.

... Rozi néni temetésén se a selyemtakaró, se a két ezüst gyertyatartó nem botránkoztatta a népeket. Az öregasszony zsák-

mányolt holmiját ugyanis még a haldoklás éjszakáján, észrevétlen visszalopta a kastélyba — igen, igen, nem más, hanem: az István felesége! És mikor a kántor elkezdte, hogy «Circum dederunt», a Rozi néni lelkéből valami bocsánatkérő, áldó meleg gondolat suhant le az égből a koporsó mellett álló menyének a szívére s erre a fiatal asszony egyszerre úgy elkezdett zokogni, mintha a tulajdon édesanyját siratta volna . . .

A SZOMSZÉD FÖLDJE.

Minden föld kedves a földimádó magyarnak, de mindenekfelett kedves és kívánatos: a szomszéd földje. Erre úgy néz az ember mindig, mint ha az Úristen neki teremtette volna még azt a darabot is a szomszéd csak bitorolná. Kis Pál tizenöt esztendő óta igazán így nézte azt a hat holdat, amely a Fazekas szomszéd földjéhez tartozott is amely tulajdonképen a Fazekas felesége nevében állt. Az öreg Szabónak tudniillik egy fia is egy lánya volt; a fiú a katonaságnál egy gyakorlaton leesett a lóról is kitörte a nyakát, a föld tehát a lányé lett. Kis Pál a lánnyal együtt a hat hold földet is megkaphatta volna, azonban, — ez a borzasztó! — amikor a Szabó gyerek kitörte a nyakát, akkor Kis Pál már egy esztendő házas volt, sőt az első gyerek is megvolt. Hiszen, ha Kis Pál egy esztendővel előbb tudta volna, hogy a Szabó gyerek kitörte a nyakát, persze hogy nem Tóth Verát vette volna el! De mert ez a srófos-eszű, sunyi Kis Pál ez egyszer elhibázta a dolgot, — a föld Fazekashoz került, aki a túlsó oldalon volt Szabóékkal mesgyés szomszéd is aki még véletlenül nőtlen lévén, elvehette a Szabó Erzsit is megkaphatta vele a hat hold földet,

de olyan feltétellel, hogy a férj azon gazdálkodhatik tetszése szerint, a telekkönyvben azonban Erzsi nevén maradjon a föld folytonosan.

Kis Pálnak eleinte szinte kínos volt a maga földjén szántani, vetni, aratni, hiszen mindig ott terpeszkedett a szeme előtt ez a bizonyos hat hold. Az évek múlása se igen tompította fájdalmának az élet s a föld elvesztése miatt a keserűség, mint valami nehéz fekete posztóból való szemfedél, mindig rajta feküdt a lelkén.

A föld után érzett vágyakozásának titkát Kis Pál egy szóval sem árulta el senkinek sem. Lány vagy asszony elsírhatja egy másik lány vagy asszony vállán a bánatát, de a férfiember csak hallgat, mint a koporsó. Fazekas Péter azonban nagyon jól tudta mégis, hogy mi sötétlik a szomszéd szívében; nem a kelletlen köszöntésekből, nem az akadozó beszélgetésekből s nem a szemek egerészéséből tudta ezt, hanem azért tudta, mert érezte, hogy ha megfordítva történt volna a dolog: ő sem tudott volna sohasem belenyugodni abba, hogy a hat hold földön Kis Pál legyen a gazda!

Az esztendők teltek, múltak. Egyszer csak kiütött a háború s Fazekas Péter egy szép napon arra ébredt, hogy megint fegyverben áll, pedig már negyven esztendő volt. Ele-

inte a hinterlandban rángatták ide-oda, azután elvitték Galícia felé s ott hadbaszállásának második hónapjában úgy elfogták a muszkák, mint annak a rendje.

Fazekasné egy hétig, tíz hétig, száz hétig csak reménykedett, hogy majd megjön az ura, vagy hírt ad, de napról-napra kevesebb lett a reménye. A gazdasággal, úgy, ahogy lehetett, elvesződött; kapott is egy fogoly muszkát cselédnek, — az Alexit, — de egy ember csak egy ember! Kis Pálnak pedig, aki látta, hogy milyen keservesen megy a szomszédban az asszonyi gazdálkodás, hétről-hétre nőtt a reménysége, hogy most talán csakugyan megveheti a hat holdat az asszonytól. Ez a remény lobogott a szívében, amikor tizenöt évi megtartóztatás után, egy szép őszi délután bicegő lábaival besétált a szomszéd földjére.

A kukorica még töretlen volt.

Kis Pál gondolta, azt is felnézi egy kicsit, hogy mennyi kukoricára számíthat az ember s egy-két lépést befelé indult a kukoricásba.

A kukorica levelei, amint utat csinálva félrehajtotta őket jobbra-balra a kezével, szokás szerint igen suhogtak. Erre a zajra, — huss! — nagy törtetés hallott a kukoricás közepe táján. Kis Pál azt gondolván, hogy bizonyosan az urasági erdőből valami szarvas, vagy őz sétált be a földre s most ő meglát-

hatja a vágató vadat, kilépett a kukoricásból a tarlóra, de bizony nem szarvas volt ami kiugrott, nem is őz, hanem — a Fazekasék muszkája, az Alexi volt, aki úgy tett, mintha semmi se történt volna s ment hazafelé . . .

Kis Pál megállt a tábla végében, mint a szobor. Gondolta, itt várni kell, mert itt történt valami! Várt csendesen mozdulatlanul, mint a vadász, jó háromfertály óráig, vagy talán tovább is. Mikor aztán már sötétedni kezdett, a kukoricásban megint suhogni kezdtek, a levelek s valami száz lépésre a Kis Pál állásától, lassan kilopakodott a tarlóra — Fazekasné, a Szabó Erzsi, négy gyermek anyja, az elpusztult Fazekas Péter felesége!

Az asszony úgy tett, mintha nem látta volna Kis Pált, ez is elkapta a fejét, s elfordult.

A következő vasárnapon déltájban Kis Pál nagy sunyi módon, beállított Fazekasnéhoz.

— Azért jöttem, mert azt mondják, hogy mivel az urad elesett, el akarod adni a saját földedet, ami a te neveden áll.

Fazekasné a kukoricásbeli történet óta olyan bizonyosra vette ezt a támadást, hogy el se pirosodott.

— Hát igen, eladnám, mert nem bírok meg ennyi földdel, de ha az uram mégis megtalál jönni, megölli!

— Megöl? A földért? Attól félsz, hogy a földért megölne?

Az asszony elérte, hogy itt más miatt inkább történhetik ölés és igen megzavarodott.

— Hiszen, ha bizonyos volna, hogy meghalt, ha hivatalos írás volna erről . . .

— Tudod mit?! Én kikerestetem a halálát, akármibe kerül, Pesten, a főparancsnoknál, egy feltétel alatt, hogy nekem adod a földet, adok holdjáért háromezer koronát. Jó?

— Jó! Odaadom, ha írást tud hozni . . .

A háború alatt úgy megszokták az emberek hogy mindenért Pestre kell szaladgálni, hogy Kis Pál semmibe se vette az utazást. Pesten meg ő már úgy kiismerte magát, mintha ott született volna.

A gyarmati marhakupec: a Wájsz, a tappaszal meg akarta venni a Kis Pál egyik behenét. Nem vette meg, mert nem tudtak megegyezni, pedig alkudozás közben az öreg Wájsz még azt is elmondta, hogy nem adhat többet a tehénért csak annyit, amennyit kínál, mert a középső fia, aki már segített volna neki, elesett Sabácnál, a legkisebbik Szibériában fogoly, a legöregebb fia pedig, az a haszontalan kölyök, a Maxi, Pesten lopja a napot a mündér-depóba; iszik, kártyázik s olyan piszkos dolgokat csinál, hogy nem győzi már pénzzel azt az akasztófáralvót.

Mikor az öreg Wájsz ezt így elpanaszolta, Kis Pál bizony nem gondolta, hogy még valaha hasznát is veszi annak, hogy az öreg Wájsznak a legnagyobbik fia rossz útra tévedt, — most azonban eszébe jutott a dolog s Pesten egyenesen a Wájsz-gyerekekhez ment, a mündérdepóba.

Hogy Kis Pál mit mondott, mit nem s a Wájsz-gyerek mit csinált, mit nem, azt nem lehet egész bizonyosan tudni, de az bizonyos, hogy másfél óra múlva Kis Pál zsebében kevesebb pénz volt ötszáz koronával, de viszont ott volt a zsebében a hivatalos írás arról, hogy Fazekas Péter ekkor meg ekkor, itt meg itt, elesett, el is temették. Az írás különben olyan rendesen meg volt csinálva, hogy még pecsét is volt rajta: «A 12. sz. loavató-bizottság mozgó különítménye.» Ez a hivatalos írás megnyugtatta azután Fazekasné lelkiismeretét is, aláírta a szerződést a jegyző úrnál s a hat hold földet baj nélkül átírták a becsületes Kis Pál tisztos nevére.

Egy esztendő múlva, úgy szeptember vége felé, egyszer csak váratlanul megjött Fazekas Péter Muszkaországból! Természetesen majd megölte az asszonyt, amikor megtudta, hogy az eladta a hat holdat. De csak lecsillapodott, mert belátta, hogy a föld dolgában nem az asszony a főbűnös, hanem a ki megvette: Kis Pál. Első felgerjedésében rá akart törni erre

a gazemberre, bogy leüti, azonban mégis megfontolta, hogy jobb lesz megvárni, amíg alkalmas módon kijön a sora a bosszúnak, mert a keserves muszka fogság után nem igen volt kedve Illavára, vagy Vácra kerülni. Ugy kell ezt a dolgot csinálni — gondolta magában — mint ahogy most a háborút csinálják. Nem áll ki az ember nagy vitézen, hogy hát gyere ellenség, vagdaljuk egymást, hanem behúzódik a lövészárókba, csendben van, meglapulva lesi a másikat s ha jó alkalom jön, akkor aztán odadörrent.

Kis Pál bicegő lábával nem járt a háborúban, muszkafogságot sem szenvedett, nem tudta tehát, hogy a háborúban járt emberek előtt a más ember halála igen kis dolog lett g így a szomszéd minden megborzadás nélkül, halálos dologra készül ellene. Kis Pál a Wájsz-féle hamisságra gondolva azt hitte, hogy a legrosszabb esetben pereskedés, vagy valami ütlegetés lehet a dologból s ha titokban átkozta is a muszkákat, hogy ezt a Fazekast nem tudták elpusztítani, elég nagy lelki nyugalommal végezte az őszi szántást. Ez a nyugalom Fazekast csak még jobban ingerelte s mikor mind a ketten a földeken voltak, fognia kellett magát, hogy át ne ugorják a mesgyén s fényes nappal fejbe ne verje a szomszédot.

A hat hold pedig nagy béketűrőssel ott

terpeszkedett kettejük között, úgy, mintha neki teljesen mindegy volna, hogy ki a gazdája s ki kényszeríti arra, hogy kedve ellenére kakukfű, húségvirág, vadsóska, pipacs, tövis és más ilyen csodaszép növények helyett, unalmas búzát, vagy kukoricát teremjen.

Nem hiába bízott Fazekas Péter a maga bosszújának igazságában, mert váratlanul nagy alkalmat kínált a sors neki.

Október végén kiütött a forradalom.

A katonák fegyverestől hazajöttek.

Hogy az első napokban mi történt a faluban és a majorokban, az nem tartozik ránk. Egy hét múlva azonban a faluban már békesség volt, csak az erdő volt nap-nap után hangos a lövöldözéstől, mert a katonák azzal mulatták magukat, hogy szarvasra meg őzre vadásztak.

Az első vadászatok zajára, felragyogott Fazekas Péter arca s egy pillanat alatt készen volt a maga haditervével. Elkéri a Vadas-fiútól az egyik puskáját, beül szépen az árokba s mikor Kis Pál jön kifelé a trágyáskocsival: csett! — és ki tudja kinyomozni, miféle eltévedt golyó terítette le Kis Pált?!

A Vadas-fiú természetesen igen szívesen odaadta Farkas Péternek az egyik Manlicher puskáját, egy csomó éles töltéssel; hiszen ez akkor csak annyi volt, mintha egy pakli gyufát adott volna az ember a felebarátjának.

— Azután, ha reggel indultok vadászni, zörgesetek be az ablakomon, hogy együtt menjünk!

A Vadas-fiú másnap reggel alig világosodott, bezörgetett a Fazekas ablakán.

— Na, gyerünk, mert mindjárt dél lesz!

Fazekas kicammogott a kis-ajtóba.

— De én nem mehetek, mert az este, amint tőletek hazafelé jöttem, hát rám támadt a molnár kutyája; megfordítom a puskát, hogy majd levágom vele a kutyát, de a kutya elugrott s úgy vágtam a földbe a puskát, hogy csak a csöve maradt a kezembe. Eltört az agya!

A Vadas-fiú és a többiek szónélkül elhitték a mesét, ott hagyták Fazekast a kis ajtóban s vígan mentek az erdő felé.

Fazekas pedig egy jó óra múlva a szűr alá fogta a teljes épségnek örvendő Manlicher puskát s egy kis kerülőt csinálva, kiballagott a földekre, megtöltötte a fegyvert s beült a Kis Pál. földje szélén az árokba.

Várt, várt, türelmesen várt. Bizonyosra vette, hogy Kis Pál jönni fog a trágyával, mert az ilyen munkát nem hagyja félbe az ember ok nélkül.

Az erdőben megkezdődött a vadászat. Szóltak a puskák, de nem oly ritkásan, mint ahogy a grófék lövöldöznek, hanem úgy, mint a háborúban, sortüzekkel. No — gondolta Fa-

zekas — ez épen jó, hogy most ezek erre vadásznak, legalább még bizonyosabb lesz, hogy Kis Pált valami eltévedt golyó ütötte ie!

Egyszerre csak olyan ordítózás hallik az erdőből, mint ahogy a rohamozásnál szokás. Fazekas leshelyéből odafordul s látja, hogy mint a labda, három nagy szarvas pattan ki az erdőből a síkra; a katonavadászok is kiugranak a fák közül!

Fazekas látta, hogy a hajsolt szarvasok épen feléje szaladnak, kiáltani akart hát a vadászoknak, hogy: hé! vigyázz! ne lőjjetek! erre ember is van! — de a vadászok bizony tüzeltek és Fazekas Péternek kiáltó szó helyett vér buggyant ki a száján s három éles golyóval általvert testéből kiszállt a lélek ...

Amint Fazekas leomlott a kukoricaföldre, mintha valami fekete galamb röppent volna fel mellőle.

A fekete galamb sebesen elszárnyalt a falu felé; egyet-kettőt kerengett a Fazekasék udvara felett, ahol a két nagyobb gyerek vizet hordott az anyjuknak a mosáshoz, a két kisebbik meg rőzsét cipelt, — azután úgy eltűnt a ködös levegőben, hogy a gyerekek sehogy sem tudták eltalálni, merre szállt az a csodálatos galamb, amely mikor jött, meszsziről feketének látszott, mikor pedig az udvar felett elsuhant, már mintha fehér lett volna?! . . .

ÚJ ÉLET.

A budai Fiume-szálló éjjeli portása olyan mérgesen csapta be az ajtót Elekes főhadnagy orra előtt, mintha a szálloda ellen elkövetett sértésnek tekintette volna azt, hogy valaki a forradalom első hetének utolsó napján, éjjel három órakor szobát mer kérni, mikor már minden fürdőkádban két-két ember alszik! Elekes főhadnagy holmiját az olasz frontról hazafelé jövet «elkobozták» Bécsben a pályaudvaron az egykori bajtársak, a megmaradt fogkefével, szappannal és hasonló értéktárgyakkal együtt eltűnt a puccerje Érsekújváron vagy Galántán: érthető tehát, hogy a főhadnagy úr a hetedik vagy nyolcadik eredménytelen kísérlet után egy szál katonabekecsben, a zsebében néhány ezer megmaradt koronákkal úgy érezte magát a sötét itcán, mint valami hontalan.

A főhadnagy a Fiume-szálló kapujától lassan bandukolt a Lánchíd felé, már cél nélkül, öntudatlanul, teljes elernyedésben. Eddig még mintha valami elfojtott dacosság lett volna a lelkében, mely az életösztön utolsó megmozdulásaival tiltakozott az ellen, hogy ez a nagy világrendés leteperje, de most már úgy érezte, hogy egészen mindegy, fedél alatt

hál-e ezen az éjszakán, melynek se holnapja, se holnaputánja nem ígér s nem is adhat neki semmit.

Az éjszaka csendességében az alagútból kocsidübörgés hallatszott ki. Elekes főhadnagy önkéntelenül megállt a hídfőnél s visszánézett az alagút felé. A rosszul világított alagút sötét torkából egy fehér lovacska bukkant elő. Szinte kísértetiesnek tűnt fel, amint jött magában lefelé, egy láthatatlan kocsi kerekeinek zörgését hozva magával. Mikor közelebb ért, akkor látta meg Elekes, hogy bizony a kocsi is ott van, a kocsis is ott van, de elaludtak a kocsilámpák s ezért az alagút szájának sötét háttéréből csak a fehér lovacska vált ki. Elekes igazán megfontolás nélkül, gépiesen intett a kocsisnak. Mikor ez már ott állt a kocsival előtte, akkor gondolt arra, hogy nem sok értelme van, ha az ember erőnek-erejével, hiábavaló módon birkózni akar meg a sorssal. De nem akarta gondolatát elárulni s felszólt a kocsishoz a bakra.

— Elvihetne-e valamelyik budai szállodához, ahol még kaphatnék szobát?

— Nincsen szoba nagyságos uram sehol, se Pesten, se Budán. Bizonyosan mondhatom.

A kocsis észrevette, hogy elaludtak a kocsi lámpái, leszállt a kocsiról, megigazította s meggyújtotta a lámpákat. Ezalatt Elekes

ott maradt a kocsi mellett s nézte anélkül, hogy látta volna, hogy mit csinál a kocsis. Ez különben nem is érdekelte, csak azért nem ment tovább, mert jól esett neki, hogy élő ember van a közelében, akinek a lámpagyújtás is fontos dolog. Mikor a kocsis készen volt a lámpákkal, megállt Elekes előtt. Egészséges, pirosarcú, ősz bajuszú, fehérszakállas, zömök, öreg emberke volt a kocsis, olyan, mint egy megnyírt, szelíd, kékszemű Mikulás bácsi.

— A lovam is olyan fáradt már, hogy haza kell mennem. Ha a Józsefváros felé volna a nagyságos úrnak valami rokona, barátja, vagy ismerőse, arrafelé szívesen elvinném, még ha egy kis kerülő is lenne.

Elekes az egyik szállodától a másik szállodáig való bandukolások közben már elgondolta, hogy neki tulajdonképpen senkije sincs ebben a milliós városban. Az anyja meghalt régen, az egyik nővére, akinek a férje táblabíró, Kassán nyomorog öt gyerekkel, a másik nővére, aki elvált az urától, postamesternő valahol Biharban. Az egykori jogászpajtások? . . . Istenem, hát Csakugyan jogász is volt ő valaha, valamikor, régen a háború előtt! És a katona pajtások!? Táján a jó Isten sem tudja, merre vannak. Azok az úri családok, melyeknél valamikor zsúrokon megfordult, bizonyára azt gon-

doznak, hogy megőrült, ha most beállítana s éjjeli szállást kérne. Különben a nevüket se igen tudja, se a lakásukat, mert rendszeren úgy csapatosan mentek egyik zsúrból a másikba. Azután itt voltak még a pincérek, a cukrászkisasszonyok, a borbély, a trafikoslány, az orfeumbeli lányok, a cigány, a fiakkeres. Hová lehettek ezek is mind a háború alatt!

Az öreg kocsis ajánlatára, Elekes főhadnagy szinte hangtalan hanggal válaszolt:

— Nincs énnekem senkim, bácsi!

Szinte jól esett neki, hogy ímhol van egy öreg ember, akinek ő most, ma, ebben az órában, ezzel az egy mondattal elmondhatja, hogy milyen nyomorult árván áll a világon. És azt is jól esett kimondania, hogy: «bácsi», mert ez a különös öreg ember olyan csodálatos szelídséggel nézett rá, mint ahogy a jó édesapa néz a fiára, ha azt boldogtalannak tudja.

— Hát nagyságos uram, azért nem kell ám a Dunának menni! Én tudnék valamiféle szállást ajánlani! Jobb, mint a lövészárók. Ha tetszik, szívesen elviszem.

Elekes főhadnagy beült a kocsiba, az öreg kocsis felmászott a bakra és a kis fehér ló elindult. Mentek, mendegéltek, a kocsi zörgött, döcögött. Elekes főhadnagy pedig, bent a kocsiban egy ideig a nyomorúságban kéjelegve

azt akarta elhíttetni magával, hogy őt tulajdonképpen nem is nagyon érdekelheti, hogy a kis fehér ló és az öreg kocsis miféle éjjeli szállás felé viszik az egykori Elekes Pistát, de ezekkel a gondolatokkal, akarata ellenére is, mindig tusára kelt az a sejtelen, hogy ez a furcsa Mikulásformájú őt ebből -az új özönvízből, majd valahogy kimentí. Ezt a sejtelmet igen gyerekesnek találta s még sem tudott szabadulni tőle. Úgy látszik, — gondolta, — hogyha az ember az élettől való verekedésben eljutott a végkimerüléshez, a gyermeki naivság újra visszatér a lélekbe s az elmúlás előtti utolsó időkben a lehetetlent megint lehetőnek hiszi.

Sokáig mentek, mendégéltek, végre a kis fehér ló a Józsefváros valamelyik kis utcájában egy kapu előtt állt meg a kocsival. Az öreg becsengetett, láthatatlan kezek kinyitották a kaput, bevezették a kis fehér lovat a kocsival az udvarba. A sötét udvarban hátul, az istálló előtt állottak meg. Elekes kiszállt a kocsiból s ott állt az istálló ajtaja mellett, amíg az öreg egy kocsimosóféle ember segítségével kifogta a lovat s ellátta éjszakára.

Mikor az öreg elkészült a dolgával, átvezette Elekest a sötét udvaron.

Valami hosszabb tornácon botorkáltak végig.

Az öreg megállt egy ajtó előtt, kinyitotta, s eltűnt a sötétségben. Elekes kívül maradt a sötét tornácon s arra gondolt, hogy az sem volna éppen rossz megoldás, ha a hét rablók tanyájára vezette volna ez az öreg s ezek feltűnés nélkül eltennék láb alól! Ugyan, hát mihez kezdhetne egy félbenmaradt jogászygyerek, a kiből a háború öreg embert csinált?!

Néhány pillanat múlva megjelent az öreg, lámpával a kezében s egy kis téglázott, zárt folyosófélén keresztül bevezette Elekest a jobbfelé nyíló szobába.

— Hát nagyságos uram, ez a szállás. Ez az én lakásom. Tessék, ott az ágy, én majd ide csinálók fekvőhelyet, erre a díványra. Tessék magát kényelembe tenni; én meg odakinn levetkőzőm s megmosakodom.

A kis öreg kiment s kissé nyitva hagyta az ajtót, hogy a lámpa világosságából a folyosóra is jusson valami.

Elekes leült egy székre és szemügyre vette a szobát. Az ablak nyilván az udvarra nyílik. A fehérre meszelt falak tiszták, a padló is tiszta, az ágy is tiszta, általában az egész szoba tisztaságot lehel s nyugalmas békét kínál. Elekes kénytelen volt beismerni, hogy sohasem hitte volna, hogy egy pesti konfliktuskocsinak olyan legyen a szobája, ahol az ember jól és otthon érezheti magát. Általa-

ban azt se gondolta soha, hogy szóba állhasson az ember egy pesti kocsissal. Nálunk, ahol olyan kevés ember van, aki a maga szemével néz, az általánosítás kényelmes ítéletével intézzük el embertársainkat s így azután a nagy embererdőben nem látjuk, hogy milyen különféle, kicsi, nagy, szép és csúnya emberfák nőttek a mi földünkön.

Az öreg a folyosón olyan nagy paskolással mosdott, hogy Elekes maga is megkívánta a friss vizet, nekivetkőzött tehát derékig ő is a mosdásnak és kiment a zárt folyosóra az öreghez. Ahogy ott állt derékig meztelenül a szintén derékig meztelen öreg mellett, úgy érezte, mintha már nem lennének idegenek, mert: emberek mind a ketten.

Az öreg a mosdótáliból kisuhintotta a vizet az udvarra s friss vizet öntött a tálba egy cserépkorsóból. Elekesnek feltűnt, hogy az öreg, aki papucsban járt-kelt és rendezkedett, nem olyan zömök ember, mint amilyennek a bélelt kábatokban látszott. Inkább szikár, apró emberke, nagy kopasz koponyával, melyen a selymes haj csak hátul fehérlik vastag félkoszorúban.

A friss hideg víztől szinte újjászületve, Elekes beszélgetésbe kezdett.

— Egyedül él itt, bácsi?

— Nem, nagyságos uram, — válaszolt az öreg mosolyogva, — sokadmagammal élek én

itten. Tudniillik én bérkocsisgazda vagyok; három fogatom van. Kettő nappal jár, egy éjszaka. Én magam járok éjszaka, mert úgylis rossz alvó vagyok és mert így egész délután a gyerekekkel lehetek, már mint az unokáimmal, meg a vömmel, akik a felső házban laknak. Itt van a műhely is, mert a vöm esztergályosmester. Három segéddel dolgozik; szorgalmas, jó ember. A másik vöm is igen derék ember. Előmunkás a Schroll-gyárban, de ezek Budán laknak. Hanem vásárnaponként mindnyájan együtt vagyunk. Ezek a legszebb napok; tessék elhinni, nem cserélnék mi senki fiával se . . .

Elekes a maga nagy nyomorúságában irigykedve nézte az embert, aki így beszélt.

— Akkor bácsi, maga nagyon irigyelni való ember!

— Nem kell azért engem irigyelni, — válaszolt erre az öreg, — hiszen ezt mindenki elérheti, aki a krisztusi tanítások és a tízparancsolat szerint él!

Elekes szégyenérzéssel kénytelen volt magában beismerni, hogy ő ezeket tulajdonképpen nem igen ismeri. A más ember feleségének megkívánásáról szóló parancsolatot tréfásan szokták emlegetni a társaságban, de a többiről, a gépiesen bemagoltatott dolgok elhadárasával eltöltött iskolai órák óta, nem igen hallott. Magát akarta mentetni

azzal a gyanúval, hogy talán az öreg nazarénus.

— Maga bácsi talán nazarénus?

— Nem én, uram, nem vagyok én nazarénus; kálvinista vagyok, de az egészen mindegy, hogy ki melyik templomba jár, mert még aki csak úgy nézi az új testamantumot, mint bölc s földi emberek tanítását és példázatát, az se mondhat mást! Higyje meg, uram, hogy az igazi krisztusi szeretet a leghatalmasabb a földön, s csak a szeretet csinálhatja meg a jobb világot.

— Jobb világot? Most, amikor egymást marják az emberek? Bácsi, új prófétáknak kellene akkor most jönni!

— Jön is, nem egy, de sok! Akik tisztán maradt lélekkel szenvedték végig ezeket a borzasztó éveket, azok mind apostolok lesznek, a béke és a szeretet apostolai. Minden zivatar elmúlik! Ez is elmúlik s jön azután a tiszta élet, az igazi felebaráti szeretet s a becsületes munka ideje.

— Munka? Most mondja azt bácsi, mikor senki se akar dolgozni?

— Ez se tarthat sokáig, mert rájön minden ember, hogy csak akkor különbözik az erdei vadaktól, ha dolgozik.

Az Öreg e beszélgetés alatt elkészült a fekvőhelyek elkészítésével.

Elekes lefeküdt az ágyra s félig lehuny

szemekkel nézte az öreget, aki úgy ült a díványon, hogy a lámpa egészen megvilágította a fejét.

Elekes egy ideig szótlánul figyelte, azután mégis megkérdezte:

— Úgy-e bácsi, maga nem volt mindig bérkocsis?

— Az voltam bizony én nagyságos uram mindig. Az apám kezdte ezt az ipart, mikor divatba jött Pesten, azután én folytattam. .

Elekesnek jól esett ez a válasz s örült, hogy az öreg nem holmi szerencsétlenül járt tanult ember, mert nagy megrendülésében csak valami egyszerű lélek egyszerű igazságaitól remélhetett vigaszt.

— Hát akkor hol és kitől tanulta azokat a dolgokat, amiket mondott?

— Kitől tanultam? Az esztendőktől uram, amelyek elmentek felettem . . .

Elekesnek úgy tetszett, mintha ama bibliai halászok, vargák, ácsok és más egyszerű emberek közül való volna ez az öreg ember, aki a hiábavalóságok, hazugságok és gyűlölködések ordító kapuján, kézenfogva, kivezeti őt valami új mezőre, ahol még nem zöld a fű, de zsendül már minden s kitavaszkodást ígér!

— Meglássza nagyságos uram, igazam lesz! Még én is megérem a jobb időket, amikor a felebaráti szeretet lesz a törvény s a munka senki szemében se lesz robot.

Elekes arra gondolt, hogy sokszor hallotta ő is azt a bölcsnek tartott mondást, hogy: «a munka nem szégyen». Éppen ezzel a mondással kapcsolatosan akart valamit mondani az öregnek, mikor ez nagy megdöbbenésére, mint valami gond ólat olvasó, így folytatta a beszélgetést:

— Azt tanították eddig, hogy «a munka nem szégyen». Ez hibás tanítás, mert mégis majdnem azt mondjuk ezzel, hogy a munka szégyenteljes dolog ugyan, hanem csak tegyünk úgy, mintha nem volna az! Nem azt kell tanítani, hogy a munka nem szégyen, hanem azt, hogy a munka dicsőség, tisztesség! Ezt kell vallani uram, de mindenkinek, még pedig egyformán mindenféle munkáról! Aki nem muszájból, hanem a fejével, a kezével, a vagyonával, vagy a pénzével azért dolgozik, mert a munkában találja meg életének örömét, az az ember uram, nem élt hiába a földön. Az ilyen ember, ha este összekulcsolja a kezét, imádság nélkül is imádkozik. Ha én, uram, hajnalban hazajövök, azt érzem, hogy valami hasznot tettem a világnak, pedig az én mesterségem ugyancsak nem nevezetes, mert a munkámnak nem marad nyoma. Elfuvaroztam a doktort a beteghez; kivittem valakit a vasúthoz, aki siet haza a gazdaságába. Ez mind semminek látszik, pedig minden valami, a mit nem

muszájból tesz az ember. Mikor az esztergályos elvette a Ninát, mégis gondoltam, hogy kitanulom ezt a mesterséget. Az nem lett volna baj, hogy már vénecske voltam, de azért nem lehetett, mert a jobbkezemen két ujjam törés miatt béna. De igen nagy örömem van így is délutánonként a műhelyben. Váltig elnézem a munkát. Látott már nagyságos uram ilyen esztergályos műhelyt?

Elekes bevallotta, hogy még nem látott esztergályos műhelyt, pedig gyerekkorában nagy mulatsága volt a lombfűrészsel való munka. Erre az öreg nagy kedvvel elkezdett az esztergályos műhelyről beszélni s olyan örömmel, olyan lelkesedéssel s közvetlenséggel beszélt és magyarázgatott, hogy Elekes szinte érezte a műhely langyos levegőjében a száraz fa illatát, hallotta a szerszámgépek zurbolását, látta az esztergapadot, a késtartót, a szegnyerget, a csapostárcsát, a nyomópádot, s szinte a szeme előtt lett ügyes, kedves kis oszlopocska az ormótlan fadarabból.

Az öreg eloltotta a lámpát s a sötét szobában egy térítő lelkesedésével tovább mesélt a műhely érdekességeiről, a pihenő órák tiszta örömeiről, a két derék vőről, a gyerekekről, egyszerű életük szépségeiről.

Elekes lelkében soha nem érzett érzések nyiladoztak; zsongítók, megbékítők, megcsendesítők; a kezét összekulcsolta a mellén

s lassan, lassan szemére szállt az álom. S álmában ott rendelkezett már valami nagy esztergályos műhelyben. Mert ő volt a mester. Az övé volt a nagy gyári műhely, a nagy ház s az ő fiai voltak azok a pufók gyerekek, kik a tágas udvaron pillangót kergettek. Verőfényes idő volt s a műhelyben a nap-sugaraktól fénylettek az acélszerszámok. Egyszer csak a műhely széles ablakán csodálkozó szemekkel benézett Korponay főhadnagy a harmadik századtól. Valamit mondott is de anélkül, hogy az ajkai megmozdultak volna. Nem lehetett, megérteni mit mondott. Azután hirtelen az öreg kocsis fehérszakállas feje tűnt fel az ablaknál. A kis öreg mosolyogva helyeslőleg integetett, bólongatott, azután felült a bakra, a kis fehér ló elindult s a kocsi minden zörgés nélkül végiglebegett egy nagy mezőn, egy hegy felé s a messze távolban eltűnt az alagút torkában ... Ez után az éjszaka után Elekes főhadnagyot nem látták többé a bajtársai. Az ezredbéliek közül, amikor az elszéledés előtt néhányan összejöttek, az egyik azt mondta, hogy talán a felbomlott frontról haza se tudott jönni s ott veszett; a másik azt mondta, hogy talán a rabló csöcselék ellen vállalkozott valami csapatot vezetni s Hunyadban az oláhok leütötték. Volt olyan is, a ki azt mondta, hogy megint jogász lett és beállt valami ügy-

véd irodájába írnoknak. Valaki meg azt mondta, hogy valószínűleg föbelőtte magát s ebben a világfelfordulásban ezt is egész érhetőnek tartotta mindenki.

Korponay főhadnagy se tudott többet, mint a többi.

— Érsekújváron még láttam a rettenetesen zsúfolt vonaton. Egy-két szót váltottunk is egymással. Nagyon keserű kedvében volt. Azóta nem láttam. Az Isten tudja, hogy él-e vagy se!

... A jó Isten csakugyan tudja, hogy: Elekes István él-e, vagy se!

ÖREG MAGYAROK.

Az öreg András napszállat után hazafelé ballagott az országúton. Bizony még elég messze járt a falutól, mikor egyszerre csak elébetoppant egy csomó ellenséges katona, abból a fajtából, mely már idestova egy esztendeje sanyargatja az egész környéket.

— Hol jársz itt te paraszt? — kérdezte az öreget nagy bangón az ellenséges katonák káplárja.

— Csak itt jártam az erdön fát vágni.

— Vedd le a süvegedet, te disznó, ha velem beszélsz!

András nagy ímmel-ámmal levette a süvegét s marokrafogván, úgy nyomkodta és fojtogatta azt az ártatlan süveget, mintha a káplár torka került volna a keze közé.

— Mutasd az írásodat! — kezdte még hangosabban a káplár.

— Az írásomat? Nincsen nekem semmi írásom, hiszen a mi határunkban, a mi erdőnkben jártam!

— Tyhű, te gyalázatos kutya, — ordított most már a káplár. — Hogy mered te azt mondani, hogy ez a ti határotok s ez a ti erdőtök, mikor itten már mi vagyunk az urak s itt már minden a miénk?!!

Az öreg Andrásban erre már nagyon hánykolódott az indulat. Akaratlanul kihúzta magát, kiegyenesedett s úgy állt ott földetlen, ősz fejével a káplár előtt, mint valami tölgyfából való tilalomfa, melynek a tetejére havat hozott a tél. Hanem azért csak türtöztette magát s úgy felelt.

— Nem egyébért, csak azért mondtam én úgy, ahogy mondtam, mert erről a határról s erről az erdőről a szépapám szépapja is azt mondta mindig, hogy: «ez a mi határunk s ez a mi erdönk» és az én legkisebbik unokám se tudja azt már másképpen mondani, még ha keresztre feszítik se . . .

Erre a feleletre az ellenséges katonák káplárját előntötte a mérég, elbődült, mint valami vadállat, valamit ordított a maga nyelven s erre az a katona, aki az öreg András háta mögött állt, puskájának az agyával egyszerre úgy fejbevágtá az öreget, hogy az egy jajszó nélkül leomlott a földre.

Az ellenséges vitézek, — mint akik jól végezték dolgukat, — hős káplárjukkal együtt tovább mentek s ott hagyták az öreget vérben az útszélen. András egyet-kettőt sóhajtott, azután kapta-fogta magát, elindult, ment-mendegélt s maga sem tudta, hogy, hogy nem, valahogy feljutott így az égbe.

Szent Péter éppen kint állt a mennyei kapu előtt, mikor András odaérkezett.

— No, András, — így kezdte Szent Péter, — tudom, hogy világéletedben mindig derék, becsületes magyar ember voltál, hát szíves-örömezt megnyitom neked a mennyország kapuját!

András csak erre a szóra vette észre, hogy a járatlan járt utakon hová került ő voltaképpen. Hirtelenében nem is tudta, hogy mit mondjon s mit ne, de valahogy mégis megemberelte magát s így szólt Szent Péterhez:

— Szentséges szent Atyám, igazában most látom csak, hogy imhol már ott volnék, ahová még nem igen iparkodtam volna . . .

— Nem-e? Ejnye András, ejnye, — feddőzött Szent Péter, — hogy mondhatsz már olyat, hogy nem iparkodtál a mennyországba! Hiszen te mindig istenfélő ember voltál!

— Az vagyok én most is, szentséges szent Atyám, de hát tetszik tudni, hm, odahaza, hogy is mondjam, olyan valamiféle dolgom volna meg, hogy amíg, hm, hm, azt végbe nem visszük, addig bizony itt a mennyországban sem volna nyugtom egy percig se . . .

— Hát aztán mi az a dolog, András? — kérdezte Szent Péter, úgy mutatva, mintha csakugyan nem tudná, hogy mi jár az András eszében; pedig ha másból nem, a sok torokköszörülésből, meg hümmögésből is tudta ő már azt akkor nagyon jól!

— Szentséges szent Atyám, — felelt András a kérdésre, — odalent minálunk az izék, ahogy is mondjam, a szomszédok úgy jönnek-mennek, tesznek-vesznek, hm, uraskodnak, mintha mi már semmik se volnánk a magunk ősi portáján. Hát instállom, ezt a, hm, dolgot — akárki, akármit mond is — muszáj minekünk magunknak, jól összefogva, annak rendje-módja szerint rendbehozni s bizony én múlhatatlanul ott akarok lenni, mikor, tetszik tudni, azt a dolgot a szomszédokkal, hogy is mondjam, Isten segítségével, eligazítjuk . . .

Amíg ezeket mondta az öreg András, a szemével folyton úgy vagdosott, úgy pillantgatott, hunyorgatott Szent Péter felé, mint aki a másikkal így akarja megértetni, hogy erről a dologról pedig nem igen lehet, de nem is kell sokat beszélni: hiszen okos ember kicsiből is érthet. Hát Szent Péter persze mindjárt elértette, hogy miféle dolgot akarnak Andrásék odahaza, hm, a szomszédokkal eligazítani! Nem is gondolkozott azon egy percig se, hogy mit mondjon Andrásnak, hanem mindjárt felelt:

— Hát fiam, ha mindenáron ott akarsz lenni a dolognál, én a világ minden kincséért se tartalak idefönt. Felőlem rögtön visszamehetsz a földre; hanem annyit mondok, hm, hogy; aztán a dolgot, Isten segítségével, jól eligazítsátok András fiam! . . .

Ennyit mondott Szent Péter, se többet, se kevesebbet, hanem amíg beszélt, jóságos szemével bizony ő is úgy pillantgatott, hunyorgatott, hogy András ennyiből is tisztán megértette azt a titkos égi izenetet, hogy: ebben a bizonyos dologban már most az égi hatalmasságok is mind a magyarokkal tartanak! . . .

Az öreg András illedelmesen elköszönt és nagy boldogan elindult lefelé a földre. Alig haladt azonban valamennyire az apró csillagokkal kikövezett tejúton, megfordult és felszólt Szent Péterhez:

— Szentséges szent Atyám, aztán, ha odalent Isten segítségével eligazítjuk azt a dolgot, visszajövök én, instállom, magamtól. Tessék elhinni, nemsokára itt lehetek én megint.

Erre Szent Péter már nem szólt, csak úgy bólogatott a fejével, mint aki helybenhagyja, amit a másik beszél, szentséges kezeivel pedig úgy integetett András felé, hogy az köszöntést is, áldást is jelentett.

Öreg este lett mire András az égből leérkezett a földre, az országútra, oda, ahol az ellenséges vitéz katona hátulról fejbevágta. Egy kis ideig ott hevert még az öreg az országúton, azután egyet-kettőt sóhajtott, föl-fölnézett, megtapogatta a fejebúbját, lassan föltápáskodott és szép csendesen elindult hazafelé.

Odahaza a legkisebbik unoka a kiskapuban várt már az öregre.

— Gyűjjék már öregapám! El nem tudjuk gondolni, miért maradt ilyen későre!

— Titkos izenetért jártam . . .

— Titkos izenetért járt kend? Aztán: hol?

— Hol? Az égben!

A gyerek nagy álmélkodással meresztette szemét az öregapjára.

— No majd elmondom odabent!

Ezzel az öreg kézenfogta a gyereket s ment vele befelé. Mielőtt befordultak volna az udvarról a pitvarba, az öreg megállt s teljes tökéletes bizonyosság okáért még egyszer fölvetette szemeit az égre és végighordozta tekintetét a csillagos égboltozaton. Hát csakugyan, a titkos izenet dolgában szó se lehet se tévedésről, se kételkedésről, mert lám a sok tündöklő csillag most is mind úgy pillantgat, mind úgy hunyorgat, mint maga Szent Péter és a sok millió csillag mind, de mind, azt integeti folyton, hogy: «azt a dolgot aztán, Isten segítségével jól eligazítsátok, András fiam; azt a dolgot aztán, Isten segítségével jól eligazítsátok, András fiam!»! . . .

MAGYAR GYEREKEK.

Karácsony hetében Vas János Kassán járt fuvarban. Míg fáradt lovai egy fuvaros-cimbora felvigyázása alatt a Steinberger korcsma istállójában pihentek, János besétált a Főutcára, egy kicsit szétnézni a világban. Bizony itt sem talált vidámabb világot, mint amilyen a világ most odahaza. Az ellenséges katonák feszelegve sétálnak, igen fennhordják az orrukat, az idevalósi népek meg mind úgy jönnek-mennek, mintha mindnyájának a lelke egyazon halott miatt borult volna fekete gyászba. A boltok nagy tükrös ablakaiban, hiszen csak van, van, sok mindenféle megnézni való, de ezek se olyanok, mint ennek előtte.

Ahogy János így nézegette a világot és a boltok nagy tükrös ablakait, egyszer csak azt vette észre, hogy két úr összetalálkozott a járdán, a háta mögött s szóbaállnak egymással. János hallgatta, hogy mit beszélnek.

— Fogtok-e valamit vásárolni a gyerekeknek karácsony estére? — kérdezte az egyik.

— Hát, — felelt erre a másik, — persze, hogy fogunk. Ezt muszáj! Igaz, hogy elzavartak a hivatalomból s koldussá tettek örök életemre, igaz, hogy ami bútorunk volt, nagy

részét már pénzzé tettük, az is igaz, hogy már majd éhen veszünk, de karácsony szent estéjére mégis muszáj a gyerekeknek örömet szerezni! Hiszen olyan szomorúak most ezek a szegény gyerekek. Úgy határoztuk a feleségemmel, hogy eladjuk a karikagyűrűnket; így a jegygyűrűk árán valamit csak vehetünk az öt síró gyereknek . . .

A két úr tovább ment. János pedig elgondolkozott a hallott beszéd felett. Rettenetes nagy dolog lehet már az, ha az ember a karikagyűrűket kénytelen eladni!!

Dehát másfelől az bizonyos, hogy a gyerekek kedvéért, éppen ebben a szomorú világban . . . János gondolatai hirtelen hazaszárnyaltak s valami megmondhatatlan aggodalmak érzésével röpködtek körül a két gyereket. Nem, csakugyan nem olyanok mostanában ezek a gyerekek sem, mint amilyenek voltak, nem olyan vidámak, nem olyan virgoncok! Ennek előtte majd felfordították a házat a jókedvükkel, az iskolapajtásokkal folyton hancúroztak, most meg ha együtt van is az utcából valamennyi gyerek, nem igen lármáznak, inkább megbúvnak valahol, s olyan csendben jönnek-mennek, mintha szegények már ők is éreznék, hogy a nyakunkra ráült az ellenség! No, gondolta János, ámbár rendes időkben csak vásárkor meg búcsú napján szokás a gyerekeknek ajándé-

kot venni, most vesz nekik karácsonyra is valamit. Hadd örüljenek az ártatlanok, ha már az öregek tele vannak keserőséggel!

János kinézett egy alkalmas boltot, bement, s a kisebbiknek, a Pistának vett egy üveggolyót, a nagyobbiknak, a Jancsinak pedig vett egy bicskát. Az üveggolyó is igen jeles találmány volt ugyan, mert ha az ember gurította, akkor a nemzetiszínű szivárvány fodrosodott benne, mint valami folyton lobogó kis zászló, a Jancsinak szánt bicska azonban már csakugyan egészen komoly számszám volt! Három kés volt benne: egy nagy, egy középszerű, meg egy kicsi. Egészen véve különben olyan volt, hogy egy kisebb bicska is elég nagy lett volna egy tizenkét esztendőes gyereknek, de — gondolta magában János, — egy ilyen bicska már örökös jószág és a gyerek hamar hozzánőhet.

A szent estén János odaadta a váratlan ajándékot a gyerekeknek. Persze nagy volt az öröm! A kisebbik gyerek ugyan eleinte mindig a Jancsi bicskájára sandalítgatott, mintha az jobban tetszenék neki, mint az üveggolyó, de Jancsi, aki észrevette ezt a dolgot, félrehúzta a gyereket a kuckóba, s ott nagy komolyan valamit sugdosott a fülébe és attól kezdve aztán Pista megnyugodva gurigázgatott a golyóval. Ugyan ezt sem tette sokáig, mert csakhamar elnyomta a buzgóság

s markába szorítván kincsét, édesdeden elaludt a kemencesutban.

Jancsi bezzeg nem álmosodott el: csak úgy égett az örömtől s lobogott a szeme a gyönyörűségtől. Egész este le nem tette a bicskát a kezéből: még a mákosgubót is azzal ette. Aztán pedig folyton a bicskáját magyarázta, hol az apjának, hol az anyjának, hol a Bodri kutyának. Mivel azonban ez a közönség igen hamar megismerte a bicska jeles tulajdonságait, egészen érthető, hogy Jancsi nagyon türelmetlenül várta az éjféli misére hívó harangszót, hogy felmenvén a templomba, ott a pajtásoknak megmuto-gathassa a bicskáját.

Akármilyen lassúnak tetszett is az idő múlása, az idő mégis csak múlt és amikor kellett, beharangoztak az éjféli misére.

János, a felesége, meg Jancsi elindultak a templomba. A kisebbik, a Pista otthon maradt édes álomban, a Bodrival, aki viszont ébren vigyázott a gyerekre, a házra s minden egyebekre.

Amint a templom-hegy lábához értek, János, aki elől ment a lámpással, ahelyett, bogy a Váralja-utcán tovább ment volna, befordult a Gyűr felé, a gyalogútra.

Az asszony megállt.

— Talán jobb volna így éjszaka inkább amarra menni . . .

János nevetett és csak vezette őket tovább a Gyűrön felfelé.

— No csak gyerünk, erre nem olyan sáros! Na, az már igaz, hogy éjféli misére menet se kerülgettem sarat, mióta kétágú vagyok!

Jancsi megfogta az anyja kezét s így mentek fölfelé a Gyűr oldalán. A gyerek azt érezte, hogy az anyja keze meg-megreszket, az anya meg azt érezte, hogy a gyerek keze forró . . .

Amint így mentek, egyszer csak megszikkolt az asszony lába a csakugyan síkos ösvényen.

— Ejnye, de síkos az út erre! —szólt az asszony akaratlanul.

— Dehogyan síkos, dehogyan síkos! — védte a maga igazát János — Mondd ki inkább, hogy asszony vagy és félsz éjszaka a Gyűrön járni. Azért pedig, mert a vénasszonyok azt mesélik, hogy itt valaha temető lett volna, azért még az nem bizonyos. Már az én gyerekkoromba se volt itt se kereszt, se sírhalom. Az, hogy hepe-hupás itt a föld, az még semmit se mond, mert máshol is van ez így. De meg, ha csakugyan temető lett volna itt valaha, bizony, akit száz esztendővel ezelőtt ide eltemettek, az ugyan örül, hogy pihenhet és nem kívánczik fel most, ebbe a mostani világba...

— Az éjféli misére felgyűlt az egész község.

Úgy tele volt a templom, hogy Jancsi alig tudott felfurakodni a kórusra, az iskolás gyermekek helyére. Már a garádcsról integetett a Szabó Palinak, hogy valami mutatni valója van; bele is nyúlt nagy biztosan a zsebébe, de a bicska nem volt abban a zsebben! Odakapott a másik zsebéhez, abban sem volt benne a bicska! Jancsi egyre nagyobb kétségbeeséssel kutatta, tapogatta a zsebeit, de hiába, a bicska ebben sincs, abban sincs, sehol sincs! Rettenetes még elgondolni is, de úgy látszik, a bicska elveszett! Nyilván a Gyűr oldalon veszett el, mert hogy a hegy lábánál még megvolt, az bizonyos, hiszen fogta a kezével a zsebben, egészen addig, míg a Gyűr oldalon az anyja keze után nem nyúlt! Jancsinak elállott a szíve dobogása, forróság öntötte el a fejét; szédülve tántorgott le a kórusról, kibotorkált a templomból s mint valami álomjáró elindult a Gyűr felé a sötétbe, a bicskát keresni.

Meddig kereste, hogy kereste szegény gyerek a bicskáját, azt senki sem tudja, de bizony már majdnem világos reggel volt, mikor az apja, anyja, meg az összecsődült szomszédok végtére megtalálták Jancsit, amint egy horpadásban arcraborultan, eszmélet nélkül, ott feküdt a sáros földön.

János ölben vitte haza a fiát, akinek a teste csupa egy tűz volt a nagy belső forróságtól.

Szücsné azt mondta — ő pedig tud az ilyenhez — hogy valamiféle gyuladás bántja a gyereket.

Jó darabig úgy feküdt a gyerek az ágyon, ahogy letették, déltájban azonban hirtelen felült s meresztett szemekkel nézett körül a szobában.

— Aludj még Jancsi fiam, —szólt hozzá az anyja szelíden, s megsimogatta a beteg gyerek tüzes homlokát.

— Nem alhatok édesanyám, ha egyszer ők sem alhatnak . . .

— Kik? — kérdezte csendesen az anya, a választól előre reszketve.

— A halottak édesanyám, a halottak a Gyűrű oldalon ...

János, a felesége, meg Szücsné hol egymásra néztek, hol a gyerekre.

Utoljára János mégis csak megemberelte magát s csitítani próbálta a gyereket:

— Rosszat álmodtál Jancsi fiam, fordulj be, azután elfelejted.

A gyerek nem hagyta annyiban.

— Nem álmodtam én ezt édesapám, mert én láttam őket! Éppen úgy volt, ahogy mesélni szokták. Egyik horpadás a másik után nyílt meg, egyik halott a másik után lépett ki sírjából. Aztán körbe gyülekeztek. Ott ültem közöttük; minden szót értettem. Az egyik azt mondta, hogy nem lehet itt nyu-

godni, mert ellenség lába dobog a földön. Egy másik azt mondta, hogy: ezer mértföldről is megérik ők, ha csak egy ellenség jár is az országban! Én erre aztán megmondtam nekik, hogy nekem már van bicskám s ha megtalálom, megmártom azt az ellenség szívében, mert mi, a Szabó Pali és a többiek már régen megfogadtuk, hogy: ha mi megnövünk, rögtön nekimegyünk az ellenségnek s kihajtjuk őket az országból mind egy szálig . . .

Míg a lázban égő gyerek így beszélt, az apának a torkában lüktetett a szíve, mikor pedig a kis beteg elhallgatott, az a gondolat, mely milliók és milliók lelkében az élettel együtt él s a halállal nem hal meg, János lelkéből akaratlanul is szóba szökkent:

— No, nem kell nekik addig várni, amíg fiam ti felnőttök! Majd eligazítjuk mi ezt!

A Jancsi gyerek orcáján erre a szóra nagy öröm boldogsága sugárzott fel s folyton a nyugodalmat nem találó holtakra gondolva, szinte sietve kérdezte:

— Édesapám, aztán megmondhatom nekik, hogy: kendtek se hagyják ennyibe ezt a dolgot?

— Meg, fiam, megmondhatod nekik, bátran! — nyugtatta a gyereket az apja.

— Akkor édesapám, holnap éjszaka megmondom majd nekik! . . .

Olyan sejtelmesen zengett ez az Ígéret a

gyerek szájából, hogy az édesanyja hasztalan viaskodott, bizony nem bírta elfojtani a zokogását!

És lám, milyen igaz, hogy az anyai megérzés nem csal sohasem: karácsony másodnapján éjfél tájban szegény Jancsi gyerek lelke csakugyan elszállt hírt adni a régi temető halottainak, hogy: nem kell nekik addig várni, míg a gyerekek megnőnek! . . .

Mikor a temetésről a gyülekezet eloszlása után János, meg a felesége azon a szomorú gyüroldali gyalogösvényen szótlánul hazafelé igyekeztek, János egy helyen hirtelen megállt s lehajolt. Egy kicsit bele volt ugyan taposva a sárba, de csakugyan: a Jancsi elveszett bicskája hevert a földön. János felvette a bicskát. Odamutatta némán az aszszonynak. Az se tudott szegény semmit se szólni, csak bólíngatott a fejével, hogy: látja, pedig talán nem is látta, úgy tele volt mind a két szeme könnyel.

János odahaza nagy búsan leült a tornácon egy gyalog-székre s sóhajtozva elővette a sáros bicskát, hogy majd szépen kitisztogatja. Ahogy ott babrált a bicskával, elibe állt, óh már nem a kisebbik, hanem az: egyetlen gyerek, a Pista.

— Aztán, ha kitisztítja édesapám a bicskát, adja aztán ide kend, mert: ez most már az enyém!

János csak bámult a gyerekre, hogy ez hét-estendős korában úgy beszél, mintha öröksegen osztozkodnék. Pista azonban egyáltalában nem ijedt meg az apja nézésétől, sőt neki állt feljebb.

— Biz' igen édesapám, a szent estén Jancsi azt súgta nekem, ide a fülembe, hogyha ő el találna esni a csatába, az enyém lesz a bicska, de csak úgy, ha megfogadom, hogy én is megmártom azt az ellenség szívében! Én aztán megfogadtam! . . .

Erre János nem tudott mit szólni. Csak megsimogatta egypárszor a gyerek buksi fejét, aztán felállott a gyalog-székről s a tornác alól messze elnézett a Boldva-völgye felé.

A Boldva felől olyan tavaszt-ígérő szellő fújdogált, amilyen nem ó-estendő körül, hanem leginkább a feltámadás ünnepe táján szokott fújdogálni. A kedves szellő megsimogatta Jánosnak s a Pista gyerekek orcáját s hogy fényesebb maradjon, rá-rálehelt a Pista kezében a Jancsi bicskájára, azután ellebegett Kassa felé. A szellőnek nem kell útlevél, bizonyosan bejutott a városba, bizonyosan megtalálta azt az urat is, aki a két karika-gyűrűt eladta s bizonyosan megsimogatta annak a homlokát is, meg az öt bús gyereket is . . .

ZAKLATOTT SZÍVEK.

Aznap délelőtt, mikor egy csapat ellenséges katona a városból kijött Tárcsára szénát rekvirálni, Vadas éppen kint járt a Tóthmajorban, valami birkavétel dolgában, gyalog. Vadasné hallotta ugyan, hogy megint itt járnak az ellenséges katonák, de csak nekifogott a házimunkának. Kismosást mosott a konyhában. A gyerek ott mászkált körülötte négykézláb s hol az asztal, hol a szék mellett próbálgatta a talpraállást, a mi egy tizenegyhónapos embernek nem is olyan könnyű dolog.

A mosás olyan, hogy attól az ember gondolatai szabadon járhatnak, amerre akarnak. Vadasné félszemmel folyton a gyerek hiábavaló próbálkozásait vigyázva, anélkül, hogy éppen akarta volna, azon gondolkozott, hogy: én Istenem, voltaképpen milyen furcsa az emberi élet! Mikor négy esztendővel ezelőtt hiteles hír jött arról, hogy Szőcs Pali elesett Galíciában, azt hitte, hogy ő ezt soha, de soha túl nem éli s tiszta szerelemmel szeretett, választott vőlegényének bizonyára utána pusztul! És aztán szívének égető fájdalmát mégis megcsillapította az idő, a halálosan vérző seb lassan-lassan behegedt és amikor

másfél esztendő elteltével ez a Vadas előjött, megint szeretni kezdte az életet, apránként, maga sem vette észre, megszerette ezt az embert s ímhol ennek az oldalán igazán boldog asszony lett belőle, kinek a gyereke már talpra akar állni. Szegény Szöcs Pali pedig, sok jó magyar vitézzel együtt, ott nyugszik valami galíciai síkságon, egy nagy halom alatt örök békességben . . .

Örök békességben? Itt valami különös érzés kapta meg az asszony lelkét. Vájjon csakugyan örök békességben nyugszanak-e? Mi háborítaná nyugodalmukat?! Az asszonynak most, — miért, miért nem, — a búcsúzás jutott az eszébe. Ez úgy volt, hogy amikor a szülői házból kikísérte Palit, ez szürke katonaruhájában megállt a küszöbön s ujjával tréfásan megfenyegetvén őt, ilyen-félet mondott:

— Aztán Terus, csak azt kérem, hogy addig ne felejts el, amíg élek. Holtom után holtodig, úgyis tudom, hű maradsz hozzám!

Ezzel a Pali elment, nevetve s olyan jókedvvel, olyan vidáman, mint aki bizonyosan érzi, hogy ő neki semmi, de semmi baja nem történhetik a háborúban.

«Holtom után holtodig, úgyis tudom, hű maradsz hozzám!»

Akkor Terus igazán inkább évődésnek vette ezt a szót, azóta sem töprengett

rajta s most egyszerre valami babonás sejtelem kísérteties palástjában rémítő érthetlenségével elébe meredett ez a mondás.

«Holtom után holtodig, úgyis tudom, hű maradsz hozzám!» Azt akarta volna Pali, hogy ő sohase menjen férjhez? Ilyet nem akarhatott, hiszen minden tisztességes leánynak előbb-utóbb férjhez kell mennie! Azt akarta, hogy mást soha ne fogadjon a szívébe? Hát Vadas, hát a gyerek?! Hátha valójában már ezekkel szemben vétkezik, ha Szócs Palira gondol? Igen, igen, de hát ha . . .

Amint Vadasné így tépelődött magában a teknő mellett, a nyitott konyhaajtón át valahogy észrevette, hogy a szomszédház tetején sütkérező galambok közül egy felrebbent s csattogva átszállt az ő házuk tetejére. A szálló galamb árnyéka végigsuhant az udvar napsütötte földjén, egész a konyhaajtóig. Abban a szempillantásban, mikor az árnyék a küszöbhez ért: egyszerre csak ott állt a küszöbön szürke katonaruhában Szócs Pali!

Vadasnének elállott a szíve dobogása, el-tántorodott a teknőtől s halotthalványan megüvegesedett szemmel meredt Szócs Palira.

Az pedig, aki ott állt, nem Szócs Pali volt, hanem egy ellenséges katona, ki csak éppen annyit hasonlított Szócs Palihoz, hogy olyan-

forma magas volt és szürke katonaruhát viselt.

— Van szénát? Hol szénát?

Vadasné lassacskán felocsúdott rémületéből, de szólni nem tudott. A katona látta, hogy az asszony nagyon megijedt.

— Nem félsz! Én nem bántsz! Nekem is olyan feleség és gyerek van, sok, odahaza!

— Nem is félek én, csak megijedtem.

— Szép asszony katonától nem félsz!

Vadasné restelte már, hogy ez a katona azt találja még hinni, hogy tőle ijedt meg egy magyar asszony.

— Nem is magától ijedtem én meg!

— Hát mitől megijedted?

— Egy galamb árnyékától

A katona ebből már csak annyit értett meg, hogy: galamb. Mivel azonban Erdélyben kocsis korában sok olyan magyar nótát hallott, amelyben a galambot emlegették, hát elkezdett úgy mosolyogni, hogy minden foga kilátszott.

—Az az, szép asszony az: szép galamb!

Vadasné erre feleletképpen felvette a gye-
reket a földről a karjára.

A katona, úgylátszik, megértette ezt a választ s abbanhagyva a mosolygást, szigorúan szólt:

—Ha nem galamb, akkor mutass szénát!

Kevés szénánk van; ami van, az meg kell a mi lovunknak.

— Muszáj nekem! Mutass szénát!

Vadasné, mit tehetett egyebet, végigvezette a katonát a tornácon, le az udvar végébe. A katonát a szép asszony ringó járása — ezt nem lehet csodálni — úgy megszilajította, hogy mire odaértek a disznóól háta mögé, az utcáról bevillanó vizsga szemek elől ügyesen ide elrejtett kis szénaboglyához, a katona már teljes tökéletesen elfelejtette, hogy: «nekem is olyan feleség és gyerek van, sok, odahaza!» A tüzes vér a fejébe szaladt és félkarral hirtelen odakapott az asszony derekához s magához akarta ölelni. Vadasné kisiklott a katona karjából s jobbkeze öklével úgy felütötte a vitéz állát, hogy annak szikrát hányt a szeme. Még ez lélegzetet se vett, Vadasné félkézzel már felkapta az ól mellől a vasvillát.

— Beléd vágom ezt a vasvillát, te disznó! Feleséged, gyereked van s még ilyenre vete-mednél?! Takarodj innét, mert ha megjön az uram, úgy leüt, mint a kutyát: akkor aztán a feleséged tudakolhatja, hogy miért verték be a fejedet. Te, te . . .

A haragos szép asszony még többet is mondott volna, de ekkor az utcán, kívül a kerítésen, elbődült egy másik katona. Ez a híres, aki itt táncolt a vasvilla előtt, visszaordított

amannak valamit. Vadasné nem értette, hogy mit kiabálnak ezek egymásnak, mert a maguk nyelvén kiabáltak, de csakhamar megmagyarázta neki ez a vitéz, aki nemcsak a vasvillától, a kutyaütésre hajlandó férj emlegetésétől, hanem, úgylátszik, legfőképpen attól ijedt meg, hogy a cimborája rájön az ő turpisságára s otthon beárulja a feleségének!

— Mondtál én neki, hogy itt nincs szénát! Én jó ember. De nem haragusz!

Ezzel a vitéz, aki szégyenteljes visszavonulását a könyörületes véletlen folytán a jócselekedet látszatával szépíthette, mint valami kergetett medve, kiloholt az udvarból.

Vadas ezt a szaladást jóízűen nevette az alsó kert kerítése mellől. Mikor ugyanis Vadas megjött a Tóth-majorból, a faluszélen már a cigányoktól megtudta, hogy mi megy megint a faluba, hogy tehát hamarabb hazakerjen, a rövidebb úton, az Ér mellett sietett haza. Mikor az alsó kerítéshez ért, már akkor az asszony kezében volt a vasvilla és balkarján a gyerekekkel, félkézzel ugyancsak mutogatta a vasvillát a katona szemének és orrának. Vadas egy szempillantásra megállt: bemenjen? leüsse? várjon? rákiáltson? Mire ezeket elgondolta, az asszony már rendbe hozta a dolgot s a katona szaladt kifelé, az utcára, bömbölő cimborájához.

Amikor az ellenség eltűnt a láthatárról,

Vadasné belevágta a villát a földbe úgy, hogy az megállt, a gyereket letette a földre s maga indult az ól felé, hogyha már itt van, megnézi a malacokat: de alig lépett egyet-kettőt, hátul, az alsó-kertben, megszólalt Vadas:

— Derék asszony vagy, Terus!

Vadasné a meglepetés örömének mosolyával hátra kapta a fejét, de ahelyett, hogy szólt volna, hirtelen integetett az urának, hogy az Istenért! álljon meg! egy tapodtat ne mozduljon és csitt, hallgasson, csitt! Vadas megállt némán, de nem értette, hogy miért parancsolja azt az asszony? Az pedig sugáros boldogsággal a szemében, a fejével mutogatta neki, hogy: odanézzen jobbkéz felé! Vadas odapillantott: hát a gyerek bekapaszkodván a vasvilla nyelébe, talpra állt és a siker büszkeségével pufók orcáján, olyan gyertyaszál-egyenesen állt ott, mint aki azzal a villával megvédelmezi az anyját is, meg a szénát is!

Persze a gyöngye lábak nem sokáig bírták a dicsőséget s a gyerek szép csendesen le-tottyant a fűre. Vadas felkapta a fiát s meglóbálta a levegőben:

— No te vasvillás! Olyan legény lesz belőled, aki nem ijed meg a maga árnyékától!

Erről a szóról Vadasnének eszébe jutott a galamb árnyéka, a maga nagy ijedtsége, s mindaz, ami felett a teknő mellett tépelődött

és aztán egész nap sehogy sem tudott a lelke megcsendesedni.

«Holtom után, holtodig hű maradsz hozzám!»

Minek is mondott Szőcs Pali ilyeneket?! Hát bűn volt neki mást megszeretni? Vétkezett ezzel a megholt ellen? Vétkezik az élők ellen, ha a megholtra gondol? Ha ez, vagy az vétek, nincs kiengesztelés és nincs bűnbocsánat? ...

Este, evés után, csendesen beszélgettek az urával a sötét szobában. A gyerek aludt már. Vadasnak eszébe jutott egy régi történet.

— Az az öcsém, aki meghalt, a Gyuri, az úgy állt talpra, hogy belekapaszkodott a mi nagy kutyánknak a bundájába. Édesanyám a tornácról egy oszlop mellől nézte s nem mert onnét elmozdulni, mert félt, hogy a kutya majd feléje indul és a gyerek aztán elvágódik. Most is úgy látom őket, mintha tegnap történt volna ez, pedig több, mint húsz esztendeje, hogy a kis Gyuri meghalt s utána egy hónapra az édesanyánkat is eltemettük. A többi élő testvéreim közül egyre se emlékszem, hogy hogyan állt először talpra. Csak ugyan, azokat, akik meghaltak, nem felejtetheti el az ember sohasem . . .

Az asszony az utolsó szavakra akaratlanul közelebb húzódott az urához. Vadas ebből azt érezte ki, hogy ez az asszony most azt

hiszi, hogy ő talán Szőcs Palira gondolva, valami csendes szemrehányásképpen mondta volna azt, hogy kedves halottjait nem felejtí el az ember. Pedig ő igazán csak az édesanyjára és Gyuri öccsére gondolt. Kisvártatra, hogy az asszonyt megnyugtassa, megszólalt hát megint:

— Úgylátszik, csakugyan Isten rendelése az, amit a rektorunk énekel minden temetésen, a búcsúzó halott nevében:

Ámbátor én már elmegyek
Mégis itt leszek köztetek.
Életemet tovább élem
Hű szívetek legmélyében.
Nem válik az puszta röggé;
Kit szerettek: él örökké!

Vadas elhallgatott, az asszony nem szólt, csak csendesen az ura vállára hajtotta a fejét, gondolatai pedig elszálltak Galíciába és rátaláltak a nagy sírhalomra, mely telidesteli volt nyíló mezei virággal. A tarka szép virágok feléje hajladozva azt hirdették, hogy azok, kik a hű szívek legmélyén örökké élnek, se nem önzők, se nem irigyek, se nem féltékenyek és szeretteik boldogsága az ő boldogságuk és azok lelkének nyugalma az ő áldott nyugovásuk . . .

De hát ha ez így van, miért gyötrik olykor az embert kínzó, keserves gondolatok és a

szelíd emlékezést miért zavarják meg riasztó nyugtalan érzések?!

Vadasné lelkének arra is megadatott a felelet, hogy: miért zaklatott mindenkinek a szíve és a zaklatott szívek mélyén, miért nem lehet azoknak sem csendes megnyugvása, kik ott örökké élnek?

A nagy korcsmából egyszerre féktelen ordítózás hallatszott. A rekviráló ellenséges katonák ittak s dorbézoltak ott. Vad lármájuk felverte az egész falu csendjét. Vadasban felforrta a vér s felhördült:

— Látod, még a csendességet is elvennék tőlünk! Amíg ezek itt vannak, semmi élő és semmi holt nem tud itt nyugton maradni. De tudom Istenem, ha kijön a sora, úgy teszünk mindnyájan, mint ma a gyerek: talpra állunk, vasvillával!

ZSUZSI.

Éjféltájban Zsuzsi valami neszt hallott. Azt hitte, hogy a kicsi nyüglődik, kinyúlt hát az ágyból s egyszer-kétszer megrengette a bölcsőt. Aztán megint valami neszt hallott. Ekkor azt gondolta, hogy talán a másik ágyon alvó gyerekek közül mozgolódik valamelyik. De azpk csendben aludtak: Zsuzska is, az első urától való kis lány, meg a második urának a kis lánya is. Egy kis idő múlva úgy hallott, mintha valaki vigyázva megverte volna a tornác felől az ablakot. Zsuzsi odament az ablakhoz: azt hitte, talán az ura kocogtat valamiért, aki mint jóra való fuvaros ember, az istállóban szokott aludni a lovakkal. Zsuzsi félre emelte a tarka kendőt az ablakról s halkán kiszólt:

— Mi az?

— Megjöttem Zsuzsi — felelte erre csendesen Tóth István, Zsuzsinak az első ura, akit esztendőök óta holtnak tartottak.

Zsuzsinak elállt a lélegzete, megfagyott a vére, elakadt a szava. Némán, egészen megbódultan, maga se tudta, hogy hogyan, magára kapott valamit, remegő kezekkel meggyújtotta a lámpát, aztán belülről kinyitotta a pitvarajtót s hangtalanul visszatámolyogva

a szobába, mint valami eleven-holt, leroskadt az asztal mellé a székre.

Tóth István megállt a küszöbön és széttekintett a homályos szobában. A szeme mindjárt megakadt a bölcson. A megtört ember, kiből az elmúlt időknek nehéz esztendei kiszikkasztották a testnek élő erejét, valami tompa hangon fölhördült:

— Zsuzsi, te, Zsuzsi . . .

Zsuzsi reszketett s mint akit a hideg ráz, úgy hebegte:

— Férjhez mentem István, férjhez mentem . . .

Tóth István megrogyva leroskadt a hátsólócára. Elnyútt teste úgy összeesett, mintha most igazán kiszállt volna belőle a lélek. A szeme is lecsukódott.

Sokáig ültek így szóvalan aléltságban, aztán nagy sokára csendesen megszólalt az asszony:

— Azt mondták, elestél még tizennégyben!

István erre mindjárt nem szólt és csak később mondta lassan:

— Azt mondták?

— Azt. írásba is adták.

— Írásba adták? Más Tóth István lehetett az, de jobban járt . . .

Zsuzsi ráemelte szemeit a bús emberre, aki csak elhanyaglott árnyéka volt az ő egykori urának.

— Ne kárhoztass, István, hiszen írásba adták a gyulai nagy törvéynél, hogy igazán elestél. Három esztendeig gyászt viseltem, aztán . . .

Megint csendesség lett, csak az hallatszott, hogy a rossz petroleum lángja egyet-egyet sercen a lámpában.

Egy idő múlva István kezdte:

— Aztán, ki most az urad?

Zsuzsi alig tudta kimondani a nevet:

— Szódi Pál.

— A fuvaros?

— Az. Özvegyen maradt egy kis lánnyal.

— Hát a mi kis Zsuzsánk? — kérdezte erre István lágyan, elcsukló hangon.

— Megnőtt! Szép! Hatodik évibe jár! Ott alszik az ágyon.

Tóth István odament az ágyhoz. Az ágyon két egyforma korú kis lány aludt.

— Melyik a Zsuzska? — kérdezte István a rejtett megindulás mélyről felbúgó hangján.

— Aki a fal felől fekszik.

István egy kicsit előre hajolt, hogy megnézze meg nem ismert egyetlen gyermekét, de nem igen láthatta: árnyékba esett a gyerek feje, s a könnybe borult szemek sem igen tudhattak megbirkózni a homállyal.

István visszatámolygott a lócára, lassan kivett a zsebéből egy fabábut s oda állította maga mellé a lóca sarkába.

— Ezt hoztam volna neki. Itt vettem jövet a száldobosi vásáron.

— Jó hogy hoztál neki, — szólta Zsuzsi, de látszott, hogy nem ezen jár az esze. — Tegnap Szódi Pál is odajárt Száldoboson, hozott is babát mind a kettőnek és a Zsuzska az este már elvesztette a magáét valahol.

Az új fabába ott ült a háttal-lócán a sâi okban. A két kezét úgy tárta szét, mint aki ölelésre vár valakit. A lámpa nagyokat sercent és füstölt. Az üveg féloldala csupa egy korom volt már.

— Hát a Zsuzskát is szereti? — kérdezte István halkán.

Az asszony mindjárt megértette, hogy ezzel az «is»-sel mit tudakol s aszerint felelt:

— Ahhoz is igen jó. Nem lehet . . . senkinek sem panasza ellene.

Tóth István erre megint nagyokat hallgatott, aztán megint ő kezdte, de olyan csendesen, mintha elgondolkozva csak magamagával beszélt volna.

— Láttam, új fődél van a házon . . .

— Igen, Szódi Pál rakatta a tavaszon . . . A nagy takaréknál kifizette a háromszáz forintot... Most már tisztán áll a ház egészen.

A bölcsőben fölsírt a csecsemő. Az asszony arrafelé nézett, de olyan riadt tanácstalansággal, mint aki igazán nem tudja, hogy már

most mittevő legyen azzal az ártatlan gyerekkel István előtt?

István szelíden megszólalt:

— Adj neki, ha éhes szegényke . . .

Zsuzsi rogyadozva odament a bölcsőhöz, felvette a kicsit s leült a maga ágya szélére. István mélyen besüppedt, megtört szürke szemével nézte-nézte azt az idegen gyermeket volt felesége meghervadt kebelén. Aztán feljebb nézett. A falon ott lógott a régi, fakó, füstös Szentháromságkép: balról ül az Atya, lábát a földnek gömbjén nyugtatva, jobbról a Fiú, kezében a kereszttel és felettük a Szentlélek fehér galamb képében.

Míg a gyerek szopott, csendben voltak, csak az hallatszott, hogy a kis éhes cuppogott s odakint megszólalt a kakas.

Mikor a gyerek elaludt s az anyja letette a bölcsőbe, István felállt s közelebb lépett Zsuzsihoz, aki most még jobban remegett s kinek megkékült ajkai folyton rebegtek.

— No most aludj, Zsuzsi, békével — szólt István — én kimegyek az udvarra. Itt a hárság a tornácon. Reggel aztán rendbe teszünk mindent. Ne félj, te csak aludj szépen.

Zsuzsi csak vinnyogott, mint valami eltiport állat.

— De hát lehet-e? Mit lehet itt tenni? Úr Isten, mit is lehet?

Tóth István a kezét szelíden rátette a remegő asszony meg-megránduló vállára.

— Ne félj, Zsuzsi, mondom! Azért, mert, úgylátszik, az Úr Isten a lábával elrúgta magától ezt az egész megveszett világot, azért Zsuzsi, még nem muszáj minden ártatlannak elveszni!

Ezzel Tóth István lassan kiment a szobából. Zsuzsi egyet-kettőt lépett utána. Azt még hallotta, hogy a kakas megint megszólalt, azt is hallotta, hogy a Bodri, mely ott leste a pitvar előtt, nagy örömeződéssel ugrált régi gazdája körül, aztán hirtelen valami nagy nyilatást érzett a szívében és egy jajszó nélkül végig vágódott a szoba földjén.

... Reggel Sződi Pál úgy találta a feleségét a földön, alétan. Vigyázva feltette az ágyra. A felriasztott kis lányok átszaladtak a szomszédba asszonyi segítséget hívni. A vén asszonyok aztán nagy nehezen életre keltették Zsuzsit. Mikor legelőbb felvetette a szemét, Sződi Pálra esett a tekintete és halkán megkérdezte:

- Beszélt már kend vele?
- Kivel, lelkem?
- Az első urammal.
- Ugyan Zsuzsi, tán rosszat álmodtál!
- De, itt volt az éjszaka!
- Erigy mán Zsuzsi, hogy lett volna itt?!
- Pedig mondom, itt volt!

A szomszéd asszonyok rögtön tudták, hogy a Zsuzsinak csak álomlátása lehetett, mert a megholt lelke éjszaka, a második kakasszóig haza járhat ugyan, de csak akkor, ha a halál után mindjárt fel veszi ezt a szokást, aki azonban tizennégyben halt meg, most, esztendőök múlva már nem kezdhet ilyent!

Az álomtól való megrémülés s ijedtség ellen legjobbnak tartják a dió-pálinkát. Azt adtak Zsuzsinak. Meleg ecettel kengették a szíve táján s aztán kivitték a beteget a tornácra, a napra. De bizony Zsuzsi ott is csak vacogott, remegett és szemei riadtan révedeztek. Az asszonyok okosító beszédekkel nyugtatgatták. Sződi Pál is csitította.

— Nézd, Zsuzsi — szólt Sződi Pál — ha csakugyan itt lett volna Tóth István, úgy-e csak beszólt volna Vadasnéhoz, az édes húgához?! Menjen csak el szomszéd-asszony, kérdezze meg őket!

A szomszéd asszony térült-fordult s azt a hírt hozta, hogy bizony nem tudnak Vadasék semmit sem Tóth Istvánról. De Zsuzsi csak nem nyugodott meg ettől sem.

— No hát — kezdte újra Sződi Pál a nyugtatást — menjen el komámasszony a paphoz meg a jegyzőhöz. Ottan csak jelentené magát, aki meghalt és mégis élni akar!

A komámasszony hamarosan megjött a hírrel, hogy Tóth István se itt, se ott nem

látták, de még a csendőrök sem tudnak felőle semmit, akik éppen most kerültek a faluházához az éjszakai portyázásról.

Zsuzsit hol a hideg rázta, hol a forró láz égette. A feje zúgott és a sok mindenféle okosító beszédől úgy elkábult, hogy szegény már jóformán szinte maga se igen tudta, hogy mi az igaz, s mi nem?! Amint gyötrődő lelke így hányta-vetette magát a kínos vergődésben, egyszerre csak elébe áll a kis Zsuzska.

— Ihol anyus, megtaláltam a fababát a lócán!

Zsuzsi rámeredt a fababára, aztán lihegve szólt:

— Ez lenne, akit elvesztettél? Mintha annak fekete lett volna a haja és fekete a szeme, ennek meg, úgy-e, barna a haja és a szeme kék!

A kis Zsuzska nagy komolyan jól megnézte a babáját.

— Ez az anyus, akit az édes apám hozott.

Zsuzsinak erre majd kiugrott a szíve a kebeléből. Lám — gondolta — a kis lány meghallotta az éjszaka az édes apja szavát, mikor az a babáról beszélt! Hát, akármit mondanak, mégse volt az álom, hogy Tóth István itthon járt az éjjel!

A kis Zsuzska pedig odaszólt Szödi Pálhoz, a . . . mostoha apjához:

Úgy-e, édes apám, ez az a baba, akit kend hozott nekem!

— Persze, bogy ezt hoztam, kis lányom!

A fababa se tett hát bizonysgot Zsuzsi mellett!

Az így magára maradt beteg asszony fáradtan lehunyta a szemét s újra meg újra végig gondolta az éjszaka történetét és fontolgatta magában Tóth István utolsó mondását: «azért nem muszáj ám minden ártatlannak elveszni!» Igen, igen, most, hogy elment innét, aki ezt mondta, úgy-e nem lehet a szavát csak arra érteni, hogy a legártatlabb a maga szenvedésével megváltja a többi ártatlant s halottaiból feltámadván, világra megy, örökre eltemetkezni . . .

Zsuzsi, gondolatban elkísérte az elbújosót messzire. Szótalan mentek egymás mellett a káptalani nagy legelőn keresztül. Eleinte mintha tarka virágok hajladoztak volna feléjük, aztán mind ritkább lett a virág, száraz bogács és koldus-fű között jártak; a kietlen föld sóhajtásaiból sejtelmes, egyre sötétedő ködök feküdték meg a síkot, melyre aztán lassan felgyülemlett fellegek feketesége szállt le az égről. A nagy sötétségben aztán már nem is látta Istvánt, csak a szavát halotta: «aludj Zsuzsi békével ...»

És Zsuzsi az úttalan nehéz úton megfáradt testével, akaratlan leomlott a földre és csen-

desen elaludt — ott a tornácon, a hárságyon.

A szomszéd asszonyok látván, hogy a beteg immár nyugodtan alszik, haza széledtek.

A kis leányok bábúztak az eperfa alatt.

Sződi Pál a szekeret igazgatta a telek lábában.

Olyan nagy csendesség borult a házra, hogy mikor úgy délfelé a Bodri, melynek távollétét eddig senki sem vette észre, az utcáról a kapu alatt hasmánt becsúszott, szinte megdöbbenve nézett szét az udvaron. Aztán óvatosan, lassan odalopta magát alvó asszonyához s odafeküdt a hárságy elibe. Neszelésére Zsuzsi egy kicsit felnyitotta a szemét. Így is észre vette, hogy a Bodri bundája tele van koldus-füvel. Ugyan hol járhatott a Bodri? — tépelődött félálomban szegény Zsuzsi — szokás szerint elszökött megint az alsó molnárék kutyáival a határba nyulászni? Vagy valamerre a nagy legelőn át ez a Bodri . . . csakugyan elkísért valakit valamедdig?!

BODANICS.

I.

Bodanics éppen a felöltőjét akarta a fogasról leakasztani, hogy majd napi munkája végeztével a kaszinóba indul, mikor a rendőrtizedes, kemény kopogtatás után, egy leánnyal állított be hivatalos szobájába.

— Tekintetes Főkapitány úrnak jelentem alássan, ezt a leányt behozták, mert a Pető ügyvéd úréknál lopott!

Bodanics ott hagyta a felöltőt a fogason, s visszaült az íróasztala mellé. Egy cseppet sem bántotta, hogy maradnia kell. Egy idő óta unta a kaszinót, unta az embereket, unta az egész világot, s ebben a megunt világban unta a maga agglegényi életét. Unta a komor éjszakákat, melyek nem hoztak édes álmot, s a nappalokat, melyek világosságában is olyan egyformán színtelen szürke, s kifakult már minden! Furcsán hangzik, de való igaz, hogy Bodanics ekkortájt a hivatalban érezte magát legjobban. Ott fel-felébredt még benne a buzgó tisztviselő, s míg a mások dolgaival bíbelődött, nem foglalkozott magával. A hivatalban az ember gép, s a gép nem érzi az élet terhét, s nem gondolkodik se a múltrol,

se a jövőről. A gépnek nem jár folyton az eszében, hogy mennyit koplalt, mennyit fázott, mennyit tanult, mennyit gyötörte magát, míg a száldobosi kis szabó fia felvihette a városi főkapitányságig; a gép nem tudja, hogy a szegény szabó érzékeny lelkű fiának származása miatt mennyi, talán akaratlan megbántást, mennyi gyöngédtelenséget, mennyi tapintatlanságot kellett egy életen át titokban elsz szenvednie; a gép nem is sejti, hogy a kis szabó fiának szívében az ifjúság aranyos napjaiban milyen emésztő tüzek égtek és még sem mert sohasem közeledni a választotthoz, folyton attól rettegven, hogy az gúnyosan lenézné, vagy a mámoros hetek elmúltával, valamikor mégis a fejéhez vágná: milyen óriási áldozatot hozott azzal, hogy egy falusi szabó menyévé lett! A gép nem tudja, hogy ezek a szürke, jelentéktelen, mindennapi, érdekesség nélkül való tragédiák a legkeservesebbek, s a legsiralmasabbak. A gépnek nem fáj semmi, a gép nem érez semmit; kopni az igaz, kopik, s utoljára egészen elkopik.

Mikor a tizedes beállított a főkapitányhoz, Szántó úr, akinek kopott könyöke nyilván mutatta, hogy díjnok, s állandó jegyzőkönyvvezető, hívás nélkül, mint valami óraműre járó kísértet nesztelenül besuhant a szobába, s nesztelenül leült a maga kis asztala mellé. Bodanics ekkor rászólt a lányra:

— No gyere közelebb, ide állj, hadd látom az orcádat.

A lány közelebb lépett az asztalhoz. Bodanics ránézett a lányra, aki szelíd kék szemeivel úgy állott ott előtte, mint maga az ártatlanág. Oh, ezek a kék szemű, szelíd tekintetű, vézna bestiák — gondolta magában a felébredt régi Bodanics — ezek a legveszedelmesebb dögök, mert ártatlan pofájukkal félrevezetik a hiszékeny jámborokat!

— Hát mit loptál?! Mi?!

A szőke cselédlány egy kicsit küzködött a megindultságával s aztán megszólalt:

— Én nem loptam semmit, szépen kérem, hanem a . . .

Bodanics a lány idegen kiejtésére felfigyelve, közbevágott:

— Hová való vagy?

— Rózsahegyre, szépen kérem. Mikor a nagyságos asszony ott járt mifelénk fürdőben, akkor fogadott fel engemet. Három esztendeje volt a nyáron éppen.

— Három esztendeig nem loptál, csak most loptál? Vagy eddig is loptál, de csak most vesztettél rajta?

— Nem loptam, szépen kérem. Elmondom, ha senkinek sem tetszik elmondani. A más becsülete miatt nem mondhatok semmit, csak ha igazán nem mondják el senkinek.

— A főkapitány egészen tisztában volt ugyan

azzal, hogy ez a lány valami kitalált történetet fog most itt elmesélni, de mert — maga se tudta miért, — kíváncsi kezdett lenni arra, hogy ugyan mit fog összehazudni ez a tátrai hegyek közül ebbe a lapos alföldi városba ideszakadt furcsa szemű cselédleány, ahelyett, hogy Szántó úr és a tizedes várakozásának megfelelően hivatalos ridegséggel ráordított volna a vádlottra, egészen nyugodt hangon így szólt:

— Beszélhetsz bátran! Amit itt elbeszélsz, az hivatalos titok; az pedig nagyobb titok, mint a titok, érted?

— Akkor szépen kérem, elmondom, mert nem akarom, hogy én rólam azt higgyék, hogy én tolvaj vagyok. Hát szépen kérem, a múlt héten beteg lett a Zsuzsi néni, a szakácsné. Fájt a háta. Szúrt a mellében és olyan forróságba esett, hogy nem tudott magáról semmit. Jött a doktor úr, megnézte, s azt mondta: rögtön kórházba kell vinni. Zsuzsi nénit hát rögtön bevitték a kórházba, pedig szegény mindig azon imádkozott, hogy csak ne keltenék neki idegenek közt, kórházban meghalni. Ettől félt szegény mindig. Sokszor elmondogatta, hogy egész életében dolgozott és még sem tudott annyit összekeresni, hogy azért valami rokona magához vehette volna.

Mialatt a cselédleány beszélt, Bodanics le nem vette a szemét róla s itt arra gondolt,

hogy ezek a cselédfélék egész életüket idegek közt élik le, s mégsem tudnak megbátározni azzal a gondolattal, hogy idegek közt leheljék ki a lelküket, pedig voltképpen egészen mindegy, hogy hol hal meg az ember!

— Zsuzsi néni — folytatta a lány — három napig feküdt a kórházban. Vasárnap délután benn voltam nála. Akkor már nem is igen tudott beszélni. Valamit akart nekem mondani, de nem értettem a szavát. Akkor éjszaka, a cselédszobában, ahol egyedül aludtam, olyan nagyot roppant a Zsuzsi néni szekrénye, hogy felriadtam, s meggyújtottam a gyertyát. A gyertya lángja folyton lobogott. A szekrény még kétszer nagyot roppant. Nagyon féltem, s reggelig nem mertem lehunyni a szememet. Reggel aztán csakugyan megjött a híradás a kórházból, hogy Zsuzsi néni akkor éjszaka meghalt. . .

Szántó úr sovány, bütykös ujjával kétszer végig simította a haját, a tizedes meg, aki a lány mögött állt megköszörülte a torkát, s akaratlanul odakoppintotta a kardja végét a padlóhoz. Bodanics ennyiből is megértette, hogy ezek a jámborok, ha nem is hiszik éppen, de egyáltalán nem tartják lehetetlennek, hogy csakugyan a Zsuzsi néni lelke járt a cselédszobában. Nevetséges babona!

— Hát jó, — szól Bodanics, de a hivatalos

szárazság helyett valami bizonytalanság volt a hangjában — Zsuzsi néni meghalt, a szekrénye ropogott, a gyertya lángja lobogott, de mi köze mindennek a te lopásodhoz?!

A lány csodálkozva nézett Bodanicsra: hát ez az ember nem akarja elhinni, hogy csakugyan Zsuzsi néni lelke járt a cselédszobában? Oh, milyen hitetlen emberek is vannak a világon!

— Másnap éjszaka, hétfőn — beszélt tovább a lány — megint nagyot roppant a szekrény, s gyertyát gyújtottam. A lángja még jobban lobogott, s a lobogó láng mindig a szekrény felé hajladozott. Arra gondoltam, hogy bizonyosan a szekrényben van valami, ami nem hagyja szegény Zsuzsi néni lelkét megnyugodni. De akkor éjszaka nem mertem kinyitni a szekrényt, pedig tudtam, hogy a kulcsát hol szokta Zsuzsi néni tartani. A kályha párkányán, hátul. Másnap egész nap azon járt az eszem, de nappal sem mertem a szekrényt kinyitni. Kedden este aztán nem mertem lefeküdni, az ágy mellett aludtam a széken. Nagy csendesség volt az egész házban, egyszer csak a kutya elkezdett az udvaron vonítani, aztán mintha félt volna valami rémlátástól, szűkölt, vinnyogott, majd lassacskán elcsendesedett. Alighogy elcsendesedett, egyszerre olyan nagyot roppant a szekrény, hogy ijedtemben talpra ugrot-

tarn. A gyertya lángja most előbb a kályha felé hajladozott, aztán pedig a szekrény felé. Imádkoztam a meghalt lelkek nyugalmaért sokáig, behunyt szemmel, de ha felvettem a szememet, mindig azt láttam, hogy a gyertya lángja előbb a kályha felé hajladozik, aztán pedig a szekrény felé lobog. Ebből megértettem, hogy Zsuzsi néni azt akarja, hogy nyissam fel a szekrényét. Elővettem a kulcsot, kinyitottam a szekrényt s a gyertyávé] belevilágítottam. Á gyertya lángja mindig a balsarok felé mutatott. Odanyúltam és . . . egy ócska kendő alatt egy másik ócska kendőbe bekötve egy csomó fehérneműt találtam. Ezek mind a nagyságáé voltak. Egyszer egy mosáskor vesztek el. Azt hitte a nagysága, meg én is, hogy a mosónő lopta el, pedig lám a Zsuzsi néni lopta el s a szegény lelke azért nem tudott nyugodni, mert attól félt, hogy már most kitudódik, hogy ő lopott s holta után elveszti a becsületét. Én kivettem a szekrényből a lopott holmikat s beletettem a magam szekrényébe. Azt gondoltam, hogy a legközelebbi vasalás után visszacsémpepszhetem majd azokat a tiszta ruhák közé s így Zsuzsi néni becsülete megmarad s lelke békén megnyugodhat. És aztán a nagysága ma, mikor a hivatalos emberekkel meg akarta nézni a Zsuzsi néni hátrahagyott holmiját, véletlenül az én szekrényemet nyitotta fel, ott

találták a holmikat s most engem állítottak törvény elé . . .

Mikor a lány elhallgatott, Bodanics, aki addig, míg az beszélt, le nem vette a szemét róla, akaratlanul Szántó úrra s a tizedesre nézett.

Szántó úr sovány arcán valami kétkedő mosoly vonaglott, a tizedes pedig megsodorta a bajuszát, mintha ezzel azt akarta volna jelezni, hogy ő már olyan ember, akit ilyen mesével nem lehet elbolondítani, mert az igaz, hogy a megholtak éjszaka feljárnak, az is igaz, hogy ha kísértetet lát a kutya, vonít, az is igaz, hogy a lelkek meglobogtatják a gyertya lángját s megropogtatják a bútorokat, de az már nem igaz, hogy olyan bolond élő ember legyen a földön, aki egy halott kedvéért bajba keverje magát, mikor élő embertársaink jóvoltáért is nyilvánvalóan számárság a magunk bőrét kockáztatni.

A rendőrtizedes tekintetétől felrezzent Bodanicsban a rendőrkapitány, s így szólt az előtte álló lányhoz keményen:

— Nohát végig hallgattalak, már most te is hallgass végig. Az én mesém rövidebb. Szántó úr majd írja! A terhelt a terhére rótt cselekményt beismerte, ezért 8 napi elzárásra ítéltetik, s a büntetés kitöltése után illetőségi helyére toloncoltatik!

A lány egy darabig meredten nézett Boda-

nicstra, s azután, mintha szíven ütötték volna, megtántorodott. Bodanics rákiáltott a tizedesre:

— Vigye ki! ismerjük már az ilyen komédiákat!

Bodanics ezt akarattal igen durván, gorbán mondta, de amikor a szeme a lány furcsa szemével összeakadt, hirtelen elfordult.

A tizedes felfogta az összeomló lányt, aki reszkető ajakkal egyre ezt rebegte:

— Ártatlan vagyok, s haza toloncolnak, mintha tolvaj lennék! Az apám ... az anyám ... otthon ... tolvaj hírem lenne ...

Bodanics erre nem szólt semmit, de nem mert megfordulni, s a lányra nézni: úgy érezte, hogy annak furcsa tekintete még megtörné benne a hivatalos erélyt.

A tizedes kivitte a támolygó leányt.

Bodanics egy pár perc múlva fogta a felöltőjét, a fejébe vágta a kalapját, s elment a kaszinóba. Vacsoráig billiárdozott, azután bevágott egy rostélyost s vacsora után leült tarokkozni. Hanem maga sem tudta miért, nagyon szórakozottan játszott: mikor a XXI-es két kis tarokkal volt a kezében, a helyett, hogy azon törte volna a fejét, hogy milyen úton-módon menthetné azt meg, arra gondolt, hogy a VIII-as, meg a X-es kártyán olyanok a hegyek, mint a tátrai he-

gyek. El is fogták a XXI-esét szerencsésen. Bodanics igen restellte a dolgot, s haragudott magára, hogy ostoba módon a tátrai hegyeken járt az esze, holott azokra gondolni igazán semmi oka sem lehetett! Tizenegy órakor szokásosan befejezték a játékot, s haza takarodott mindenki. Bodanics is hazafelé indult. Amikor a piactéren a városháza elé ért, önkéntelenül is megállt, a nagy, nyitott, bolthajtásos kapu előtt, melynek egy pislogó petroleum-lámpa által rosszul megvilágított torkában valami lócán a napos rendőr bóbiskolt. Bodanics húsz esztendeje minden este errefelé ment haza a kaszinóból, de sohasem állt meg a városháza kapuja előtt. Most mikor tudatára ébredt annak, hogy a kapu előtt áll, s a piszkos lámpa lobogó, hajladozó lángját nézi, hevesen, hirtelen elfordult, szinte elszakította magát onnét, s nagy léptekkel indult hazafelé. Megérkezve agglegényi otthonába, gépiesen levetkőzött, lefeküdt. Eloltotta a gyertyát, s el is aludt nyomban. Alig aludt egy negyedórát, arra ébredt fel, hogy a házőrző kutya kegyetlenül vonít, szűköl. Bodanics meggyújtotta a gyertyát, felült az a gyában, körül nézett a szobában, s aztán haragosan szidta magában azt a kemény rostélyost, amely úgy megnyomta a gyomrát, hogy egészen kihozta a rendes kerékvágásból. Persze, ilyen öregedő embernek

vacsorára nem volna szabad ilyen nehéz sültet enni! Minthogy eddig otthon egyedül sohasem ivott, tudta, hogy semmiféle konyak, vagy likőr-maradék nincsen a háznál, de eszébe jutott, hogy rum az van a szekrényben. Ez egy kicsit erős ital — gondolta magában — s nem tudván elhatározni, hogy igyék-e, vagy sem, belebámult a gyertya lángjába, mintha ettől kérne tanácsot. A gyertyaláng a szekrény felé hajladozott. Mikor Bodanics ráeszmélt arra, hogy a gyertya lángját nézi, s azt figyel, lobog-e az, s merrefelé hajlik, dörmögve elkáromkodta magát. Mégis csak ostobaság, hogy egy buta mese, s egy kemény rostélyos így csúffá tehesse az embert. Dühösen kiugrott az ágyból, s odament a szekrényhez. Amint a kulcsot megfogta, az a gondolat villant át az agyán, hogy ha most a szekrény egyet roppanna, ez bizony igen különös dolog volna; mikor pedig a rumos üveg után kaparászott a szekrényben, önkéntelenül a Zsuzsi néni által ellopott fehérneműre gondolt. Ezek a bolond gondolatok úgy megzavarták, hogy mikor az üveg a kezébe akadt, öt-hat kortyot húzott abból, mintha e tüzes itallal akarta volna nemcsak a rostélyost, hanem ezeket a gondolatokat is ártalmatlanná tenni. Azután visszafeküdt az ágyába, s egy darabig mosolyogva nézte a gyertya lobogó lángját, s addig-addig nézte,

hogy elaludt. A mámoros álom furcsa képeket mutogatott neki. Hegyek közt járt. Rengeteg erdők mélyén rejtett barlangok titokzatos üregeiben. Aztán egyszerre csak otthon termett, benyitott a szobába, s azt látta, hogy az asztal mellett a széken ott ül a rózsahegy kékszemű lány.

— Úgy-e te Bodanics — suttogta a leány — most azt gondolod, hogy én nagyon haragszom rád?! Látod, pedig nem is haragszom.

Bodanics leült szemben a lánnyal, akinek szemében, bár szelíden, nyájasan beszélt, mégis mintha valami érthetetlen indulat elfojtott tüze parázslott volna.

— Persze te, Bodanics — kezdte megint a lány — nem hitted, hogy a Zsuzsi néni lelke járt nálam, mert te azt tartod, hogy a ki meghal, annak a lelke semmivé lesz! Oh, Bodanics, pedig úgy-e kisdíák korodban láttad, hogy a selyembogár, mikor begubózik, meghal és pillangóvá támad fel a selyemkoporsóból. Nem gondoltál sohasem arra, hogy földi életünk csak ilyen kukacélet, melyen át kell vergődnünk, hogy szebb életünket elérhessük, s mindaz ami a földi életben szép, tiszta és nemes, az mind csak biztató előlege az elérendő igaz életnek, melybe a földi halál kapuján keresztül juthatunk el. Oh, Bodanics, ne gondold, hogy amit te gyarló elméddel meg nem érthetsz,

hogy az: nincs! Látod, a hernyó sem tudja, hogy pillangó lesz belőle, s a pillangó sem tudja, hogy hernyó volt valaha.

Bodanics szédülni kezdett; odarohant a szekrényhez, megkapta a rumos üveget, s kiitta egészen.

Mire megfordult, a lány már eltűnt. A gyertya lángja jobbra-balra hajladozott. . .

Másnap reggel Bodanics fejfájással ébredt, s eleinte alig tudta összeszedni az erős rum, s a furcsa álom által megzavart eszét. Mogorván, dorzanyosan ment be a hivatalba. Odamenet arra gondolt, hogy azt a lányt, nehogy az életben még kénytelen legyen rá gondolni, mégsem küldi toloncúton haza, hanem futni hagyja: menjen Isten hírével, amerre lát!

A hivatalba megérkezve átkiáltott a díjnok szobájába:

— Szántó úr, hozassa fel azt a tegnapi lányt!

Szántó úr, mint valami kísértet suhant be a szobába, s hebegve mondta:

— A lány a zárkában éjfélig jajgatott, aztán elcsendesedett, s reggel — a biztos mondta — halva találták: felakasztotta magát az ablakrostélyra!

Bodanics hol Szántó úrra, hol az íróasztalára, hol az ajtó szemöldökfájára nézett; lassan meg-megsimogatta a homlokát, meg-megköszörülte a torkát, de nem szólt semmit.

Egészen megzavarodott; egyáltalában nem tudta, hogy ez is álom-e még, vagy az éjszakai álom sem volt álom?!

II.

Két-három nap múlva a meghalt rózsahegy-i lánnyal, Bodanicsot kivéve, a kis kutya sem törődött; azt is elfelejtették, hogy valaha élt. Bodanics azonban minden áldott nap vendégül látta. A kaszinóból, eleinte gyöngéledést mondva oknak, — vacsora után haza sietett, belebújt az ágyába, s a gyertya lángjának lobogását lesve várta a lányt. Közben, mert olyan fázósnak, hidegnek érezte a lelkét, s az egész világot, nagyokat húzott az odakészített rumosüvegből. A mély tűzű erős italtól lassanként sötét piros párákkal telt meg a szoba, s furcsa formájú ködfelhők úszkáltak a levegőben. S aztán hűségesen minden áldott éjszaka megjött a lány. Leült szépen az ágy mellé a székre, s nap-nap után szürkületig elbeszélgetett Bodanicssal, a földi világ hiábavalóságáról, a kukacéletről, a halálról, mely voltaképpen újjá-születés és kezdete ama igaz életnek, mely tiszta, szép, fenséges és örökkévaló. Bodanics egyszer ezt mondta:

— Én elhiszek mindent, amit eddig mondtál, de azt nem értem, hogy ha a lélek új

élete szebb és boldogabb, mint a földi élet, miért borzad meg mégis lelkünk e földi életben a testi halál gondolatára, s miért erősebb mindenkiben a halálfélelem, mint a jövő életben való remény, hit vagy sejtetem?

— Csodálom, hogy ezt a bölcset törvényt nem érted — felelte a lány — hiszen ha a halálfélelem gyöngébb lenne, mint az új élet reménye, hite vagy sejtése, akkor ugyan ki ne sietne eldobni a gyarló testet? A testi emberre pedig az örökkévalóságnak szüksége van, mert hiszen testi születés nélkül nem támadhat új halhatatlan lélek! A test az, amiben a lélek születik és lakozik, addig, amíg a természet törvénye szerint a testi halál kapuján beléphet az örökéletbe!

Bodanics másnap egész nap ezen a kérdésen gondolkozott. A hivatalban is ezen járt az esze, sétaközben is, sőt akkor is, mikor vacsora előtt a kaszinóban újságot akart olvasni. Csak tartotta a lapot maga előtt, de nem tudott egy sort sem olvasni. Az nap éjjel különösen nehezen várta, hogy megjöjjön a másvilági látogató.

— Nézd csak — szólt a lányhoz, alighogy az megjelent — te tegnap a természet törvénye szerint való halálról beszéltél. Mondd, hát az öngyilkosság nincs a természet törvénye ellen? S aki megöli magát, nem vét a maga lelkének jövő élete ellen?

Bodanics úgy vette észre, hogy ez a kérdés látogatóját zavarba hozta.

— Óh, szó sincs róla! — felelte a lány.

— Olyan bizonytalan hangon mondd ezt, hogy gyanakodni kezdek. Nem az a titkos célod, hogy a lélek új életének feldicsérésével az öngyilkosságra csábíts engemet? Azt mondják, hogy az öngyilkosok példája ragadós!

— Bolondokat beszélsz Bodanics! — szólt a leány egy kicsit izgatottan.

— No, no, — csitította Bodanics — ne vedd zokon, hogy őszintén kimondom, amire gondolok. De látod, az motoszka a fejemben, hogy ha az isteni lehetéből támadt lélek igazi élete a testi halál után következik, lehetetlen, hogy annak a Jelke is amaz örök életre keljen, aki a rendelt idő előtt maga öli meg a testet! Az elvetélt magzat, úgy-e e földi világban testi életet nem élhet, tehát annak a lelke sem élhet örök életet, aki idő előtt testi halált halt! Én azt hiszem, hogy az ilyen elvetélt lelkek pihenés nélkül, örök nyughatatlanságban kóborognak az ég és a föld között és mert erőszakkal dobták el testüket, azért nem tudnak sohasem szabadulni attól, s látható testi formában suhannak, s lengnek az éjszakában . . . Lásd Zsuzsi néni lelkét, bárba nálad járt, te nem láttad. Tudtad, hogy ott van, hogy ott jár, de nem láttad. Én meg látlak téged!

A lány erre nem szólt semmit. Elment.

A következő két éjszaka Bodanics hiába várta vendégét. Mikor aztán harmadnap megint megjelent, Bodanics nem beszélt az öngyilkosságról. Attól félt, hogy a leány megharagszik, s igazán nem jön el többé. Úgylátszik, ez volt az egyetlen kérdés, amiről a lány nem akart beszélni, mert azután eljárt megint minden éjszaka, s elbeszélgettek szürkületig. Sőt olyan benső lett köztük a barátság, hogy a leány néha nappal is hozzá szegődött Bodanicshoz és séta közben csendesen beszélgettek. A járókelők, akik a lányt természetesen nem látták, ijedten néztek Bodanicsra, akiről azt hitték, hogy: magában beszél!

Valami másfél hónappal az első találkozás után egy éjszaka ezt mondta a lány Bodanicsnak:

— Észrevetted, hogy az emberek milyen furcsán néznek rád? Egymást közt suttogva, azt találgatják, hogy: mi ütött ebbe a Bodanicsba? Az ostobák! Némelyek azt tartják, hogy megzavarodtál, mások meg azt beszélnek, hogy lám, ez a Bodanics, aki eddig csak akkor ivott, ha már kikerülhetetlenül muszáj volt, most minden áldott este iszik egyedül otthon, s agyon issza magát! Látod, Bodanics, ezeknek fogalma sincs arról, hogy mi csoda földöntúli élvezet az éjszaka sejtelmes

csendjében, mikor az erős szesz tüzes ereje a földi testtől függetleníti a lelket, felszárnyalni a legmagasabb régiókba és olyan dolgokról elmélkedni, melyeknek égbe nyúló csúcsairól az örület mélységébe zuhan le mindenki, aki józan fejjel mer gondolataival arrafelé járni! Úgy-e Bodanics, milyen ostobák az emberek?!

Azt, hogy az emberek milyen ostobák, a lány valahogy olyan furcsán mondta, hogy Bodanics felkacagott.

Az éjszaka csendességében felharsanó kacagásra az agglegényi szállás vén takarítónője felriadt a konyhában, s ijedten hányta magára a keresztet.

— Szegény tekintetes úr — gondolta magában az öreg asszony — már igazán valami nagy baj lesz, mert eddig csak beszélt éjszakákon át magában, most meg már ilyen borzasztóan kacag is . . .

A nagy kacagásból lassanként csukló zokogás lett.

— Mi bajod, miért sírsz? — kérdezte a lány?

— Magamat siratom — felelte Bodanics— hiszen borzasztó az emberek közt élni, akik elfordultak tőlem, s akikhez az én lelkemnek semmi köze sincs már! Utálatos dolog színelni egész nap, hogy még érdekel az élet, az emberek jövőse, menése, tülekedése. Átkozott teher így az élet! Pihenni szeretnék!

A lány odahajolt Bodanicshoz, s valami ellenállhatatlan csábító hangon ezt sugdosta a fülébe:

— Bolond vagy, ha így gyötröd magadat! Hát gyere velem, gyere velem!

Bodanics tisztán látta most, hogy a leány szeméből a káröröm zöldes lángja csapott fel, s most már bizonyosan tudta azt is, hogy kezdettől fogva e bűnre való csábítás volt a leány célja, de vergődő lelke nem tudta kiszabadítani már magát a varázslat hálójából.

— Gyere velem! —suttogta egyre a lány — Ne félj, ne töprengj, ne gondolkozz! Végy példát rólam! No, ne félj, ha megfáradtál s pihenni akarsz, gyere velem!

És Bodanics meggyötört lelke, csakugyan elment a lánnyal. Vézna teste, mint valami elviselt, elnyútt, fakó felöltő ott maradt az ablak keresztfájára akasztva.

A LIGUR.

Márius álmatlanul vergődött fekhelyén, hadi sátorában. Hetek óta eredménytelenül ostromolta azt a kis sziklavárat, melyben Jugurtha mesés kincseit őrizte és védte egy maroknyi numida csapat. A legjobb római vitézek elhullottak az ostromharcokban s kiomló vérük hiába festette pirosra a barna sziklákat. A győzelemhez szokott Consul elkeserítette a sikertelenség s már-már attól tartott, hogy szinte legendás hírnevén csorbát üt ez a kudarc. Az a gondolat is átvillant már az agyán, hogy fontosabb hadmozdulat ürügyével abbahagyja ezt a hadászatiilag jelentéktelen várostromát, de: mit szólnának a katonák itt és a polgárok odahaza, ha Jugurtha kincses vára alól üres kézzel vonulna el a római seregek híres vezére?!

Hajnal felé a sátor előtt suttogva mondott szavakra neszelt fel Márius. Az ő beszélt valakivel, aki, úgy látszik, a vezér elé kíváncozott.

— Jöjj később; most még alszik!

— De én titkos dologban járok!

Márius kikiáltott az őrnek, hogy bocsássa be a hajnali jelentkezőt.

Az őrálló római katona egy hosszúhajú,

keménynyakú ligur közembert vezetett be a nagy Consul elé.

— Nos, mit akarsz? — kérdezte a Consul a ligurt, aki minden elfogódás nélkül állott elébe.

— A vár ostromáról akarok valamit mondani neked.

— A vár ostromáról? Te akarsz nekem mondani valamit? Megbolondultál talán?!

— Nem én, nem bolondultam meg. Azt akarom neked mondani, uram, hogy hogyan ejthetjük el ezt a várat.

A Consul nagy szemekkel nézett a ligurra, ez pedig nyugodtan beszélt tovább:

— Tegnap délután el kószáltam a Maluka vize felé. Otthon az én hazámban ilyen víz partján lakom, hát szeretem a vizet. Visszafele bandukolván, megnéztem a meredek szikla napkeleti oldalát. Az szent-igaz, hogy ott a hegy még meredekebb, mint a napnyugati oldalon, ahonnét a várat ostromoljuk, de azért uram, azon az oldalon fel lehet mászni! Azért mondhatom ezt, mert ámbár tudom, hogy a közembernek nem szabad a maga esze szerint ilyet tenni, bizony én, uram, megpróbáltam. Fent voltam egészen a várfal tövében. Ha a napkeleti oldalon én egy hadnaggal és néhány száz emberrel felmásznék reggel, erről az oldalról pedig nagy hevesen megindulna az ostrom, azt mondom,

kezünkre jutna a vár hamarosan, mert a várvédő kis csapat mind erre az oldalra csődülne, mi meg azután hátulról könnyűszerrel betörhetnénk s hátba kaphatnánk a numidákat, akik arról az oldalról még álmukban sem várnak ellenséget.

A Consul egy darabig hallgatva forgatta elméjében a ligur beszédét, aztán keményen a szemébe nézett a közembernek.

— Nem álmodban jártál te a sziklavár tövében?

— Nem én, uram; igazán mondom, amit mondok; ha tetszik, megesküszöm az én kékszemű feleségem és az én kékszemű kis fiam életére! Adj mellém néhány száz jó vitézt; de acélpajzs nélkül jöjjenek, mert az megzörren!

— Annyira óhajtod a zsákmányolást, hogy ámbár feleséged és fiad van, mégis szívesen kockáztatod az életedet?

— Nem kell nekem a kincsekből semennyi sem!

— Azt reményled talán, hogy ha sikerül a dolog, közemberből hadnaggyá teszek?

— Nem kell nekem, uram, semmiféle rang; hatalomra és dicsőségre én nem szomjúhozom.

— Hát miért kockáztatnád mégis ilyen kalandban a fejedet?

— Hát azért, uram, — válaszolt a ligur, s hangjában valami mély érzés titkolni pró-

bált megindultsága rezgett, — csak azért, uram, mert igen szeretném, ha elkészülnénk ezekkel a numidákkal és én hazamehetnék végre-valahára az én kékszemű feleségemhez és az én kékszemű kis fiamhoz . . .

... Másnap, éjnek éjszakáján, titkon, négyszáz vitéz csakugyan megmászta a meredek sziklát a napkeleti oldalon. A ligur közember lopta fel őket, rettenetes fáradtsággal, jóformán egyenként. Mindenkinék minden lépésnél megmutatta, hogy hol vetheti meg a lábát; cipelte a fegyvereket, húzta, tolt, vezetett s példával bátorította a hegymászásban gyakorlatlanokat a legnehezebb helyeken. És mire a nap felkelt, a kis római csapat meglapulva a hátsó várfal tövében, már ott leste, hogy mikor harsannak fel a túlsó oldalon a várívó római seregek harcra riasztó kürtjei. E várakozás alatt a ligur holtrafáradtan, egy szikla szélén ülve pihegett s maga is szinte csodálkozva nézett le a meredek oldalon, hol a csapatot felvezetnie sikerült. Fáradt tekintete egyszer csak felragyogott s lelkében édes emlékezések boldog érzése ébredt: alig egy karhossznyira tőle, a sziklaoldalon, — mintha csak az ő kékszemű felesége s kékszemű kis fia mosolyogtak volna felé, — a moha közül valami szegényesen tengődő kék vadvirág tekintgetett fel hozzá a reggeli napsütésben . . .

... Az ostromló seregek harci harsonái riadtan rikoltoztak s megindult az ostrom.

A ligur terve sikerült. A bevehetetlen várat bevették és déltájban a nagy hadvezér bevonult a kincses várba és a seregnek zsákmányt osztott.

A ligur, — akiről senki se tudott többet csak annyit, hogy közember volt a tartalék-seregben, — csakugyan nem kért semmit a zsákmányból s nem jelentkezett sem jutalomért, sem elismerésért. A diadalmas Márius természetesen egészen megfeledkezett róla s annak a hadnagynak sem jutott az eszébe, akit katonáival együtt ő segített fel a napkeleti meredek oldalon, a dicsőség útjára. Egy közkatona gondolt csak a ligurra, az is csak akkor, amikor észrevette, hogy a pénzeszacskója, melyben a zsoldpénzét őrizte, hiányzik a nyakából.

— Talán az a ligur lopott meg, aki a sötétben felvezetett bennünket! Fogta a karomat, úgy segített a mászásban, talán akkor . . .

A ligurt keresni kezdték, de nem találták meg se aznap, se másnap. Harmadnapra már az egész tábor a ligurról beszélt.

— Gyáva volt és megszökött az ostrom elől! — híresztelte az egyik bajtárs.

— Ez lesz az igaz, bizonyosan! — erősítette az a katona, ki Márius sátora előtt, az őrálláson megleste a vezér s a ligur beszélge-

tését. — Bizton tudom, hogy a felesége és a fia miatt mindenáron haza akart már menni!

— Elhiszem, hogy hazaszökött, — szólt a harmadik bajtárs, — de tudom, hogy nem ment el üres kézzel! Mint aki előre kikémlelte a várat, nyilván legjobban ismerte itt a járást és a zsákmányolást megelőzve, megkaparított valami nagy drágaságot, követ vagy gyöngyöt és ilyen nagy kinccsel keréket oldott!

... A ligur pedig, halálba dermedt kezében egy csomó elfonnyadt kis kék virággal, ott feküdt vérében a napkeleti oldalon, a sziklák alján, ahová, mikor a virágért nyúlt, a fáradtságtól megszédülve, lezuhant. És összeroncsolt teste felett, mint bajtársai körében a Rágalom, ott kerengett három fekete holló.

Oh,... a hollók mindig ilyenek voltak!

A SZEPI ANYJA.

Falun az idő lassan telik s így bőségesen volna kinek-kinek ideje visszagondolni arra, amik elmúltak, de bizony azért ott is csak elfakulnak az emlékek s a nap-nap után való életben úgy elfelejti az ember az elmúlt dolgokat, mintha azok csak álmok lettek volna. Watzlné is, mikor egy nyári alkonyon a szőlőkből hazafelé mendegélt, mindenre gondolt a világon, csak arra nem, hogy ő voltaképpen nem is zebegényi s úgy került oda, hogy mint cselédlány egy pesti nagyságával éppen abban az esztendőben nyaralt ott, mikor a Watzl málházó első felesége meghalt. Tizenkét esztendő nagy idő: nem csoda, ha Mari nem is igen gondolt már vissza ezekre % dolgokra s talán inkább azon járatta az eszét, hogy mit adjon vacsorára az urának meg a gyerekeknek, krumplit-e vagy kását?

Mikor Mari a «Hétház» felé lekanyarodott az országútra, az egyik házból éppen akkor jött ki egy nyaraló úr és sétálgatva a patak hídjára felé indult. A nyaraló úr lassan ment, meg-megállt, köhögött, aztán megint tovább lépkedett. Marinak, amint hátulról nézegette az előtte haladót, igen ismerősnek tetszett ennek az úrnak a járása, a haja s

valahogy az egész formája. Mari ebben nem talált még semmi különöset s azt gondolta: ez bizonyára olyan valaki, aki már máskor is nyaralt Zebegényben, ha nem is éppen a «Hétház» valamelyikében. Mari a híd mellett álló fészületnél utolérte a sétálgató nyaraló urat, aki ott megállt s a napot nézte, amely akkor nyugodott le a helembai hegyek mögött, piros felhőpárnákkal megvetett ágyára.

Amint Mari az idegen úr előtt elhaladt, s rápillantott annak az arcára, hirtelen megállt, s megdermedve csak annyit tudott mondani, hogy: Jesszusom!

A nyaraló úr még ennyit sem mondott, csak szinte lélekzet nélkül, kimeresztett szemmel nézte Marit, aki nagysokára összeszedte magát s halkán megszólalt:

— Úgy-e, maga az?! Megismertem! Maga az, aki péklegény korában . . .

A nyaraló úrra rájött a köhögés. Mikor egy kicsit megcsillapodott, rekedt, fakó hangon ezt mondta:

— Igen, igen, de itt nem beszélhetünk! Itt megláthat a feleségem vagy valamelyik gyermekem . . .

Mariban erre fojtottan felhördült az egykor megcsalt cselédlány régi keserősége:

— Hát én? . . . hát az én gyermekem?! . . . a maga gyereke?!

A nyaraló úr ijedten hátralépett s aztán szinte suttogva kezdett beszélni:

— Az Istenért, ne csináljunk komédiát! Itt nem beszélhetünk! Talán máshol. Holnap kimegyek a szőlőkbe. Ott beszélhetünk, okosan . . .

A híd túlsó oldalán az öreg Liebner jött fel a rétvéről, Mari erre hirtelen köszönt a köhögős úrnak s tovább indult. Az úr meg sápadtan nekidőlt a híd karfának s úgy nézett meredten a levegőbe. Aztán megakadt a szeme valahogy azon a régen kiszáradt virágbokrétán, melyet talán még a tavasszal kötött fel valaki az útszéli keresztfa derekára s amelyben nem maradt meg egy szál virág sem olyanak, mint amilyen volt, csak a madzag volt még madzag, úgy, aminthogy az egykori péklegény és Mari lobogó szerelméből sem maradt meg más, csak a madzag: a Szepi!

Másnap a köhögős nyaraló úr csakugyan felkereste Marit a szőlőben. Az úr, hogy fel ne tűnjék a dolog, a gyalogúton állt meg, Mari a garádon belül maradt s úgy beszélgettek.

— Lássá, én nem tagadok el semmit! — kezdte el a köhögős ember a beszédet — Ami igaz, az igaz! De ha nekem feleségem van! Már tíz esztendeje, hogy elvettem! Beleházasodtam az üzletbe. Gyerekem is van, öt!

Mind lány. Hát mit lehetne már most csinálni? Mit akar?! Nem lehet ebből annyi esztendő múltán komédiát csinálni!

A tegnap esti találkozás óta Mari akkor hirtelen felbuggyant keserűségét is megcsillapította az éjszakának józan tanácsa s most csendesen felelt:

— Persze, persze, nem lehet ebből lármát csinálni! Nekem is van uram . . .

— Az ura tudja?

— Nem, nem tudja. Mikor megkért, azt mondtam, hogy nekem a testvérem árván maradt másféléves gyermekét is tartanom kell, hát csak úgy mehetek hozzá második feleségnek három gyerekhez, ha testvérem kis árváját is örökbe veszi.

— Nem gyanakodott?

— Nem. Mutattam neki a keresztlevelet. Pesten én akkor meghalt néném cselédkönyvével szolgáltam, hát a klinikán, meg az anyakönyvben is a Fáni nevére írtam a gyereket.

— És a nénje nem szólt ez ellen semmit?

— Nem, hiszen mondom, hogy akkor már nem élt szegény.

Mari itt elhallgatott, aztán egy kis idő múlva csendesen hozzátette:

— Hiszen akkor azt gondoltam, hogy nem ártok se neki, se másnak semmit, ha a magam szégyenét így próbálom eltakarni, pedig aztán később . . .

— Mit később?! Kitudódott?!

— Nem, hiszen Bicskére senki sem jár innét, onnét sem jön soha senki sem ide; ki tudhatta volna hát meg, hogy szegény Fáni a Szepi születése előtt halt meg?!

— Miért mondta hát, hogy: pedig később!

— Azért, mert később láttam, hogy megnyit ártottam magamnak is, meg a gyereknek is.

— Hogyhogy?

— Hát úgy, hogy egy életem át folyton titkolni kell azt, hogy a fiam, az én fiam és ő sem tudhatja meg sohasem, hogy az anyja nem halt meg, hanem él s mindig vele van! Szegény Szepi is úgy tudja, hogy a Fáni volt az édes anyja.

Marinak tele lett a szeme könnyei s félrefordult.

Az egykori péklegénynek a lelkében valami szorongó érzés támadt. Valahogy azt kezdte érezni, hogy ez az asszony bár hazudott és csalt s folyton hazudik és csal, bűnösségében és bűnhődésében mégis különb ember, mint ő, aki az apaság elől idejében kerekét oldott s úgy elszaladt Pozsonyba péklegénynek, hogy azóta sem gondolt sohasem megcsalt babájára.

A gazdag Biesdorfer mester ott a szőlőhegy gyalogútján bizony egy kicsit szégyelte magát. Egy darabig nem tudta, hogy mit

mondjon, aztán mikor mondani akart valamit, rájött a köhögés. Szaggatottan, tompán, nagyokat húzva köhögött s olyan erősen, hogy a szemei szinte kidagadtak, sovány, halovány arca meg elkékült. Mikor megcsillapodott, bágyadtan, lassan beszélni kezdett:

—Hát mondja, mit lehet most csinálni? Pénzt adjak a gyerekeknek?

—Nem, ezt nem lehet, ezt megtudnák.

—Hát mit akar?

—Azt gondoltam az éjszaka, hogy ha magából ilyen nagy úr lett, csináljon a fiából is urat, hiszen a Szepi kár volna parasztnak . . .

Ez a szó, hogy «úr», olyan furcsán kongott ott az Isten szabad ege alatt, a nagy Duna mellett, szemben a Dobogókő magasságai-val. És a mesternek vastag arany óraláncát, mellyel, amíg Mari mondásán gondolkozott, a gazdagok szokása szerint akaratlanul babrálgatott, a zümmögő méhek és bogarak bizony annyiba sem vették, mint a legutolsó útszéli virágot!

—Hát, jó! —felelte Riesdorfer úr egy kis gondolkozás után, — Ez jó lesz, a fiút felveszem inasnak s így felnevelem. Ebből nem tudhat meg semmit sem a feleségem, sem a maga ura. Hol láthatom meg a gyereket, a fiút?!

—A tennispályán labdaszedő, ott megláthatja. Ráismer, tudom, bizonyosan ráismer...

Egy-két nap múlva Riesdorfer úr megleste Szepit a tennispályán s mikor az a játék végeztével a labdákat a méltóságos úrékhoz vitte, az utcán megszólította:

— Szervusz, kis öcsém, kinek a fia vagy?

A mester, mikor ezt kimondta, elgondolta, hogy milyen rémítő volna, ha ez a gyerek erre a kérdésre most azt válaszolná, hogy: a te fiad vagyok! Szepi azonban azt felelte, hogy ő a Watzlék fia.

— Hol laktok?

— Ott a szobi utcában.

— Otthon van ilyenkor az apád?

— Otthon.

— Szeretnék vele beszélni, vezess el hozzá!

És a mester elindult a Szepivel Watzlék felé. Az úton egyikük sem szólt egy szót sem. Az úr csak nézte, nézegette loppal a fiút s elgondolkodott, a Szepi meg egyáltalán nem érezte meg, hogy a tulajdon édesapja jár a nyomában. Oh, hiszen ezek közül a kis fecskék közül, amelyek itt üldögélnek a vasúti táviródróton, egyik sem ismeri az apját!

Watzl Pál csakugyan otthon volt s nem volt benne ital.

A köhögős úr igazán ajtóstul rontott be a házba s nem sokat teketóriázott.

— Nézze, Watzl úr, nekem volt egy öcsém, aki szakasztott olyan volt, mint a Szepi! Ez az öcsém gyerekkorában meghalt.

Mikor én a Szeplit megláttam, azt gondoltam, milyen szép volna, ha mindig láthatnám az öcsémet. Hát nekem úgy is kellene egy inas, egy pékinas, akit én kitanítanék, felnevelnék. Mit szólna ehhez, Watzl úr?!

Mari, aki úgy fogadta az egykori pék-legényt, mintha világegyetében akkor látta volna először, álmélkodva hallgatta ezt a beszédet. Watzl Pál azonban nem sejtette, hogy ez a nyaraló úr most mesét mondott s mintha csakugyan ő lett volna a Szepi apja s nem a másik, nagy komolyan kijelentette, hogy ő nem bánja, ha a Szepiből pék lesz, hiszen jó mesterség az s különben is zebe-gényi emberből úgy sem lett még eddig pék. Mari természetesen hozzájárult az apa hatá-rozatához. Szeplit meg sem kérdezték, de hiába is kérdezték volna, mert bizony neki a nagy örömtől a torkában úgy ugrált a szíve, hogy aligha tudta volna a boldog igent kimondani. Pesten pékinasnak lenni: egye-nesen felmagasztaltatás!

Nagyon téved, aki itt arra gondol, hogy Rieserdorfer mester azért, hogy megszaba-duljon tőle, agyonkoplaltatta s agyonhaj-szolta Watzlné elhalt testvérének fiát, aki a mester korán elhalt kis öccsének hason-mása volt. Nem, Rieserdorfer mester úgy bánt mind a három inásával, mint a saját, gyerekeivel. Szepire nézve tudjuk, hogy erre

teljes oka s joga volt. A másik két inasra nézve nem mondhatunk semmit, mert ugyan ki tudhatná azt, hogy a felmerült szükséghez képest Riesdorfer mesternek hány olyan testvére halt meg kiskorában, akire valahol valami gyerek nagyon is hasonlított?!

A tisztességes ellátásban Szepi boldogan élt. Mesterségét s mesterét nagyon szerette. Riesdorfer úr volt előtte a legkülönb ember a világon! Kis pajtásai sokat nevettek, hogy Szepi mindenben a mestert akarta utánozni: úgy járt, úgy lógatta, egy kicsit balra, a fejét s a szemeit is úgy meresztette, ha valakivel beszélt, mint a mester! Mikor aztán Szepi köhögni kezdett, a két kis inas akkor is azt gondolta, hogy Szepi csak azért köhög, mert a mester is köhög. Szepi azonban addig, addig köhögött, hogy leesett a lábáról s ágynak dőlt. Riesdorfer mester, aki úgy látszik, szakértő volt a köhögésben, izent Marinak, hogy jöjjön be meghalt testvére fiának a betegágyához.

Mikor Mari megjött s csendesen belépett a beteghez, Szepi éppen aludt. Mari leült az ágy szélére s úgy nézte a gyereket, kinek egy tűz volt a teste. Egy idő múlva aztán Szepi felvetette a szemét s mikor megismerte, hogy ki ül az ágyánál, mosolyogva mondta:

— Jó, hogy eljöttél! Szeretnék veled Zebe-génybe menni. Ha alszom, álmomban min-

dig ott járok. Most is azt álmodtam, hogy *az* édes anyám, — nem te, anyám, hanem az igazi édes anyám, aki régen meghalt s akit én nem is ismertem, — kézen fogott s úgy járkált velem a Kálvária-hegyen, ott mentünk fel, tudod, a temetőn keresztül . . .

Marit fojtogatta az elnyomott sírás s nem tudott szólni.

A gyerek tovább beszélt:

— Nem hiába, hogy te az én meghajt édes anyám helyett igazán anyám voltál s mindig úgy szerettél, mintha nem a testvéred fia, hanem a tulajdon fiad lennék, de ha álmomban az igazi édes anyámat látom, mindig egészen olyannak látom, mint amilyen te vagy: csak valahogy a nézése más annak! Nem a szeme színe más, hanem a nézése más. Nem tudom megmondani, hogy miért más és hogy milyen, de az ő nézése olyan, mintha fennszóval mindig azt mondaná nekem: én vagyok az édes anyád, édes fiam!

Mari ráborult Szepire s fuldokló zokogással úgy zokogott; Szepi a fejére tette a kezét s csendesítette:

— Miért siratod, anyám, az én meghalt édesanyámat? Látod, én sem siratom, nem, csak emlegetem. És ha emlegetem is, azért én tudom, hogy te ő helyette milyen jó anyám vagy nekem! Úgy-e, hazaviszel magaddal

Zebegénybe? Hiszen már jobban vagyok. Mikor mehetnénk?

— Holnapután hazamegyünk, fiam, — felelte Mari.

Mari csak egy napot tévedett, mert nem harmadnapra, hanem negyednapra érkezett meg Szepi Zebegénybe. Külön vasúti kocsi vitte a koporsóját egy nagy deszkaládában. Minthogy ilyen dolog még nem történt meg a faluban, mindenki ott volt az állomáson, mikor a koporsót kivették a vasúti kocsiból. Olyan nagy volt az álmélkodás, hogy nemcsak a gyerekek, hanem még az idősök is irigyelték Szepit, akit ilyen ritka szerencse ért!

A temetésen még a nyaralók is mind ott voltak! A méltóságos úrék kisebbik leánya, aki azóta férjhez ment, virágot is vitt a koporsóra! Ott volt persze az áldott jólelkű Riesdorfer mester is, aki a szállítás és temetés minden költségét fizette, csak azért, mert — a Szepi nagyon hasonlított az ő kis-korában meghalt öccséhez! A jó mester, amint a gyászmenetben meg-megállt köhögni s ilyenkor előrehajolta a karjára vett felöltőjét szinte a földig lelógatta, messziről igazán olyan volt, mint valami szárnyatörött, elnyavalyásodott vén kakukmadár.

A zebegényi asszonyoknak sehogy sem tetszett, hogy a Mari nagy fennszóval nem

jajgatott, nem sikoltzott, amint ez a falusi temetéseken illendő szokás.

— Hiába no, — súgta az egyik vén asszony a másiknak, — most igazán kitetszik, hogy Szepi nem az édes fia neki! De hát a testvére fiát is illenék jobban elsiratni!

Szegény Mari úgy ment a koporsó után a Kálvária-hegy aljában levő temetőbe, mint aki megnémult, mint aki se lát, se hall. Folyton a legutolsó percek jártak az eszében...

. . . Mikor szegény Szepi a halálos ágyon már alig-alig pihegett, Mari megfogta a kezét s suttozva ezt mondta neki:

— Fiam, én vagyok az édesanyád! Édes fiam, én vagyok az édes anyád! ... Az igazi! . . . Én, én!

Amíg ezt mondta szegény Mari, nem mert ránézni tulajdon fiára. Mikor pedig rávetette a szemét, Szepi akkor már holtan feküdt az ágyon . . .

Mari mindig erre gondolva vonszolta testét megholt fiának koporsója után, de nem látta se a koporsót, se a gyülekezetet, nem hallotta sem a harangszót, sem a bús temetési énekeket: szegény lelke folyton azon tépelődött: vájjon meghallotta-e még Szepi, amit neki akkor megvallott? Megértette-e, amit mondani akart? Megbocsájtott-e neki vagy meghalt fia semmit sem hallott már akkor a szavából és égbe szállt lelke most ott fent keresi az igazi édes anyját, sírva-ríva, hasztalanul?!

ÉLETBÖLCSELETI KÉRDÉSEK.

A vén Sas napról-napra sivárabb kedvetlenséggel nézett le sziklavárából a Dunára, a dömösi és a zebegényi zöld erdőkre; a jövőmenő vonatok dübörgését egyre kellemetlenebbnek találta s igen sokszor gondolt vissza azokra a szép, nyájas és csendes időkre, amikor még Mária Terézia járt erre, kocsin. A vén Sas, az öregedők szokása szerint, addig-addig merengett az elmúlt időkön, hogy öntudatlanul is az életfilozófia problémáinak találgatására adta a fejét. Jóidégig egyedül bölcsekedett fenséges magányában. Mivel azonban a nehéz kérdésekre megbékítő feleleteket sehoggy sem találhatott, egy szép napon, néhány szakértőnek tartott alattvalóját rendelte magához.

Először a Baglyot fogadta.

— Te tudós, — így szólt a Bagolyhoz, — mondd meg nekem, mit tudsz te az életről s az élet céljáról?

— Felséges uram, — így felelt a tudós Bagoly, — igazán nagy zavarban vagyok. Ha néhány évvel ezelőtt méltóztatott volna velem parancsolni, valahogy meg tudtam volna felelni ezekre a kérdésekre. Mindenestre igen leszóltam volna azokat a gyomor-

beteg bölcsészeket, akik azt mondják, hogy az élet célja: a halál; azokról a filozófusokról pedig, akik azt hirdetik, hogy ki-ki csak magával törődjék, felebarátainkhoz semmi közünk, az az enyém, amire szükségem van stb., mondom, az ilyen, akkor eszeveszettségnek tartott nézeteket valló bölcsészekről pedig bátorkodtam volna kijelenteni, hogy ezek közveszélyes elmebetegek. Ma azonban, felséges uram, igazán nem tudok felelni a kérdéseidre, mert — kénytelen vagyok beismerni, — a világháború csúffá tett minden filozófiát s az én eszem egyszerűen megállt!

A vén Sas pillogott egy darabig, talán motyogott is valamit magában a szakértők tudásának értékéről, azután kedvetlenül intett a Bagolynak, hogy: elmehet.

A Bagoly után a Kuvik került kihallgatásra.

— No, te halálmadár, hát tulajdonképpen mit tudsz te a halálról?

— Én, Felséges uram, őszintén megmondom, hogy tulajdonképpen semmit sem tudok a halálról; én csak azt tudom, hogy mivel a gyertya és az olaj mindig drága volt, a parasztok korán le szoktak feküdni és így, ha egy parasztházban éjszaka világosság van, bizonyos, hogy abban a házban valaki haldoklik. Elbizakodottság nélkül mondhatom, Felséges uram, hogy én mindig biztosra

megyek s az én kuvikolásom mindig a halált jelenti.

— Jó, jó! — szólt a vén Sas, — de hátha a halál már a te kuvikolásod nélkül is belépett a házba, akkor miért kuvikolsz? Mi értelme van így a te kuvikolásodnak?

— Felséges uram, ez adja meg a tekintélyemet: a Halált bejelentő Kuvikot ismerik és félelemmel emlegetik!

— Nos és mi hasznod van neked ebből¹?

— Megfogható hasznom, Felséges uram, az igaz, hogy nincsen, azonban a világon mindenki, aki igazán életrevaló, azt akarja, hogy valamiféle tekintetben legelsőnek, legkülönbnek vagy a legelsők s legkülönbek közé tartozónak ismerjék el. A faluban minden lány és legény a legszebb vagy a legderekabb, minden paraszt a legjobb gazda, minden korhely a legtöbb italt-megbíró, minden kakas a legéberebb, minden kutya a leg-hűségesebb akar lenni, vagyis inkább azt akarja, hogy annak tartsák. Ilyen körülmények között talán nem bűn, hogy én arra töreksem, hogy a madarak közt a Kuvikot, a Kuvikok közt pedig engem tartsanak annak, aki a halált legjobban megjósolja!

— Szóval a te életfilozófiád szerint, — szólt a Sas, — az élet célja: egyéniségünknek olyan kifejtése, hogy a mások által való elismertetés nemes örömét joggal élvezhessük!

A Kuvik alig tudott hová lenni a nagycsodálkozástól s jóidőbe telt, míg összeszedte magát s válaszolhatott:

— Ez már nekem, Felséges uram, igen magas dolog! Ehhez én, őszintén megvallom, nem értek; ilyenek felett én soha nem gondolkoztam, valamint arról sem gondolkoztam soha, hogy hogyan kell repülni: én anélkül, hogy tudnám, hogy hogyan, egyszerűen csak repülök.

A vén Sas csalódottan pislogott s elbocsátotta a Kuvikot. Ez, afelett való örömeben, hogy megszabadult a tudományos vallástól, alig hogy kiröppent a sziklavárból, egyet-kettőt kuvikolt. Ezúttal azonban maga is megijedt a saját hangjától. — Tyhú! — gondolta magában, — ha ezt a kuvikolást az öreg magára veszi, ebből még baj lehet! Nagy hirtelen visszafordult tehát s még mielőtt a Kakuk kihallgatása megkezdődött volna, berebbent a vén Sashoz.

— Bocsánat, Felség, egy sebzett szarvast láttam a völgyben szaladni. A kuvikolásom annak szólt. Kötelességemnek tartottam ezt bejelenteni, nehogy Felséged esetleg félreértse . . .

— Jól van, fiam, — felelte a vén Sas, szinte derülten, — elmehetsz! Csak nem gondolod, hogy babonás vagyok, mint azok a buta parasztok?!

A Kuvik elkotródott, de most már nagyon vigyázott a szájára.

— No, Kakuk, — így fogadta a vén Sas a belépő Kakukot, — hát hadd hallom, mi a nézeted az életről s a halálról?

A Kakuk minden nagyképűség nélkül, szeretetreméltó könnyedséggel válaszolt:

— Felséges uram, az élet s a halál kérdése a legegyszerűbb kérdés a világon. Az élet egyszerűen jó, a halál pedig borzasztóan rossz. Azért élünk, hogy minél később haljunk meg s ezért halunk meg, mert kénytelenek vagyunk vele. Mint méltóztatik tudni, a közhiedelem szerint az én hivatásom annak megjövendölése, hogy ki hány esztendeig fog még élni. Ez a leggyönyörűbb hivatás, mert pusztán a hangozzal, különben minden alap és ok nélkül, egészen szabad tetszésem és szeszélyem szerint, reményt adhatok a legfőbb jóra: a hosszú életre. Ha Felséged egyszer kegyeskednék velem jönni egy kis kirándulásra s méltóztatnék megfigyelni, hogy a gyerekek, az ifjak, a meglett emberek és az öregek milyen titkolt áhítattal lesik az én szavamat s hogy ragyog mindenkinek az arca, ha én hosszú életet jövendölök, Felséged azt méltóztatnék mondani, hogy igazam van, mikor azt mondom, hogy: mindenki életének az a legfőbb célja, hogy sokáig éljen a földön!

A vén Sas nagy érdeklődéssel hallgatta a

Kakukot s kegyesen kijelentette, hogy szívesen kirándul majd egyszer vele s megfigyeli jósló kiáltásainak jellemző s emellett mulatságos hatását. Az ügyes Kakuk felbátorodva, addig dicsérte a szép időt, a kellemes levegőt, amíg végre rábeszélte a vén Sast, hogy ne halassa a szórakoztató kirándulást másorra, hanem szálljanak ki együtt mindjárt a közeli erdőbe.

A Kakuk a vén Sast először ama tisztás felé vezette, ahol egy csomó gyerek lapdázott. Mikor a felleges magasságokhoz szokott Sas a lombos erdőben nehézkesen mozogva, valahogy mégis csak elhelyezkedett alkalmas figyelő helyére, a Kakuk kakukkolt egyet. Erre a gyerekek valamennyien kurjongatni kezdtek: «hány évig élek, mondd meg Kakuk?» A Kakuk nagy vígan vagy százszor odakiáltotta nekik, hogy: Kakuk! És az élet kezdetén levők boldogan hallgatták az erdei jószavát, mely az élet végét olyan beláthatatlan messzire lévőnek hirdette nekik.

A vén Sas kedvteléssel nézte a boldog gyerekeket.

Az erdei tisztásról átmentek a forrás völgyébe. Közben találtak a hazafelé igyekvő Kuvikkal, aki a vén Sas kitüntető meghívására örömmel csatlakozott hozzájuk. A forrás völgyében egy szerelmes pár sétált. Egy

kancsal, kajiafülű, nyeszlett legény, meg egy kócos, szemüveges lány.

A Kakuk egyet szólt.

E kínálkozásra a szerelmesek megkérdezték a Kakukot, hogy hány esztendeig fognak ők élni? A bőkezű Kakuk kettőjüknek legalább százhusz esztendőt ígért.

A vén Sas jól mulatott a boldog szerelmeseken, kikben semmi sem volt se ép, se szép, csak az az érzés, mellyel boldogan egymásra borultak.

A régi kőbánya táján, favágók dolgoztak. Mikor az erdő alján a Kakuk megszólalt, a munkában megfáradt emberek felvetették a fejüket s egymástól is titkolt áhítattal s rejtett örvendéssel hallgatták a még eljövendő sok-sok esztendőről való ígéretet és szemüknek elmerengő tekintetében felsugárzott a meggyarapodás, a kis ház, a tehén, a két hízó, a jobblét és a tisztos öregség serkentő reménye . . .

A forrás táján, ott, ahol a völgy már egészen megszűkül, a Kakuk megpillantotta az öreg erdészt, aki bizony már roskadozó lábakkal járta az erdőt.

A vén Sas, a Kuvik és a Kakuk megbúvtak a lombok között.

Amint az öreg erdész közelebb jött, a Kakuk megszólalt: kakukk!

Az öreg erdész hirtelen arrafelé nézett,

ahonnan a kakukszó szállt felé s e pillanatban meglátván a vén Sast, lekapta a fegyverét és rálőtt a Sasra. A Kuvik és a Kakuk észnélkül elmenekültek. A vén Sas pedig megtántorodott a faágon, azután esetenül vergődve, lezuhant a földre. Amikor ott elterült, legelőször is az jutott eszébe, hogy a sziklavára előtt ma megszólalt a Kuvik! Mielőtt azonban az így megjövendölt halát borzalma elöntötte volna szívét, jó távolról, de ugyancsak hangosan megszólalt a Kakuk: kakukk, kakukk, kakukk! A vén Sas a Kakuk biztató szavára melegedni érezte az élet reményét, boldogan beleseringatta magát abba a gondolatba, hogy voltaképpen meg se sebesült, csak leszédült a fáról s e balsamos érzéssel lehunyta a szemét — örökre!

A Kakuk meg, mint valami megbolondult kakukos-óra, szakadatlanul kakukolt s csak akkor hallgatott el, amikor egészen kimerülten, nem győzte már tovább.

— Látod, tisztelt barátom! — szólt a Kuvik, — ez egészen felesleges erőlködés volt! A vén Sas éppen ma mondta nekem, hogy ő nem babonás, így tehát hiába akartad utolsó pillanatait megvigasztalni.

— Kérlek, kérlek, — válaszolt a Kakuk, — nagyon tévedsz! Én nem a vén Sasnak kakukkoltam, hanem . . .

— Az öreg erdésznek?

— Nem, hanem saját magamnak! Mikor az a gyilkos ember felkapta az öldöklő fegyvert, egy pillanatra rám meredt puskájának a csöve s akkor én olyan közel tudtam magamhoz a halált, hogy lelki szükségét éreztem annak, hogy a saját jövővel szembe megerősítsem magamat.

— Hát te hiszel a saját jóslásodban? — kérdezte álméklodva a Kuvik. — Hát te is olyan babonás vagy, mint a buta parasztok?

— Barátom, — szólt némi gondolkodás után a Kakuk, — a halál olyan félelmetesen és rettenetesen nagy úr, hogyha távollétében s a háta megett igen bölcs és megfontolt nézetünk van is róla, akkor, amikor szemben állunk vele, bizony egyformán és pedig kivétel nélkül valamennyien olyan buták és babonások vagyunk, mint a legostobább paraszt!

A Kuvik, aki a balált eddig csak annyiba vette, mint akármelyik temetkezési vállalat igazgatója, igen elkomorodott és mélyen elgondolkozott. Nagy idő múlva aztán odafordult a Kakukhoz és igen szerény hangon így szólt:

— Ugyan kérlek: nem mondanád meg, hogy hát nekem mennyi esztendőm van még hátra?

— Oh, kérlek, igen szívesen! — válaszolt a Kakuk s bárha fáradt volt, százhusz esztendőt kikakukkolt a meghatott Kuviknak.

KÖNNYÚNEK TALÁLTATOTT...

Úgy öt óra felé járhatott az idő, mikor az utolsó búzatáblát megreszelték. Az intéző beleírta kis feketetáblás könyvecskéjébe a beírni valókat, elköszönt az ara tók bandagazdától s elindult az országút felé. A megreszelt tábla végén, az országút árkan belül, egy akácfa derekához kötött kantárszárral ott várta a hátsó lova. Az intéző nagy ravaszul azért kezdte e tábla részelését az országúti oldalon, s azért kötötte a lovát az akácfához, hogy a részelés végeztével feltűnés nélkül visszakerülhessen az országúthoz, s ott megvárhassa a postás gyereket, aki ilyentáiban szokta hozni a faluból minden másnap a leveleket. Aki menyasszonyától vár levelet, akármilyen komoly intéző is máskülönben, itt-ott bizony kieszel ilyen ártatlan fogást s boldogságát kedves szemérmességgel tetézetgi az ilyen titkolódzással, nem is sejtven, hogy a legutolsó kis kondásgyerek is tudja, hogy az intéző úrnak minden másnap miért akad mindig éppen ezen a részen dolga! Olyan kevés boldog ember van a világon, hogy a boldogság inkább szembeötlik, mint a nyomorúság.

Az intező, amint a búzakeresztek közt az országút felé ballagott a tarlón jó messziről észre vette, hogy az árokparton, az akácfa derekához támaszkodva, valaki ott ül a lova előtt. Minél közelebb ért, annál kevésbé tudta eltalálni, hogy kiféle, miféle lehet az az ember, aki frissen tépett akácfalevelekkel kínálgatta a lovát. Mikor már egészen közel járt, az ember megszólalt:

— Bocsánatot kérek, de amint itt elhaladtam előtte, a pejko okos szemeivel olyan melegen nézett rám, hogy nem tudtam szó nélkül tovább menni, s leültem ide mellé az árokpartra.

Az intező hirtelenében igazán nem tudta, hogy mit mondjon ennél okosabbat, s csak ennyit mondott, hogy:

— Igen?

Az ember talán ennyi választ sem várt, mert ahelyett, hogy az intezővel fűzte volna tovább a beszélgetést, a pejko-hoz beszélt:

— No pejko, én tudom, hogy az akácfa-lelél nem neked való eledel s csak játékból majszolod, ha majszolod, de hát valahogy . . .

A pejko erre persze nem szólt semmit, hanem a gazdája szólalt meg:

— Honnét tetszik jönni?

— Erről, — felelte az ember, s csendesen jobbfelé mutatott.

— S hová iparkodik?

— Erre, — válaszolt a kérdezett, s balfelé intett a fejével.

— Csak úgy neki a világnak? Cél nélkül?

— Igen, csak úgy neki a világnak, cél nélkül . . .

Az intéző világéletében sok vándorló embert látott már, de ilyennel még nem volt találkozása. Ez nem azon kezdte, mint a többi ágrólszakadt: most jött a kórházból, munkába megy, drága a vasút, s azért megy gyalogosan. Ez nem hazudik össze-vissza mindent, de különben ennek a külsője sem olyan még, mint az igazi csavargóké: inkább olyan, mint aki valamiért csak mostanában vadult el hazulról, s legfeljebb két-három hete csatangol. Ázott, gyűrött ruhája most kezd csak keshedni; a cipőjén, noha már rongyos, lukas, még látszik, hogy valaha kefet is látott, a kalapja kajla, foszlott, de még nem ment ki egészen a formájából. Az intéző sehogy sem tudta, hogy hová tegye ezt az embert: ki lehet ez, s miféle fergeteg verte ki az országútra? Valami bűnös, szerencsétlen, vagy bolond?

A szerelmesétől levelet váró boldog vőlegény azt gondolta magában, hogy amíg megjön a postásgyerek, elbeszélget ezzel a furcsa utassal. Leült hát az árokspartra.

— Tessék egy szivar!

— Köszönöm, nem élek vele.

— Pedig jó gondúzó!

— Meglehet, de nem próbáltam. És ha a dohányfüsttel elűzném gondjaimat, azt hiszem, furcsa vásárt csinálnék, mert akkor életemnek semmi tartalma sem maradna meg.

Erre nagy csend következett, csak a zabla csörrent egyet-egyet, amint a paripa azt ide-oda mozgatta a szájában. Kisvártatva az intéző újra kezdte a beszédet:

— No talán nem olyan fekete a világ, mint amilyenek látja! Én sok emberrel beszéltem már, olyannal, aki ezen az úton mentment valahová, — de egy sem volt ilyen keserű.

— Bocsánatot kérek, de azt hiszem, hogy Uraságod beszélt, mondjuk összesen négy-öt ilyen emberrel, a többivel szóba se állt, s azt gondolja, hogy a többi is olyan, mint az a négy-öt ember volt. Persze, ha bárki meglát egy vándorlegényt, mindenki azt gondolja, hogy: no ez is egy munkakerülő, vagy akasztófára való emberrongy, pedig lehet, hogy az a rongyos csak szerencsétlen, boldogtalan nyomorult, s talán nem is egészen az ő hibája vagy bűne, hogy az ami, s hogy olyan amilyen . . .

Az intéző, aki esténként édes anyjának eleitől végig fel szokta olvasni az újságot, most önkéntelenül a törvényszéki rovatban olvasott azokra a védbeszédre gondolt,

melyekben a védő urak dörgő mondatokkal a társadalmat teszik felelőssé minden gazemberért. No, — gondolta magában — ez bizonyosan valami olyan lecsúszott úrféle lehet, aki a maga bűnét a társadalom nyakába varrja s így tisztázza lelkiismeretének számadását.

— Hát én mégis csak azt gondolom, — mondta kis hallgatás után az intéző, — hogy mégis csak igaz az, hogy ki-ki a maga szerencséjének kovácsa.

— Persze, persze, — felelt erre az utas, — de ez csak azokra áll, akiknek műhelye, ülője, szene s kalapácsa van, de nem szólhat azokra, akiket a végzet nem teremtett kovácsnak. A kovácsok boldogok; ők tudják, hogy mi az ő feladatuk, de mit mondjon az, aki nem tudja, hogy voltaképpen mivégre született?

Az intéző úgy érezte most, hogy ez az ember nem bűnös, hanem szerencsétlen, s meleg részvétellel nézett rá, s mikor elhallgatott, szinte hevesen ezt mondta:

— Mivégre jött e világra? Mindenki azért jön e világra, hogy boldog legyen! Ez a cél! És a boldogságot az egész világgal szemben kiverekedheti magának az is, akinek nincs egyebe, csak a két keze!

Az utas ember erre nem szólt semmit, csak a jobb kezével csendesen átnyúlt a balkezé-

hez, így felemelte az egész balkarját s aztán szinte megvetéssel és gyűlölettel eleresztette. Az elsenyvedt, vézna, nyomorék kar tehetetlenül esett le oldala mellé, mint valami idegen holt dolog s a vértelen, száraz, vékony kézfej szinte koppant az aszú fűvön.

Az intéző eddig nem vette észre, hogy ez az ember nyomorék s most az első érzés, ami elfogta, az élő test undorodása volt a hulladarabtól. Azután az élő test háborgását elnyomta az élők lelkek részvétének melege, mely sietve jött feledtetni azt a riadt tekintetet, melyet a nyomorék talán észre se vett.

— No lám, — szólt az intéző megzavarodottan — még így sem lehetetlen kezdeni valamit! Nézze, mondja el nekem egészen őszintén, hogy mi bántja és mi hajtotta idáig? De ne most mondja el. Holnap. Én azt hiszem hogy ha csak szerencsétlen volt, én is segíthetek valamit. Nézze, jön a cséplés. A géphez kellene valaki, aki számba veszi a zsákokat. Jó egy pár hétig eltartana az a dolog. Ez is valami!

A postásgyerek a messzi távolban feltűnt az országúton. Az intéző felállt, eloldotta a lovát a fától, megigazította a nyeret s közben beszélt:

— Amott túl a fordulón, ott van a száldobosi csárda, holnap majd betérek oda; vár-

jon meg ottan. Ott majd beszélünk a dologról. Most már mennem kell, hozzák a postát! Az intéző felvetette magát a lovára, s aztán elindult jobbfelé. Az utas ember pedig, akit nagyon meglepett az intéző őszinte jósága, egy darabig elnézett utána, aztán lassan elindult a csárda felé.

II.

A fordulón túl, nem messze, csakugyan ott állt a csárda. Olyan volt, mint valami fakó képű vén paraszt, aki tréfából kemény kalapot tesz a fejére. Az alacsony, zömök falakon az illő nádtető helyett új zsindely-fedél díszelgett. A nagy tető úgy megnyomta az öreg falakat, hogy az apró ablak-szemek szinte pislogtak a súlyától.

Az utas ember mikor közelébe ért a csárdának, leheveredett az árokpartra, s messziről nézte a csárdát. Nézte, nézte, de bizony nem igen látta. Az igaz, hogy nem is az volt a szándéka, hogy lássa, hanem hogy meghányja-vesse magában: bemenjen-e s megvárja-e holnapig azt az urat, akivel az imént beszélt, vagy pedig anélkül, hogy bekukkantana a csárdába, tovább menjen az országúton, míg valahol utol nem éri az éjszaka.

Egész életét végig gondolta . . .

... A legelső gyerekkori emléke az volt,

hogy mint apró gyerekek, gömbölyű kavicsokat keresgéltek az Üllői-út végén s mikor ő lehajolt egy-egy kavicsért, születésétől nyomorék balkeze, mint valami tehetetlen lécdarab előre billent s tehetetlenül lelógott a földre. Két kislány összebújt s nagyot nevettek, hogy a Sós Jani balkeze milyen furcsán lig-lóg. Sós Jani szeme teleszaladt könnyel. Egy harmadik kis lány, aki észrevette, hogy őt valami bántja, odaszaladt hozzá, s megkérdezte:

— Szegény Jani, miért sírsz? Talán megütötted, s fáj a kezed?

— Igen, a kezem fáj, — felelte a boldogtalan gyerek, pedig nem a keze, a szíve fáj.

A ronda odúban, mely otthona volt, nem volt senki, akinek elpanaszolhatta volna fájdalmát. Az asszony, akit anyjának nevezett, talán nem is az anyja volt. Az anyja talán régen meghalt s ezzel az asszonnal csak úgy állt össze az apja. Ezt abból következtette, hogy az az asszony soha meg nem csókolta, meg nem simogatta, s mikor az apja, aki zsákhordó volt, meghalt s őt bevitték egy árvaházba, az az asszony sohasem adott életjelt magáról. Pedig, ha az anyja lett volna, talán csak megnézte volna legalább egyszer a fiát?! Vagy az édesanyja lett volna az az asszony, s azért nem becézte sohasem, s mikor a jótékonyság felfogadta, azért nem

törődött vele többé, mert szégyellte, hogy a fia nyomorék?!

A tiszta, nagy árvaházban hiába próbálta a rendszerbe szedett és szabályokba foglalt szeretet pótolni a pótolhatatlant. Semmiféle szép beszéd, semmiféle előírt jó bánásmód és semmiféle tisztos ellátás nem tudta Sós Janival elhitetni, hogy jobb dolog is lehet a világon, mint este lehajtani a fejünket az édes anyánk ölébe s úgy elszundikálni.

Az igazgató úr fia egy iskolába s egy osztályba járt Janival. A Lajos gyerek rossz tanuló volt. Az igazgató úr azt eszelte ki, hogy a gyerek Janival együtt tanuljon. Jani így bejáratos lett az igazgatói lakásba, oh, milyen boldog volt az árvagyerek a családi otthon levegőjében! Az első perctől kezdve tudta, hogy nem a szőnyegek, a képek, a függönyök, s a párnázott bútorok teszik olyan vonzóvá a szobát, melyben a Lajos gyerekekkel együtt tanultak, hanem a Lajos édes anyjának szelíd szemei, a hangja, ruhájának suhogása s áldott kezének érintése. Egyszer-egyszer Lajos anyja, mikor a leckeóra végével kezet csókolt neki, meg-megsimogatta az ő buksi fejét. Ilyenkor olyan boldog, s fenkölt érzéssel ment vissza társai közé, az árvák hálósobájába, mintha glória övezte volna homlokát.

Az osztálytárrsal való tanulás nem segí-

tett Lajos úrfin. Az igazgató úr utoljára is kénytelen volt instruktornak fia mellé egy segéd-tanárt felfogadni. Így aztán Sós Jani kimaradt a paradicsomból.

Hosszú, szürke, hideg esztendők múltán a nyomorék diák a tanítóképzőbe került. Ott is a legelső volt mindenben. Míg ép és egészséges társai, ha csak szerét teheték, folyton a városban barangoltak s ifjúságuk kincseit a lebukokban tékozolták el, ő egyre tanult, olvasott és gondolkozott. Itt kezdte gyötörni az a kérdés, hogy ha a természetben semmi sincs cél nélkül s nincsen véletlen vak-eset, csak szabály, törvény, rend és rendeltetés, miért kellett az elhatározó előrelátás parancsa szerint neki, az erős vállú zsákhordó fiának nyomorék balkézzelel jönni a világra? Azzal hamar tisztába jött, hogy semmi olyan cél elérése nem lehet hivatása, mely testi erővel érhető el. Azt is megértette, hogy fajfentartási rendeltetése sem lehet, hiszen az idétlenség folytatása nem lehet a természet akarata. Magányos tépelődései lassan-lassan arra a gondolatra vezették, hogy földi életének hivatása nem a saját személye boldogságának biztosítása, hanem annak feláldozásával a mások jóvoltára való folytonos törekvés. Ha az ilyen gondolat ostoba ember

fejében születik, ez azt fenhéjazóvá, törtetővé teszi, őt nyomta, s lesújtotta ez a gondolat, mert — legalább azt érezte — megadatott neki ama megmondhatatlan fogékonyság, mely az emberi társadalom szerves életének minden földi hatalmak felett álló törvényeit ösztönszerűleg megismerve, a zeismografnál is érzékenyebben megérzi a rétegek hírt adó rengését s a mélységek csodálatos erőinek titokzatos sistergő forrását. Azt hitte magáról, hogy ama boldogtalanok közé tartozik, akiknek látó szeme mélyebben belelát az emberiség életébe, s akiknek minden óráját megkeseríti annak a vakságnak és butaságnak fenhéjazása, mely nem képes megérteni a fejlődés kérlelhetetlen törvényeit s azok előrelátható szolgálata helyett balga kedvvel, vagy légvárákról álmodozik, vagy örült szenvedéllyel homokból épít rengeteg gátakat az okok okozatának árja ellen. Azokról a dolgokról, amiket tanult s gondolkozott, sohasem beszélt társaival; magába zárkózottan hallgatott. Hiszen ki az ördög hallgatta volna a komoly beszédet, akkor, amikor az ifjú élet kacagása hallik s a szívekben a jókedv bugyborékol?

Azt mindenki természetesnek találta, hogy Sós Jani a képesítő vizsgán a legkitűnőbbben felelt meg. Akik törődtek vele, azt jövendőlték, hogy állami ösztöndíjat fognak neki fel-

kínálni, hogy a tanítói kenyérkereset helyett bölcsészhallgatónak mehessen az egyetemre. Jó maga is erről álmodozott. Mikor az oklevelet kiosztották, s az övét nem adta át az igazgató, hanem behívta a hivatal-szobájába, mindenki bizonyosra vette *az* állami ösztöndíjat. Az igazgató pedig ezeket mondta neki: — Nézze kérem, ne értse félre, de egy kis baj van! Mikor én önt felvettem, a felvételnél szemet hunytam az ön testi fogyatkozása fölött. Úgy okoskodtam, hogy csak azért, mert a balkarja fejletlen, vézna, s használhatatlan, azért Isten ellen való véték volna ilyen igazán kitűnő fiatal ember elől, mint amilyen Ön, a tanítói pályát elzárni. Most a képesítő-vizsga után a miniszteri biztos nekem támadt, s leszedte rólam még a keresztvizet is, hogy hogy mertem én Önt egyáltalában felvenni, mikor nevelésügyi szempontokból lehetetlen béna tanítót alkalmazni?! Azt sem tudtam, melyik lábamra álljak, úgy nekem jött, de nekem, éreztem, nemcsak magamat, de önt is védelmezniem kellett. Elvégre csak nem lehet kívánni, hogy mikor ön a legkitűnőbb növendékünk volt, most kezdjen más pályára készülni! Valahogy kapacitáltam a méltóságos urat s ő megengedte, hogy kiadhatom önnek az oklevelet, ha becsületszavára megígéri, hogy az államhoz pályázni nem fog, s feleke-

zeti vagy községi iskoláknál is csak valami kisebb faluban keres alkalmaztatást.

Sós Jani valahogy kitántorgott az igazgató szobájából, s titkon elsiratta azt az embert, aki társadalomtudományi tanulmányokról, könyvekről, tudósok s államférfiak nagy terveket és eszméket fontolgató tanácskozásairól álmodozott, s akit most imhol meghalni, az Életbe számúztak

*

Szedres olyan rongyos kis község az Isten háta mögött, hogy Sós János igazán megfelelt a méltóságos miniszteri biztos úr óhajtásának azzal, hogy odahúzódott.

A legközelebbi vasútállomásról egy komor őszi délután gyalog indult új otthona felé. Amíg az országút szutykos sarát taposta, lelkéből a bús gondolatok úgy elszálltak, mint ahogy közeledtére a varjak itt is, ott is felkerekedve messzire elszárnyaltak az útszéli fák tar gallyai közül. Valami megnyugvás érzése melegítette: imhol, tehát az a rendeltetése, hogy a föld népének körében egyenesse az emberi boldogságnak útait! Nagy, szép, szent hivatás!

Szedresen háromféle felekezet is van, ennek folytán semmiféle templom nincs a községben. Pap sincs. Az iskola: községi iskola. Az új tanító hát a jegyzőhöz igyekezett.

A jegyző a ki egy kicsit ma is kapatos lehetett, nagyon mogorván fogadta.

— Hát maga az, aki ide akarja eltemetni magát?

Sós János valamit mondani akart arról, hogy ő szereti a maga hivatását.

— Jó, jó! Most, hogy a kezét látom, már most értem, hogy miért pályázott ide. Tudja, hogy senki más nem pályázott?! A maga helyébe én inkább elmennék verklisnek, de ide nem jönnek. De ez a maga dolga. Majd maga is rájön, hogy milyenek itt az emberek, nemcsak itt, hanem az egész járásban, az egész megyében. Miska, hozz bort!

A Miska gyerek egy kancsó bort hozott. A jegyző megkínálta az új tanítót.

— Köszönöm, én nem iszom sohasem.

A jegyző erre nagyot nézett, kihörpintette a maga poharát s aztán nevetni kezdett.

— No, majd iszik még, tisztelt úr! Ne féljen, majd rákap! És sajnálni fogja, hogy előbb nem kezdett hozzá.

A jegyző felhörpintett még egy-két pohár bort s aztán elkezdte szidni a parasztokat, főszolgabírókat, az alispánt, a főispánt, a megyebeli jegyzőket, a pénzügyigazgatókat s mindenkit, akivel csak egy jegyzőnek dolga lehet. Sós János szomorúan hallgatta az ittas ember szavait: ezekből megértette, hogy olyan szerencsétlennel ül szemben, aki az egész

világgal meghasonlott s a maga nyomorúságáért mindig másokat hibáztat. És Sós János eltűnődött azon, hogy amikor az egész országban, ha egyáltalában van, talán csak két-három ilyen jegyző akad, miért rendelte a végzet, hogy éppen ő kerüljön egy faluba, egy ilyen emberrel, akit bizonyosan csak azért nem kergettek még el a pokolba, mert hat kis gyereke van!

A jegyző hamar elázott egészen. Nehezen forgott a nyelve. Aztán lassan elunta a dolgot s kikiáltott a szomszédaszobába:

— Miska! Gyere, vezesd el a tanító urat az iskolába, itt a kulcs!

A Miska előkerült, s a ködös, sötét utcán elvezette az új tanítót az iskolaépületbe.

A tanítói lakás lakatlan, üres volt: a meghalt tanító özvegye már haza költözött az apjához. A Miska, mikor megmutatta, hogy melyik az iskola, megfordult s haza ment. A tanító magára maradt, az üres ház udvarán a sötétben. Egy darabig tapogatott ide-oda, hogy talán egy kis szalmát talál valami zugban, de aztán, hogy minden keresés hiábavaló volt, kilépett az utcára.

Az egész falu aludt már, csak messze, az utca vége táján szűrődött ki egy kis fény az útra valami ablakból.

Odabotorkált.

A kocsmában világoltak. A zsidó kocsmá-

ros, meg a felesége zárás előtt rakosgattak, rendezgettek, s ugyan nagyot néztek, mikor beállított az ivóba. Elmondta kicsoda, micsoda, s szállást kért. A kocsmárosék azt mondták, hogy legfeljebb itt az ivóban csinálhatnak neki ágyat. Azt is köszönte szépen.

Mikor az egymás mellé tett három lócán elkészítették a szegényes fekvőhelyet, a kocsmárosék magára hagyták. Egy kisidő múlva visszajött a kocsmáros egy párnával.

— A Málcsi még ideadta a párnáját!

Mikor a fáradt ember ráhajtotta a fejét a párnára, arról akart gondolkodni, hogy mi lesz holnap, meg holnapután, de fegyelmetlen gondolatai mindig Málcsihoz tértek vissza. Málcsi? Ez bizonyosan a leányuk. Nagyocska lány lehet, hiszen a kocsmárosék már öreg emberek és jó lélek lehet ez a Málcsi, ha egy ismeretlen embernek odaadta a vánkosát. Sokáig vergődött így álmatlanul, aztán, hogy elfojtsa magában a fiatalság lázadozását, önkínzó kegyetlenséggel izmos jobbjaival odahajtott a tehetetlen hideg balkezét dobogó kebelére. Ettől aztán elcsendesedett, s élete rendeltetésének komoly feladataira gondolva lassacskán elszenderült. Hanem az álmodni nem lehet elhessegetni: bizony mégis csak Málcsiról álmodott. Reggel csak annyira emlékezett, hogy valami tarlón jártak együtt búzakeresztek közt. A leány arcára nem emlékezett.

Másnap délben látta meg Málcsit először. Akkor úgy tetszett neki, hogy csakugyan az álmkép is ilyennek mutatta! Arról beszéltek, hogy melyik parasztasszonyt fogadhatná fel az új tanító gazdasszonynak, hol és mikor lehetne egy ilyennel megegyezni, s amíg erről beszéltek, a tanító folyton arra gondolt, hogy milyen más ez a lány, mint a városbeli társainak nagy része, kiknek szeméből a testi élet léha örömei után való törhető vágy ordít világgá. Ez a lány úgy néz rá, mintha évezredes gyász fájdalmában titkon síró szemei azt mondanák: óh, én emlékszem rád, hiszen én láttalak, mikor Jézus a jeruzsálemi templom pitvarában megérintette a te megszáradt kezedet s én tudom, hogy igaz hitednek ereje által béna kezed erősebb a hitetlenek minden erejénél! . . .

Üres kamrához nehéz gazdasszonyt kapni.

A tanító másfél hónapig a zsidó kocsmároséhoz járt enni. Máskülönben nem szoktak kosztot adni, de a tanítót megsajnálták; hiszen ha fel nem fogadták volna, nem tudott volna mihez fogni abban a rongyos faluban.

Málcsi és a tanító sokszor voltak együtt. De sohasem beszéltek másról, mint a mindennapi közönséges dolgokról, s a tanító úgy érezte mégis, mintha Málcsi neki a — testvére volna.

Aki meleg családi otthonban nőtt fel, nem is sejti, hogy milyen boldog érzés, ha a világban egyedül álló ember testvérré talál. A tanító szívében szelíd boldogság sugárzott s ezen a kis boldogságon éldegélve, sokszor el is felejtette azokat a nagy s nehéz gondolatokat, melyek hivatásának terheként nyomták, s olykor föl-fölvillant lelkében az a gondolat: nem azért rendelte-e a végzet ide, hogy e testvéri szeretetben a családi boldogság részese legyen?! Másféle szeretetre, szerelemre, nem, nem, sohasem gondolt. Legalább ő azt hitte, hogy nem gondolt, mert nem akarta észre venni, hogy mikor magában olyan nagyon tiltakozik ez ellen és száz okot hoz fel ilyen képtelen gondolat megfojtására, már az akkor él, lobog és küzködik. Málcsi olyan volt vele mindig, mint a legelső napon. A szemei nem mondtak többet, mint akkor, de ha a tanító rideg lakásában éjszaka a Málcsi tekintetére gondolt: szépen nyíló sárga rózsákat látott a sötétben, s halkán szóló hárfáknak messziről szálló hangjait hallotta . . .

*

A dologtalan téli napok délutánjain megnépesedett az ivószoba. A parasztok eleinte bizalmatlanul pillogtak a tanító felé, aki ebéd után olykor ott maradt, — aztán meg-

szokták, s utoljára egészen szabadon beszéltek előtte bajaikról, s legfőképpen arról, hogy mit, s hogyan kellene csinálni, hogy ők is boldogok lehessenek, ne csak az urak, a papok, a hatalmasok?!

A tanító eleinte hallgatott. Egyszer aztán ő is beleszólt a beszélgetésbe:

— Nem jó nyomon játnak kendtek. Rossz helyen keresik a boldogság kulcsát. Messzire keresik, pedig közel van. Mindenkinek a szívében van! Gondoljanak csak kendtek vissza arra, hogy mikor voltak boldogok: gyerekkorukban, a családi szeretetben s legénykorukban a szerelemben! Mi teheti tehát minden korban boldoggá az embert? Semmi más, csak a szeretet, az a nagy szeretet, ami keblére öleli az egész világot. Ez a szeretet: a felebaráti szeretet. Ezt hirdette Krisztus Urunk és nincsen, s nem is lehet más eszköze az emberek boldogságának!

Egy vén paraszt megmordult erre:

— Felülről kellene azt a felebaráti szeretetet kezdeni, uram, nem pedig nekünk el-esett, nincstelen szegényeknek!

A tanító szeme felragyogott erre a közbeszólásra, mely szinte kívánsága szerint jött, hogy gondolatait először hirdethesse hangosan:

— Nem jól mondja, bácsi! Igenis, az el-esett, nincstelen szegények szívében kell leg-

előbb a felebaráti szeretetnek felfakadni és éppen onnét kell kiáradnia mind. az egész világra! Ezer, tízezer ember, vagy egy millió úr és gazdag hiába látja be, hogy a felebaráti szeretet válthatja meg a világot, ha a százmillió nincstelen, elesett ember lelkében keserű gyűlölet ég és alacsony irigység és szilaj harag tüze lobog. Az Óperenciás tenger sós vizébe hiába öntenénk egy millió mázsás mézet, csak sós lenne a nagy víz! A százmilliók szívéből kell kivetni a gonosz indulatokat, melyek a porból lett testi ember alacsonyságából fakadnak, a százmillióknak kell azt hirdetni, hogy minden ember felebarátom, s minden felebarátomat szeretem: aki úr, az is felebarátom, aki gazdag, az is felebarátom s hozzám hasonlatos, mert ha az én testem rongyokba van is burkolva, ha én szegény vagyok is, Istennek teremtett szép világában nem ez a fontos, hanem az, hogy mindnyájunkba egyforma lélek leheltetett, mely mindenekfelett való kincs! Gondolják el kendtek, ha az egész világon minden szegény ember igaz lelke szerint szeretné azokat a felebarátait is, akik előkelőbbek, gazdagabbak, hatalmasabbak, — hol van az az előkelő, gazdag, s hatalmas, aki a szeretetnek ebben az áradásában azt tudná mondani, hogy: az én szívem kőből van és én nem szeretlek titeket! Ha a gyűlölködés keserősége

helyett éppen a szegények, éppen a nincstelenek, éppen a kezük munkája után élők lelke megtelnék a felebaráti szeretet fényességével és melegével, mi az, amit ennek ellenébe lehetne szegezni? A gyűlölet? a büszkeség? a kapzsiság? akármiféle érdek? Ugyanugyan! Hát, ha kisüt a tavaszi nap, melyik jégcsap tud megmaradni az ereszen?! Ne szidják hát kendtek a világot, hanem ha jobb világot akarnak, a felebaráti szeretet lángját élesszék saját szívükben, a gyermekek szívében mind, de mind és akkor megjön a békés boldogságnak várva-várt ideje! De itt kell kezdeni bácsi, itt lent! Alul, mint a házépítést! És itt kell kezdeni kendteknek, magyaroknak, mert ha a magyar megvédte a világot egykor a török ellen, most az kell, hogy a magyar védje meg a megőrült világot a maga őrvongései ellen! Annak a népnek kell kezdeni ezt, amelyiknek legjózanabb a feje s a legaranyosabb a szíve: a magyarnak! Annak a népnek kell kezdeni a felebaráti szeretet erejével a világ megváltását, amely nép megcsúfoltatott és keresztre feszítettett, mint maga az Úr Jézus! . . .

A parasztok nagy csendben hallgatták e szavakat s a fakó arcok durva vonásain valami új megérezés titkolni próbált szelídsége ömlött el s a szemekben a megsejtett igazság komolysága fénylett. Olyanok voltak, mint

a felleges égbolt, melyen egy kis darab kékség itt-ott kikandikál. Ezek a kis kékségek mutatják, hogy az ég magas és tiszta és a földnek páráiból felszállt fellegek nem sötétíthetik el örökre!

Mikor a tanító elhallgatott, jó darabig senki sem szólt semmit, s a kocsma füstös ivójában szinte áhítatos csend volt.

A toronyban megszólalt a hétórai harangszó.

A parasztok komoly lassúsággal felszedelőzködtek. Egy sem tett semmi megjegyzést a tanító szavaira, egy sem mondta, hogy igaza van, egy sem mondta, hogy nincs igaza, azt sem mondta senki, hogy köszönjük, csak a paraszti tiszteletadás legnagyobb jeléül egyenként kezet nyújtottak a tanítónak, csendesesen jó éjszakát kívántak s egymás után elballagtak.

Mikor az ivó kiürült, Málcsi odaült a tanító asztalához.

— Óh, de boldog lehet maga, — szólta a leány — hogy ilyen szép gondolatai vannak, öröm volt hallgatni! És én megértettem!

A tanító a szemébe nézett a lánynak, s egyszerre valami tüzes vérhullám futotta el tekintetét, jó darabig nem tudott szólani. Arra gondolt, hogy: lám. talán az sem cél nélkül való, hogy ez a lány megértette az ő lelkét?! Aztán, mikor ez a gondolat már-

már azokról a bolond reményekről és eszeveszett lehetőségekről kezdett sugdosni vágyó szívének, melyek abban tudattalanul, akarata ellen már hetek óta titokban ébredtek, hirtelen ráesett tekintete elsenyvedt balkezére s felriadt a való életre.

— Ne gondolja, — szólt aztán keserűen — hogy az ilyen gondolatok boldoggá is tehetnek. Az ilyen gondolatok nem adhatnak boldogságot. Csak a valóság adhat boldogságot. Lássa, maga igazán boldog: fiatal, szép, egészséges, jó szülei vannak. Most is boldog, s még boldogabb lesz, ha majd eljön érte az a valaki! . . .

Málcsi maga elé meredt, s halkán válaszolt:

— Óh, maga nem tudja, milyen egy falusi zsidólánynak a sorsa. A legutolsó parasztlány is ismeri azt a legényt, aki elveszi, mi meg egyedül élünk olyanok között, akik bennünket nem szerethetnek, aztán eljön csakugyan valaki, akiről nem tudunk egyebet, csak azt, hogy Rahón kocsmáros, vagy Száldoboson szatócs és megelégszik hétezer forint hozománnyal és el kell vele menni! Igen, el kell vele menni . . .

Sós János ránézett a lányra, aztán a maga balkezére 's hangtalanul azt suttogetta:

— El kell vele menni ... El kell vele menni . . .

Valahogy akadt egy vénasszony, aki beállt a tanítóhoz gazdasszonynak s így nem kellett nap-nap után a kocsmába mennie. De olykor-olykor mégis elment oda s azt hazudta magának, azért megy, hogy a parasztokkal beszélgethessen ott. Hiszen el is beszélgetett azokkal, de a szeme mindig a lányt nézte s bár nem akarta, mégis egyre azt fürkészte volna, hogy mit mondanak annak a szemei? Azok pedig azt mondták, hogy: hiszen mi már régen ismerjük egymást s talán sohasem is volt olyan idő, amikor nem ismertük volna egymást és ha megjön az az ismeretlen, akkor azzal még is el kell menni . . .

Egy nap a Miska, a jegyző úr fia, az egész iskola fülehallatára ezzel állt elő:

— Azt parancsolja az édesapám, hogy iskola után jöjjön fel hozzám.

Ebből az üzenetből Sós János megértette, hogy a jegyző úr részeg és dühös. Csakugyan nem csalódott. Mikor belépett a jegyző úr hivatali szobájába, az úgy vágta hátra magát karosszékében, mint egy haragos király s úgy forgatta a szemeit, mint egy részeg gányó.

— Hát mi a fészkes fenét beszél maga ezeknek a бүdösöknek? Külön prédikációkat tart?

— De kérem, hiszen Krisztus . . .

— Csitt! Hallgasson! Akkor beszéljen, ha kérdezik. Felebaráti szeretet?! Ostoba be-

széd!! Emberszeretet?! Talán megkótyagosodott maga?! Igyék a paraszttal együtt bort, pálinkát, igyák le magukat ott a kocsmában, akár mindennap. Egy szót se szólok! De ne prédikáljon nekik s ha már beszél, beszéljen a paraszttal a föld áráról, a disznókról s az esőről, de ne ilyen ostobaságokról. Emberszeretet?! Buta beszéd! Van én nekem elég bajom a főszolgabíróval, meg az alispánnal. Ha maga itt ilyen ostobaságokat csinál, azok a gonoszok még ezt is rám kenik! Nem adok ugyan semmit sem rájuk, de azt az egyet nem tűrhetem el, hogy azt mondhassák rólam, hogy nem tudok alárendeltjeimnek parancsolni! Azt tudok! Parancsolok is! A vármegyében is nagyobb rendet tudnék tartani, mint a főispán! Mert az én kezem vas kéz! Ütni is tudok, ha ez kell! Hát csak ezt akartam magának mondani! És most elmehet!

Az így megleckéztetett ember szó nélkül kiment a szobából. Mit kezdjen részeg előljárójával, akiről azóta már tudta, hogy ha italos mint valami háborodott csakugyan üt, tör, zúz, tombol s féktelen, vad, szinte őrzöngő kitörései nemcsak vézna feleségét, s gyerekeit, hanem mindenkit rémületbe ejthettek, akinek ilyenkor akadt dolga vele.

Mikor az ablak alatt elhaladt, még hallotta, hogy odabent a jegyző úr ittassan,

hogy beszél magában s bogy hajtogatja, milyen vaskezű főispán lenne ő belőle.

Másnap este egy vén paraszt beszélgetés közben ilyenformán okoskodott:

— Hát jó uram, mind szép, amit nekünk mond, de az a porból lett ember teli van ám hibáival s akárhogy akarom én minden felebarátom szeretni s mindenkinek mindent megbocsájtani, bizony ha felágaskodik bennem az indulat, akkor ami nem megy, az nem megy uram! Aztán mégis az én hibám volna az, hogy a véremnek nem tudok parancsolni? Hát ha egyszer már ilyennek születtem, én nem felelhetek érte!

— Nézze bácsi, amikor kend született, nem tudott sem járni, sem beszélni, s megtanult járni is, beszélni is. Hát azt is meg kell tanulni, hogy az ember indulatai engedelmeskedjenek a lelke parancsának!

— Aztán, lehet az?

— Persze, hogy lehet!

— No, no, — hümmögött kételkedően az öreg és sunyin Málcsi felé nézett.

A tanítónak feltűnt ez a tekintet, de nem értette meg akkor, hogy mit jelent. Azt gondolta, hogy véletlenül esett.

*

Aratáskor egy napon az öreg Sikérné, a féllábú koldusasszony rossz mankójával este-

felé ott bicegett el a tanító háza előtt. A tanító a kapuban álldogált s megszólította a vén asszonyt:

— Hova, hova, néni?

— Tallózni megyek. Megengedték, hogy az elhullott kalászokat összeszedjem, de keservesen megy a dolog, mert a mankóval nem tudok lehajolni, így hát féltérden csúszva kell végig vonszolni magamat a szúrós tarlón.

A nyomorék tanítót mélyen megindította e nyomorúság.

— No néni, várjon, majd összeszedek egy pár gyereket, aztán együtt kimegyünk s segítünk magának.

Egy fél óra múlva a tanító az öreg, sánta Sikérnével, s egy csapat gyerekekkel, akik a vakációban is szívesen hajlottak tanítójuk szavára, a földek felé indult a nagy utcán. A kocsmá ajtajában kint állt Málcsi.

— Hova mennek így csapatosan?!

A tanító elmondta, hogy hova igyekeznek.

— No. én is megyek segíteni! — szólt Málcsi, s elindult velük.

Amint végig mentek a falun, s egy-egy udvarból kíváncsian utána néztek a kis csapatnak, bizony nem jutott az eszébe közülök egynek sem, hogy csakugyan furcsa karaván voltak: egy sánta koldusasszony, egy zsidólány, egy félkezű tanító s egy csomó parasztgyerek.

A földekre megérkezvén, keresgéltek és szedegették az elhullott kalászokat a koldusasszonynak. A tanító maga is hajladozott. Amint a balkeze meg-megbillent, önkéntelen eszébe jutott az az idő, mikor az Üllői-út végén gömbölyű kavicsokat szedett s a két kis lány kinevette. Lám ez a lány nem nevette ki!

Egyszer csak kocsizörgés hallatszott. A tanító kinézett az útra: abból, hogy a lovak felvágva jöttek, nyilván látta, hogy részeg ember hajszolja a lovakat. Csakugyan, amikor közelebb értek, megismerte, hogy a jegyző, meg a bíró ülnek a kocsin s mind a ketten részegmódra ide-oda dülnek az ülésen. Közelebb érve, valamelyikük meglátta a tanítót, meg az egész csapatot. A kocsi nagy hű-hóval megállt az úton.

— Hé! hé! —kiáltott a jegyző, —mit csináltok ott?! Gyere ide, hé, te, tanító!

A tanító azt gondolta, ilyenekkel legokosabb nem kötekedni, odament hát a kocsihoz, s illedelmesen, mintha észre se vette volna, hogy részegekkel van dolga, megmondta, hogy az öreg Sikérnének jöttek segíteni, mert hiszen nyomorék a szegény.

A részeg jegyző durván felkacagott:

— Hahaha! Az egyik nyomorék segít a másik nyomoréknak!

A tanító arca vérvörös lett, a szemei szik-

ráztak, de nem szólt semmit. Lehajtotta a fejét, hogy ne is lássa ezeket az állatokat. Eszébe jutott az a vén paraszt is, aki mikor az önfegyelmzésről volt szó, azt mondta, hogy: no, no!

A jegyzőt úgylátszik, csak tüzelte ez a túrtöztetés, ordítani kezdett:

— Még a gyerekeket is elrontod! Szép példát adsz a zsidó rüfkéddel! Pfuj! Vedd le a kalapod, ha előljáród előtt állsz!

A részeg jegyző kihajolt a kocsi ülésből, s botjával leütötte a tanító fejről a kalapot. Erre a tanító elfelejtette minden tanítását, a felriadt férfit elöntötte a fékezhetetlen indulat, elkapta a botot, s úgy végig vágott a jegyző fején, hogy annak orrán, száján eleredt a vér.

A bíró ordított:

— Gyilkos, lator, faluszégyene! Zsidó rüfke szeretője! Pfuj, pfuj!

A bot újra suhogott és a bírót is elöntötte a vér.

A lovak megriadtak, elkapták a kocsit és elszáguldottak a megvert előljárókkal a falu felé. Messziről is hallott még az ordítás:

— Meglakolsz kutya! Még ma kitakarodsz! Mehetsz a rüfkéddel! Vasra veretünk!

A kalászt szedő kis gyerekek rémülten szétszaladtak, s ki merre látott, riadtan kocogott haza felé.

Sikérné jajveszékelt a mennyire tőle kitelt, sietve elbicegett.

Málcsi halotthalványan a kukoricás szélebe húzódott.

A tanító odament hozzá, s mondani akart neki valamit: talán azt, hogy ő innét már most elmegy, el kell mennie. Talán búcsúzni akart, talán mentegetni akarta magát, — de nem tudott semmit se mondani, mert amint a lány csendesen rávetette a szemét, a régi megértés helyett azt olvasta ki mélységesen bús tekintetéből: óh, te nem vagy az az ifjú. kinek elszáradt kezét a jeruzsálemi templom pitvarában az Úr Jézus megérintette s a te hited bizony nem tartott meg tégedet!

A lány előtt állva, jobb keze fején a megvert emberek kifröccsent vérenek piros foltjait vette észre. Ettől egészen megszedült, úgy, hogy maga se tudta, hogy vált el a leánytól. Arra emlékszik, hogy véres kezét nem merte búcsúzásra odanyújtani, de másra nem emlékszik. Lehet, hogy csak úgy szó nélkül tántorgott be a kukoricásba, s mint a gép, önkéntelenül ment, ment előre. Arra eszmélt fel, hogy a teli hold nézett le rá, s gúnyos mosolya azt mondta neki: óh, óh, te szerencsétlen, miért tépelődtél, hogy mi végre rendeltetél e világra, hiszen látod, hogy én sem tudom, miért járom az ég országútját?

mény az, ha őt megfosztom gondolkodási képességétől?!

Körülbelül két hete már, hogy így tengődve ment-ment cél nélkül. Eddig legfőképpen azon iparkodott, hogy ne gondoljon semmit a múltra, s a jövőre. A pálinka ebben jó segítség volt!

Most, hogy az intézővel beszélgetett, felébredt benne megint a régi ember s végiggondolván élete történetét, azon tépelődött, hogy bemenjen-e a csárdába s megvárja-e ott a holnapot. Hát feltámadhat a megholt lélek? Vagy lehet élni élő lélek nélkül? Akadhat olyan ember, aki igazán szereti felebarátját, vagy az intéző szívét is csak a szánalom vagy a részvét fogta el, mely mint az igazi felebaráti szeretet halvány pótléka, voltaképpen csak ideig-óráig tartó s igazán felemelő sohasem lehet, mert öntudatlanul mindig leereszkedő, s a maga jobb helyzetére gondolva, még titkon ujjongó is!

III.

Másnap az intéző beszólt a csárdába.

A nagy ivóban nem volt vendég, csak a csárdás-gazda, meg az a kifestett, vénülő «menyecske» volt ott, aki Vénusz útszéli ol-tárának papnői közé tartozott.

— Nem járt itt az este egy olyan elvadult úrféle? — kérdezte az intéző.

— De igen, — felelte a kocsmáros — itt volt biz az, furcsa egy ember!

— Hát mit csinált?

— Kérdezősködött a tekintetes úr felől, hogy a tekintetes úr kiféle, miféle. Hát mi csak jót mondhattunk. Aztán kérdezte, hogy magányosan tetszik-e élni? Erre mondtuk, hogy nem, mert itt van az öreg tekintetes asszony is, s megmondtuk azt is, hogy a tekintetes úr vőlegény. Ettől fogva aztán *nem szólt, hanem pálinkát kért. Látszott, hogy nem ízlett neki, de nyakalta. Sokat ivott. Ez a bolondos menyecske megszánta, mert látta, hogy valami bánata lehet. Hát mellé ült és szölongatta. Az ember egy darabig nem törődött vele, de aztán, mikor már a fejében volt az ital, átölelte jobbkezével, a fejét a vállára hajtotta s csendesen sírdogált. Alig lehetett megállni nevetés nélkül, mert hol az anyjának, hol a hógának, hol a feleségének nevezgette ezt a menyecskét. Elszáradt balkeze meg tehetetlenül, mint valami útmutató, úgy lógott lefelé, a földfelé, mintha csak azt mutatta volna, hogy utoljára csakugyan mindnyájunknak arrafelé lesz az útja. Aztán egyszerre felkászolódott, kifizette a pálinkát, kilődult az ajtón, s elment. Maradt még vagy három koronája . . .*

— Elment?

— El az, uram, nem is köszönt se nekem, se az anyjának, se a húgának, se a feleségének, már mint tudniillik ennek a menyecskének se!

A kocsmáros nagyot nevetett ezen a mondasán.

Az intéző nem nevetett vele, valami köszöntést morgott, aztán kiment a csárdából. A csárda előtt megállt, s elnézett az országúton, messzire. De bizony híre-hamva sem volt már akkor annak a bús embernek, aki bár nagy hivatásról álmodozott, úgylátszik, nem egyébre született, csak arra, hogy majdan elporladó szívéből valami árokparton katángkóró nőjjön, melynek kék virága úgy nézeget majd fel az égre, mintha azt szeretné megtudni, hogy voltaképpen mivégre rendeltetett ő az országút porába és mert erre választ nem kap, szomorúan elszárad s a legelső széllel nekiszalad a világnak, s addig szalad, addig szalad, míg az eső, vagy a hó el nem rothasztja valahol.

Péter-Pál napján délután a sánta kisbíró beállított Antalékhoz.

Az udvaron nem volt senki. A kisbíró odabicegett a pitvarajtóhoz és bekiáltott:

— Nincs itthon senki?

A kiáltásra a félszer felől az öreg Antal jött elő.

— Nincs itthon az István? — kérdezte a kisbíró.

— Nincs itthon, de mindjárt jön! Elment a boltba sóért, ha ugyan kap. Holnap mennek aratni, ezért kellene a só.

A sánta kisbíró megköszörülte a torkát, fel-fel rángatta a félvállát, mint aki éppen nem örül annak, hogy rossz újságot kell mondania, de nagy kerülővel mégis csak elkezdte:

— No, holnap pedig aligha megyén az István aratni.

— Már miért? — kérdezte az öreg, s nagy, bozontos, fehér szemöldökei alól világoskék szemei valami kis gyerek ártatlanságával tekintettek a kisbíróra.

— Hát azért — felelt a hivatalbeli ember elfogódottan, lassan, — mert az Istvánt behítták katonának! Itt az írás.

Az öreg Antalnak a váratlan hírre mintha egy kicsit megrezzent volna a feje, aztán végig simította a homlokát és megnyugodva, csendesen mondta:

— Ha ez a parancsolat, akkor elmegy István katonának.

A kisbíró, bárha ismerte jól a nazarénusokat és különösen jól ismerte az öreg Antalt, sehogyse tudta elhinni, hogy minden szó nélkül bele lehet nyugodni az ilyen dologba. És hogy legalább így könnyítsen az öreg hívő lelkén, ő maga kezdett méltatlankodni:

— Hatvanötben született! Sose volt katoná! Most vénségére sorozták be és most meg már elviszik! Ez már még se járja!

Az öreg hívő nem szólt semmit.

— Aztán tudhatnák azt is, hogy István is hívő s nem fog fegyvert — morgott tovább a világi felsőség ellen a kisbíró — és hát mit akarnak vele?! Ha nem fog fegyvert, föbelövik, vagy bezárják örökre? Hát ezzel aztán már megnyerik a háborút?!

Az öreg csendesen megszólalt:

— Ne lázadozz ilyen beszéddel, mert: minden jó, amit az Úr teszen, és az is meg van írva, hogy: Amit én cselekszem, most te azt nem tudod!

A sánta kisbíró erre elhallgatott; egyszer-kétszer fel-felrántotta fél vállát, aztán elköszönt. Amint a kis kapun kilépett jobbfelé

végig pillantott az utcasoron és meglátván, hogy István kijött már a Konyecz boltjából, balfelé vette útját. Azt gondolta magában — jobb ha az öreg hívó maga mondja meg fiának ezt a rettenetes dolgot, ami annak talán egy a biztos halállal!

Antal István nyugodt járással és nyugodt lélekkel ballagott hazafelé és hazaérkezvén, olyan csendesen nyitott be a kis kapun és olyan illedelmesen lépett be az udvarba, mint más tisztességes ember, ha idegen helyre megy.

Az öreg Antal az eperfa alatt ült a lócán.

István a szokott szóval tisztességtudóan úgy köszönt az apjának, mintha nem dere sedő fejű embernyi-ember, hanem csak kisgyerek lenne, s mintha nem egy fertályórával azelőtt ment volna el hazuról.

— Gyere ide István és szólítsad ide a feleségedet is.

Teréz az ura hívására előjött a házból.

— Éppen a kenyeres ruhát szedtem rendbe, meg a szűrt, hogyha holnap megyünk az aratókkal, minden rendben legyen!

— Hát fiam, — szólta az öreg — a megpróbáltatás ideje imhol eljött! Itt járt a kisbíró, cédulát hozott, hogy neked fiam holnap hajnalban be kell rukkolni. Ha az Úr rendelte . . .

István felvetette a fejét Teréz, mintha

lelkében egy pillanatra elalélt volna a hívő s csak az asszonyi aggódó szeretet kapott volna lángra — valami nehezen elfojtott sikoltással az ura vállára borult.

Az öreg tovább beszélt:

— Atyámfia, most jusson eszetekbe, amit a mi Urunk Jézus Krisztus mondott: Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterheltettek és én megnyugosztalak titeket. Vegyétek fel az én igámat és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok és találtok nyugodalmat a ti lelkeitekben, mert az én igám gyönyörűség és az én terhem könnyű . . .

A testi ember riadását hamar legyőzte a lélek hitének csodálatos ereje és a három hívő egy kis idő múltán megnyugodtan, szinte elfogódás nélkül beszélgetett már.

— Akkor, még most benézek — szólott István — Kovácsékhoz, meg a Szondi tanyára, a gyerekektől elköszönni s hajnalban indulok.

— De hát ha te holnap elmegy — kérdezte hirtelen az asszony, —mi lesz az aratással? A télire való étellel?

— Mi lesz? — szólott az öreg nyugodtan, úgy, mint aki már ezt elvégezte magában — Mi lesz? Az lesz, hogy István helyett én állok ki aratni.

István is, Teréz asszony is nagyot nézett erre és szinte egyszerre mondták:

— Jaj, apám, talán . . .

Az öreg meg se várta, hogy mit akarnak azok mondani, hanem közbe vágott:

— Azt hiszitek, hogy én gyöngé volnék már a kaszára? Nem! A mi Urunk megerősíti az én tagjaimat!

István elment Kovácsékhoz, ahol a lányok férfiember hiányában kocsiskodott és onnét a Szondi-tanyára, ahol a kis fiút béreszámba fogadták fel. Teréz pedig befordult a házba és ott kétfelé osztotta a kenyeret, a szalonnát, meg a sót.

Holnap az egyik tarisznyával majd István megy oda, ahol a halál arat, a másikkal meg az öreg s ő megy a Julinák-tagra, ahol éleket aratnak.

*

A Julinák-tagon nagyot néztek a részes aratók, mikor estefelé Antal István helyett az öreg Antal jött meg a menyével.

Minthogy minden épkézláb javakorbeli embert elvittek a háborúba, az arató bandában csupa olyan ember volt, akinek erősen szürke volt már a feje, — az öreg Antal azonban valamennyinél idősebb volt tizenöt-húsz esztendővel. A tizennégy arató közül öt tartozott a Gyülekezethez. Ezek atyafiságosan fogadták öreg atyjukfiát, de a többiek se nézegettek egymásra és nem kérdezgették lopva

váltott tekintetekkel, hogy hát ebből mi lesz? s igazság-e, hogy ők majd dolgozzanak az öreg gyengesége miatt, mert hiszen ők maguk is öregek,, törődöttek voltak mindnyájan és elgondolhatták, hogy az ő tagjaik is esztendőről-esztendőre mind gyöngébbek lesznek s ha tart a háború, mégis csak aratniok kell, az utolsóig!

A vékony vacsora után holdvilágnál beszélgettek.

— Bizony sajnáljuk mindnyájan szegény Istvánt.

— Az Úr vele lészen ott is! — szólt az öreg Antal.

— De kényszeríteni fogják, hogy fegyvert vegyen a kezébe, mert ha nem . . .

— István tudja, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus azt mondta: Tedd el a te szabályadat helyére, mert valakik fegyvert fognak, fegyverrel kell veszniek!

Az egyik atyafi, hogy az idegenek ne fagassák ilyenekkel az öreget és ne gyötörjék Teréz asszony megszorodott szívét, másra terelte a beszédet és megkérdezte az öreg Antaltól, hogy: voltaképpen mióta nem aratott?

— Mióta nem arattam? — felelte az öreg — bizony legalább tíz esztendeje nem arattam, már pedig akkor még egészen jól bírtam volna a kaszát, de annyi volt a fiatal, hogy nem

kellett az öregebb már senkinek. Hát aztán nem kínálkoztam se ide, se máshoz. Hiszen igaz, hogy régen kezdtem! Ez a föld, ahol most ülünk, vízjárta legelő volt. Aztán begátalták a Köröst, feltörték a legelőt, bevették a földeket és éppen itt arattam életben legislegelőször, valami negyvenöt esztendővel ezelőtt . . .

— És lám — szólt az egyik arató, — most újra kénytelen kend vele, pedig ennyi esztendő után az dukálna, hogy már magának lenne földje, lova, tehene és a maga gazdaságában éljen !

— Hej, felebarátom, —szólt az öreg, — ne zúgolódj és jusson eszedbe az intés: Ne gyűjtsetek kincseket e földön, hol a rozsdá és a moly megemészti és a lopók kiássák és ellopják azt, hanem gyűjtsetek kincset, a mennyországban, ahol sem a rozsdá, sem a moly meg nem emészti és ahol a lopók ki nem ásák, sem el nem lopják!

A hegyi beszédnek százmilliószor idézett szavai valahogy olyan csodálatosan zengettek a vén hívő ajkán, hogy a deres fejtű öreg magyarok magukba mélyedve mind nagy hallgatásba merültek, úgy, mintha ott a holdvilág fehér fényességében csendesen rengő búzatenger szélén közelebb érezték volna immár magukat a mennyországhoz, mint a földi világhoz.

Aztán lassan-lassan szó nélkül ki-ki megcsinálta a maga vackát és nem nagy idő múlva csendes álomba gondolkozta magát az egész kis tábor.

Hajnalban az öreg Antal volt legelőször talpon és délig ő is olyan szótlan komolysággal vágta a rendet, mint a többiek, kik valamennyien a mindennapi kenyérért való hálaadó imádság áhítatosságával végezték az aratás szent munkáját.

Délben ettek, s lepihentek mindnyájan egy kicsit.

Az öreg Antal is lefeküdt az egyik poros akácfa árnyékába. Mikor aztán az első kaszás kezdést kiáltott, mind felkászálódtak, csak az öreg Antal nem kelt fel.

— Hagyjuk az öreget pihenni! — mondogatták szelíden egymásnak az emberek s munkába álltak.

Jó darabot levágtak, de az öreg csak nem mozdult.

Teréz aggódni kezdett, odalopakodott hát az Öreghez és lehajolt hozzá, aztán mellé térdelt.

Az egyik gyülekezeti arra tekintvén, úgy látta, hogy Teréz összekulcsolta a kezét s imádkozik, letette hát ő is a kaszát s oda lépkedett. Aztán mikor odaért, rápillantott az öregre, s megfordult, de nem szólt, nem kiáltott, csak a kezével egyszer-kétszer intett a többieknek.

Az aratók erre nagy komolyan mind odagyültek.

Hát csakugyan az öreg Antal István úgy feküdt ott a földön, mintha aludt volna, de a szíve nem vert, s egészen hideg volt már a teste.

Sokáig nagy csendben álltak ott az öreg aratók a legöregebb körül, aki immár ama nemes harcot megharcolta, futását elvégezte, hitét megtartotta. Senki sem szólt egy szót se, hiszen az öreg emberek előtt a halál nem borzasztó, hanem Istentől rendelt nagy, szent dolog.

A major felől kocsizörgés hallott. Julinak úr jött ki a kis sárga kocsiján.

— Mi baj emberek?! — kérdezte már megszűröl.

— Meghalt az öreg Antal István.

Julinak úr leszállt a kis sárga kocsiról, levette a kalapját, odament a testhez, s hallgatag megállt felette. Lehet, hogy imádkozott, hiszen ő is tudhatta, hogy mi a halál; az ő haja is olyan fehér volt már, mint a hó.

Mikor aztán Julinak úr megfordult, csendesen odaszólt az emberekhez:

— Vegyék ki kendtek a kocsiból a hátulsó ülést, aztán tegyenek a kocsiba öt-hat búzakévé, aztán arra fektessék fel a testet.

Az öreg emberek hamar teljesítették a parancsot és egy kis idő múlva az öreg Antal

István ott feküdt az uraság kocsiján. Feje köré, felmagasztalásúl, a megoldott búzákévék kalászaiból fenséges arany glóriát fontak Isten szemének, a ragyogó napnak sugarai és fehér hajába behullott egy-egy, a mi Urunk Jézus Krisztus képével ékesített, kipergett búzaszem.

A kis sárga kocsi aztán megindult Gádoros felé. Teréz asszony a kocsis mellett ült. Nem sírt, nem jajgatott, hiszen akár az öregre, akár az urára, akár a gyerekekre, akár utoljára maga-magára gondolt, mindig megerősítette a szívét az, hogy: Amit Én cselekszem, te most azt nem tudod!

A proletárdiktatúra idejében a vézna, nyápic, köhögős Parecz olyan beszédeket vágott ki különösen a papok és az Isten ellen, hogy aztán a szónoklataiért tizenegy hónapot kapott.

Mikor Pareczet, a ki különben azelőtt valami irodában dolgozott, elfogták, a felesége a kislánnyal kiment az anyjához Nagymarosra; hiszen ugyan miből fizették volna Pesten a házbért és ugyan miből élhettek volna meg?!

A hosszú tizenegy hónapból Parecz az utolsó hét hónapot a rabkórházban töltötte ki. Mikor kiszabadult és beállított felesége után az anyósához, igazán olyan volt már, mint akibe csak hálni jár a lélek. Ő maga azonban egyáltalában nem gondolt a halálra és azt hitte, hogy a csuka völgyi jó levegőn hamarosan összeszedi magát.

Parecz egész nap a tornácon ült a napsütésben, egyedül, szótlánul. A felesége és az anyósa alig-alig szóltak hozzá. Azt, hogy az urakat s a világrendet szidta, elvégre nem bánták, de hogy az Isten, s a papok ellen beszélt, azt sehogysem tudták megbocsátani és szinte valami rettegéssel jártak a gub-

basztó istentagadó körül. Kis leánya, a Boriska is elhúzódott tőle, s egész nap szomszédolt.

Egyszer Parecz rá is szólt a kisleányra:

Hol jársz te, Boriska, egész nap?

— Jaj apám, a Szilvásy méltóságáéknál a Tercsikének van egy kis báránya, eleven, fehér, csengője is van s azt ígérte a Tercsiké, hogyha mindig játszom ő vele, majd ha bemennek a nyaralásból, nekem adják azt a báránykát. De nem szabad ám azt megölni, a világért sem szabad'.

— Ej, ej, hát olyan nagyra vagytok azzal a báránnyal?!

— Oh, apám, valami gyönyörű ám az a bárány! Olyan szép, mint a templomban azon a nagy képen az Isten báránya! . . .

Abban a pillanatban, amikor ezt kimondta, a kislány elpirult és elkapta a szemét. Nyilván eszébe jutott, amit az anyja, a nagyanya és a szomszédok beszélgetéséből ha meg nem értett is, de tudott, hogy az ő apja az Istennel, a templommal és a papokkal haragban van!

Parecz észrevette a kislány zavarát, kitálalta az okát is, s ettől kezdve nem kérdezősködött többé a fehér bárányról.

Szeptember elején Parecz leesett a lábáról egészen. Hanem azért még mindig reménykedett, hogy nem, nem az Isten, hanem a

Természet majd megsegíti és az ágy melegében majd csak elmúlik a köhögése. Napokig némán, türelmesen, szinte mozdulatlanul feködt. A felesége és az anyósa, akik látták, hogy egészen oda van már most, mintha semmisen történt volna, aggodalmasan dédelgették, ápolgatták. Ott, ahol a halál bekopogtat, az asszonyok szíve csordultig megtelik önfeláldozó jósággal

Egy délután, amint szendergéséből Parecz felvetette a szemét, azt látta, hogy a felesége az ágy lábánál áll és sírdogál

— Miért sírsz Anna? Engem siratsz? — kérdezte Parecz valami furcsa sejtelemmel

— Miért siratnálak téged, hiszen én tudom, hogy meg fogsz gyógyulni . . . hanem . . .

— No, mondjad, mi az a hanem?

— Nem is tudom, mit mondjak és hogyan mondjam, de az édesanyám folyton azzal öli, hogy kérjelek, biztassalak, hogy engedd meg, hogy . . . elhozzuk Verőcéről a te papodat!

Parecz hirtelen felült az ágyban és felhördült.

— Papot? Nekem? Megörültetek?! Eddig csak a plébános volt a pap a ti szemetekben, most már a verőcei tiszteletes úr is jó lenne? Mindegy már nektek, csak pap legyen?! Ha nincs utolsó-kenet elég lenne

már nektek, hogy Úrvacsorát vegyek?! Ha idejön az a pap, kirúgom, mint a kutyát. Takarodj mellőlem, te is ostoba vagy!

Az asszony kitámolygott a szobából, Parecz kimerülten visszadőlt a párnájára. Egy darabig szinte eszméletlenül feküdt, aztán felriadt. Ha az öreg asszony már a református papot is örömmel látná — ez villant át az agyán, — akkor már úgylátszik csakugyan közel jár hozzám a Halál! Rettenetes!

Parecz megborzongott s valami nagy bizonyosság hidegségét érezte a szívében. Az esze is megállt és sokai g-sokáig feküdt így öntudat nélkül. Aztán lassan valami melegség öntötte el a lelkét és édes elbágyadással úgy érezte magát, mintha újra született volna a világra és kis gyermek volna, ártatlan, beteg kis gyerek. A szíve megtelt olyan szelíd sejtelmes érzésekkel, melyekhez hasonlót igazán csak akkor érzett, amikor régen, elhalt apró kis testvérkéivel a Jézuskát várták. Nem is tudom, — gondolta magában, — hogy lett belőlem az, aki voltam? Most úgy érzem, hogy amit eddig én gondoltam s mondtam, azt nem az az ember gondolta s mondta, aki most én vagyok, hiszen én most jó vagyok, igaz vagyok, ártatlan vagyok ...

Az asszony csendesen bejött a szobába, leült az asztal mellé úgy, hogy a betegre lás-

son, de nem szólt semmit. Parecz is hallgatott, gondolkozott és aztán kimerülten, csendesen elaludt.

Hajnalban arra rezzent fel, hogy a régi Énje ott fekszik mellette az ágyon. Először meghökkent, aztán megcsihadva valami mély szánalom fogta el és részvéttel nézte a vézna, elvannyadt, mozdulatlan testet. Szegény, nyomorult ember — gondolta — hát az ártatlan gyermekkor szelíd boldogságának kurta éveit után mi volt ennek az élete? A munkában nem találta örömét, a szerelmet szórakoztató szeretkezésnél nem tartotta többre, s ahelyett, hogy a maga kis körében kereste volna a boldogságot, folyton világrengető kérdésekkel bíbelődve, elégületlen keserűségben élte le rövid életét!

Az új Parecznek itt most eszébe jutott a régi Parecz sokszor hallott mondása: «Lehet, hogy a mi tetemeink csak sánctöltés lesznek, de ezeken át robog az ostromlott várba a diadalmas Jövő!»

Az új Parecz elgondolkozott: a világ ke-reke csakugyan nem forogna előre, ha elbúsult erők nem hajtanák? Nem azoknak van igaza, akik a szeretetet tartják az egyetlen nagy erőnek?! És boldogabb lesz az emberek élete, amikor annyian munkálkodnak az emberiség jóvoltáért, mint amilyen boldog volt az ember ezer esztendővel ezelőtt, ami-

kor kinek-kinek a maga családja volt a világ? . . .

Parcz szinte beleszédült a nagy tépelődésekbe s mintha a kételkedés gondolatait akarta volna elhesegetni, megsimogatta a homlokát.

Erre az eddig mozdulatlanul heverő régi Parcz is megsimogatta a homlokát.

— Hát te nem alszol? — kérdezte Parcz régi Énjét.

— Nem, vagy talán igen, már magam se tudom. De mindegy, úgy is végem van!

— Félsz a haláltól?

— Rettegek.

— Látod, — suttogta az új Parcz — én nem félek a haláltól, mert a halál is Isten akaratából van.

A régi Parcz hörögve felelt:

— Istenről beszélsz te istentagadó?!

— Nem én voltam istentagadó — védekezett az új Parcz, — te voltál az! Én, akár-hogy erőlködtél is megfojtani ezt bennem, mindig éreztem és mindig tudtam, hogy van valami felfoghatatlan Erő, Törvény, Szabály, Hatalom és akárminek mondják is, ez az Isten. És azt is éreztem, hogy az én lelkem ebből való rész, — de te mindig lecibáltál a porba s elkérgesítetted a lelkemet. Az imént is, amikor a feleségem a papról beszélt, te fortyantál fel. Arra gondoltál ugye, hogy

kinevetnek az emberek, ha a halálos ágyamhoz ide engedem a papot és megtagadom azt, amit eddig beszéltem?! Látod, ezzel én nem törődöm. Én azt se bántam volna, ha az ő papjukat hívták volna, a plébános urat. Emlékszel, mikor az édesanyám haldoklott s eljött a plébános úr, milyen szép volt az?! Elöl jött a fekete karinges ministráns-gyerek és csengetett, utána a plébános úr hozta az utolsó Szentséget. Az apánk is református volt, mi is és mégis milyen meghatottsággal néztük az utolsó-kenet szép szertartását és édesanyám arcán égi derű ömlött el és olyan nyugodtan és boldogan halt meg . . .

— Én régen, elfeledtem ezt, — szólt a régi Parecz komoran — de ha te nem bánod, hogy az egész község kinevessen, én felőlem bátran megmondhatod a feleségednek, hogy hívják hát a plébános urat, az ő papjukat; hadd csengessen a ministránsgyerek véges-végig az utcákon s amerre jönnek, hadd tudják meg mindenfelé, hogy elmegyen közülök a híres Parecz, aki istentagadó volt!

A régi Parecznek gúnyos nevetésre görbült a szája, de nem nevetett, hanem furcsán csuklani kezdett.

Az új Parecz egy darabig riadtan nézte az eltorzult arcot.

A régi Parecz újra beszélni kezdett:

— Mondom, én felőlem tehetsz amit

akarsz, mert én úgyis elrothadok, te meg azt mondod, tovább fogsz élni. Hát ha kiröhögnek az emberek, neked fog fájni a kacagás, nem nekem!

— Én nem bánom, — felelt erre a jó Parecz — akármit mondanak az emberek, de úgy érzem, a családom kívánságát meg kellene tennem, hiszen azonfelül, hogy ennivalót szereztem nekik, voltaképpen semmit sem tettem értük és nem is bizonyos, hogy van-e jogom a kérésüket megtagadni? Azért, mert a feleségem a feleségem, s a lányom a lányom, van-e jogom arra kárhozatni őket, hogy amíg élnek, folyton újjal mutogassanak utánuk, hogy: itt megy az istentagadó Parecz felesége, ez meg az istentagadó Parecznek a lánya?! Ha minden szertartás csak jelkép és nekik e szertartás megnyugvást, békét jelent ...

A régi Parecz olyan tekintetet vetett az új Pareczre, mintha azt gondolta volna, hogy ez csak azért beszél így a családjáról, mert neki magának is megnyugvást adna, ha a pap eljönne, — de olyan átszellemültnek látta annak az arcát, hogy nem merte gyanújával megzavarni és keserű kötekedés helyett ezt mondta:

— Ugyan ne töprengj, hanem mondd meg, hogy: hívják el a papot!

— Hát kibírod még reggelig?

— Talán! Most pihenjünk! Ha alhatok még egyet, talán kibírom addig, amíg a plébános megjöhet.

Parcz elcsendesedett, elaludt és késő délelőtt volt, amikor felébredt.

Sohasem ébredt még ilyen boldog lélekkel.

A felesége és az anyósa ott ültek az ágya mellett.

Parcz rájuk mosolygott és azt suttogetta, hogy: arra már nincs idő, hogy Verőcéről elhívják a tiszteletest, hanem hívják el a plébános urat! Kétszer, háromszor is elmondta ezt, de a szegény elszáradt ember elkéülten rebegő ajkán nem jött már ki hallható és megérthető szó.

Az asszonyok nem is értették meg, hogy mit akar Parcz, de csupa gyöngédségből nem szóltak semmit.

Az öreg asszony kitipegett a szobából. Azt gondolta, hogyha már felébredt a beteg, talán még enne egy kis levest. Parczné meg elsimogatta az ura hidegülő homlokáról összezecsapzó haját. Parcz az ajtónyitásról azt gondolta, hogy a plébános úrért küldtek valakit, a simogatást meg a néma hála szelíd jelének vette.

Messziről, robogó hintó gördülése hallott.

— Már jönnek! — nyögte a régi Parcz.

— Nem, nem, a plébánosnak nincs hintója, ez a Szilvásyék hintója. A plébános gyalog

jön: elől jön a ministránsgyerek és csenget-csenget . . .

— Oh, csak sietnének! Már alig dobog a szívem. Miért nem szóltál előbb? Egész életben egyetlenegy bizonyosságod volt csak, a halál. Hát miért nem gondolkoztál az utolsó órákról sohasem? Talán azt hitted, hogyha nem gondolsz rá, itt fog felejtani a halál?

Parcz erre nem tudott felelni.

Kisvártatra csakugyan csengetyűhang hallott.

A zengő hang egyre közelebb-közelebb jött.

—Már a mi utcánkban járnak! —gondolta az új Parcz — Elöl a ministránsgyerek csenget, csenget, éppen úgy, mint amikor az édesanyámhoz jöttek, akkor, amikor még én igazán olyan jó, tiszta és ártatlan voltam, mint amilyennek most érzem magamat és amikor szinte láttam, hogy nyílik meg a mennyország és hogy száll fel édesanyám lelke a jó Istenhez . . .

A csengetyűszó már a tornácról hallott be.

— Nem, nem bírom tovább, — hörögte a régi Parcz — jaj, már nem dobog a szívem! Bontsd ki, lélek, óh, bontsd ki szárnyaidat és szállj el! . . .

És Parcz lelke elszállott; a test rándult egyet és meghalt.

A esengetyű a konyhában csilingelt.

Aztán megnyílt az ajtó és a küszöbön ott állt a kis Boriska a Szilvásyéktól ajándékba kapott csengős fehér báránnyal, mely csakugyan olyan gyönyörű szép volt, mint azon a nagy templomi képen Istennek báránya.

társágének tálalója vagy te! Amit kigondoltál, azt én helyben hagyom. Eregy el hát minden barmainkkal és keress azoknak jó legelőt, hogy táplálják ottan magukat addig, amíg a mi mezőink újfent kizsendülnek.

— Holnap hajnalban elindulok, — mondta Jábál — de egymagam semmiképpen nem tudnék ennyi barmot őrizni; kérlek, parancsold meg hát, hogy kik legyenek nekem segítőim?

— Elsőnek — szólt egy kis gondolkodás után az öreg — hívjad magaddal az öcsédet, Jubált, aki ámbár a hegedülés és lantolás mesterségének tálalója, mégis jó segítségre lehet.

Jabál igen szerette öccsét s noha nem igen gondolta, hogy az valami nagy segítségére lenne, — nem ellenkezett.

— Aztán menjen veled Tzillának fia, Tubalkain.

— Tubalkain? Azt gondolom, hogy szívesebben bíbelődnék itthon ércből és vasból való dolgokkal!

— Meglehet, — szólt az öreg — hogy ez neki kedvesebb volna, de vidd csak őt magaddal és vidd magaddal az ő hűgát is, Nahamát. Eredj és mondd meg nekik az én parancsolatomat!

Mikor az öreg Nahama nevét kimondta, Jábálnak föllángolt a szeme s kebelében a

szíve igen dobogott. Nem is tett már most semmi kifogást kirendelt segítői ellen, hanem sietett azoknak egyenként megvinni a parancsolatot.

— Jubál! — szól öccséhez — holnap hajnalban jöjj velem barmainknak dús mezőt keresni! Atyánk parancsolata ez!

— örül az én lelkem — felelt Jubál, — ha dús mezőben tarka virágok között járhatok!

— Tubalkain! — szól Jábál az ércből és vasból való mívek tálalójához — jöjj velem és Jubállal holnap barmainknak dús mezőt keresni! Atyánk parancsolata ez!

— örül az én lelkem, — szólt a mives — ha Jubál lantolását hallgathatom és soha nem látott új dolgokat láthatok!

Nahamának pedig nem szólt a parancsról Jábál, hanem ezt mondta:

— Holnap hajnalban Jubállal és Tubalkainnal indulunk dús legelőt keresni. Mondd meg nekem, ha vájjon eljönnél-e te is?

A leány elpirult, a földre nézett és nem tudta, mit szóljon. Jábál újfent megkérdezte:

— Azt kérdezem tőled, hogy: a magad jószántából eljönnél-e?

Nahama már most elhaloványodott, még jobban lesütötte a szemét, aztán a fejével csendesen bólintott, hogy: igen, elmegyen ő

is, barmaiknak dús legelőt keresni, a maga jószántából . . .

Másnap hajnalban Jábál a három segítővel összeterelte a sok barmokat, melyek már igen Ösztövérek voltak, s elindultak napnyugat felé. Hat napig mentek, de bizony mindenütt csak száraz és kiégett legelőkre találtak. Jábálnak és Nahamának szívében azonban a napégette száraz mezőkön is rózsabimbók fesledeztek.

A hetedik napon csodálatosan szép legelőre érkeztek: hasig járt a barom a finom füvekben és friss patak folydogált a legelőn keresztül.

— Ezt megszálljuk! — szólt Jábál — itt sokáig kitart a legelő.

Jábál leszúrta botját a földbe, ráakasztotta kenyeres zsákját és ivókobakját. Utána Jubál, Tubalkain és Nahama is ezt cselekedték, s ezenképpen megtelepedének a patak közelében mind a négyen.

A dús legelőn a fiatalabb barmok örömben ficánkolni és futkározni kezdtek. Jábál szaladva sietett összeterelni a barmokat.

A három segítő pedig nem ment neki segíteni.

Jubál hanyatt feküdt a patak partján és az égen suhanó fehér felhőket nézegette.

Tubalkain a víz folyásának széléről egy-két maroknyi sarat vett föl és azzal babrált.

Nahama pedig a patak partján állott s kezével ernyőt csinálván szemének, kíváncsian a távolba vizsgált.

Mikor Jábál összeterelte a barmokat és visszatért, erősebb szóval megszólította társait:

— Így ügyeltek-e a mi barmainkra?

— Ne haragudj bátyám! — szólt neki Jubál, — De olyan gyönyörűségesek, látod, ama felhők, hogy szememmel meglátván azokat, hozzájuk szállottak az én gondolataim és soha nem hallott szép, új énekeket suttoztak azok nekem!

Tubalkain nevetve védekezett:

— Igaztalanul szóltál Jábál, mert én a barmokkal törődtem! Kezd, ímhol a sarat ellapítottam és eme sima agyaglapra, ezzel a hegyes gyökérdarabbal három kövér baromnak képét karcoltam fel.

Jábál odapillantott félszemmel a sárból való táblára, de azután tekintete Nahama sugár alakjára villant s megittasodva gyönyörködven annak szépségében, szívében a szerelem fesledező rózsája most már kivirágzott egészen. Eszébe se volt már megpirongatni a leányt azért, mert az nem törődött a barmok összeterelésével s korholás helyett szelíden szólt:

— Mit látsz ott a messzeségben?

— Sok, sok fát látok, mintha valami nagy erdő lenne ottan!

— Hánokhból idáig — mondta erre Jábál, — folyton napnyugat felé jöttünk, lehet, hogy az ott már az Éden s így az is meglehet, hogy az, amit ottan látsz, az már Édennek ama kertje, melyből az Űr örökre kitiltotta az embert.

Jábál elhallgatott,"de azután kis vártatva megint folytatta:

— Lehet, mondom, hogy az ott *a Paradicsom, mert én úgy érzem, hogy itten már nem vagyunk messze attól . . .

Jábál hangja, mikor ezeket mondta, úgy zengett, hogy a lány nem mert ránézni. Jábái közelebb lépett hozzá csendesen kérdezte:

— És te nem érzed, hogy közel lennénk az Éden kertjéhez?

— Én is úgy érzem, — szólt suttogva Naháma és lassan felvetette szemeit és a szemébe nézett Jábálnak, kinek attól a megértő, χ szelid tekintettől úgy megtelt a szíve, hogy nem tudott szólni többet s csak a szemei mondtak szerelmes beszédeket.

Jubál, ki a közelükben hevert, odaszólt hozzájuk:

— Mit beszéltek ti az Éden kertjéről?

— Jábál azt mondja — felelt neki zavarát titkoltan, sietve Nahama, — hogy az az erdő ott már az Éden kertje volna.

Tubalkain mellettük termett és nagy vídámsággal szólt:

— Azt mondjátok, hogy az az erdő ott az Éden kertje lenne? Hát gyerünk és nézzük meg! Jábál ugye te itt maradsz őrizni a barmokat és mi hárman elmegyünk oda! Estére vissza kerülünk!

Jábál a lányra nézett s mert annak szeméből akaratlanul is kikandikált a kíváncsiság, nem ellenkezett és így a hármak elindulának napnyugat felé. Jábál sokáig nézett utánuk, de csak a lánynak lágyan ringó járssai járó kedves alakját látta.

Jó ideig való gyaloglás után Jubál, Tubalkain és Nahama érkeztek ama kertnek közelébe. Már messziről mintha látták volna a kertnek bemenetele felől, az élet fája útjának őrizetére odahelyezett Kerubimokat, villogó kétélű fegyverrel. Félvén az Úrnak haragját, a hármak nem is igen merészkedtek nagyon a közelébe jutni a kertnek s leheveredvén a kert előtt való rétnék pázsitjára, inkább távolabbról nézelődtek.

Soha nem látott virágokkal virágzó bokroknak egymásba fonódott sűrűn leveles ágaiból volt a kertnek kerítése, a kerítés mellett pedig köröskörül óriás fák állottak csapatosan, telidesteli rózsaszínű virágokkal; a fáknek lombjai között tarka madarak szálltostak és éneklésük szépen zengedett; a virágok körül aranyos pillangók repdestek s

fényes bogarak zümmögtek. A kertnek bel-sejébe azonban belátni nem lehetett! . . .

Egy idő múlva felkerekedtek a hármak, hogy majd körüljárják kívülről a kertet.

Alig haladtak valamennyire, ama helyre érkezének, ahol nem messze egymástól négy pataknak tiszta vize jön ki Édennek kert-jéből.

— Látjátok, — suttogta Tubalkain — it-ten vagyon négy folyóvíznek feje, az első Pishon, a másik Gikhon, a harmadik Hid-dekel, a negyedik pedig Eufrates.

Közelébe mentek az első pataknak.

— Ebben, — mondta megint csendesen Tubalkain — Havlihában arany terem! Egy-szer megpróbálom, hogy lehet-e aranyból is olyan szép míveket csinálni, mint vasból?!

Jubál pillantása egy virágszálon akadt meg, melyet a víz az Édenkertjéből hozott ki ma-gával és a kis virágot, mely haldokolva jött ki az életbe s a patak lágy hullámain tán-colva lejtett a halálba, — elkísérte szemmel, amíg belátta.

Nahama a víz fölé hajolván, megnézte ma-gát annak tükrében, boldogan mosolygott és azt óhajtotta szívében, vajha a patak vize elvinne az ő arcának mását Jábál hoz, aki e patak folyásának lejjebb való partján talán most is ott áll, ahonnét ők hárman elindu-lának.

. . . Esteledett. A leszálló nap sugaraitól Éden kertjének minden bokra, fája, minden bokroknak és minden fáknak minden levele tűzfényben ragyogott; a szellő virágoknak és fűszeres füveknek bűbajos illatát hordta ki a kertből; a madarak elhallgattak, a zümmögő fényes bogarak és tarka pillangók elültek és lassan fenséges csendesség borult a kertre. Jubál és Tubalkain, mintha eme titkokkal teljes nagy némaság nekik valamit beszélt volna, elmélyedten hallgattak. Nahama szemében is ragyogott a gyönyörűség, de mégis ő szólalt meg először:

Immár forduljunk vissza és siessünk, mert Jábál vár!

És ennek utána elindulának a hármak visszafelé. Mint a mézvirágnak kelyhe, úgy tele volt az ő szívek édességgel és ki-ki magával foglalatoskodván, szótalanul, némán ballagtak egymás mellett az alkonyodásban.

Mikor közelébe értek ama mezőnek, melyet Jábál barmaikkal megszállt, Nahama — szemével folyvást messze előre nézvén, — azt látta, mintha a patak partján valami barlang állna, mely nem volt ott, mikor ők elindultak onnét. És mivel Jábált semerre se látta, nagy félelem fogta el szívét s felkiáltott akaratlanul:

— Nézzétek, valami barlang áll ott és Jábált nem látom sehohsem!

Jubál és Tubalkain hasztalan meresztgették arrafelé szemeiket, azt nem tudták kitalálni, hogy mi lenne az, amely csakugyan olyan, mintha valami barlang nőtt volna ki a puszta földből, — a félelemnek ama sikoltása azonban, mellyel Nahama Jábálnak a nevét mondta, nyilván megmutatta nekik, hogy e leányzó szívének teljes szeretetével szereti azon ifjút.

Mikor pedig nagy sietéssel sietvén, odaérkeztek, hol a patak partján ama barlang állott, akkor látták, hogy nem a puszta földből nőtt az ki, hanem Jábál csinálta azt fából való oszlopokra szegdelt ágakból, sásnak és nádnek fonásából s gyökerestől kiszaggatott füveknek erős száraiból. És igen megcsodálták: az első sátort, melyet embernek keze csinált ezen a földön.

— Jó leszen az ilyen sátor, — mondta Jábál — eső ellen és a nap heve ellen egyaránt. Holnap csinálunk még kettőt, egyet Juhainak, egyet pedig Tubalkain, neked!

— És az én húgomnak nem csinálunk sátort? kérdezte Tubalkain.

Jubál odalépett a leányhoz, megfogta annak jobb kezét és édesen zengő szóval így szólt:

— A te húgodnak nem kell sátort csinálnunk, mert én megosztom ő velem az én sátram!

A leány szeme felragyogott és mikor az ifjú

kézen fogva bevezette kettőjüknek sátorába, odaborult Jábál vállára és boldogan mondta:

— Csakugyan nem ott a messzeségben, hanem itt van az Éden, minálunk! . . .

Jubál és Tubalkain a sátoron kívül lefeküdtek a fűre, sokáig hallgattak. Aztán Tubalkain kezdett beszélni:

— Az igaz, hogy az Éden kertjét, csak kívülről láttam, de mégse sajnálom, hogy annyit gyalogoltam: olyan csudálatos virágokat, fákat, leveleket, madarakat, pillangókat láthattam így is, hogy gyönyörűség lesz nekem azokhoz hasonlatosakat mívelni vasból és ércből és — talán aranyból is! . . .

Jubál, aki hanyatt fekve a feltünedező csillagokat nézte, erre így szólt:

— Én bent jártam a kertben, mert az én lelkem az ő szárnyain a Kerubimok pallosa fölött is beszállt oda! És én mindent láttam, ami ott van, minden szépet s gyönyörűt, és lantomat pengetve, majd éneket mondok az embereknek és az ének szárnyán belopom az ő lelküket is Édennek kertjébe! És majd azt cselekszik az én ivadékaim is, kik a lantolásnak igazán mesterei lesznek! . . .

Jubál elhallgatott s álmodozva nézett a csillagos égre.

A dús legelőn jóllakott barmok pedig, a sátor közelében éjszakára leheveredvén, csendesen kérődztek.

